

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Bariéry ve výkonu politické funkce žen v České republice z pohledu politických reprezentantek a reprezentantů

Bakalářská práce

Autor: Karolína Machatová
Studijní program: B6701 - Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: kombinovaná
Vedoucí práce: Mgr. Barbora Vališková

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Karolína Machatová

Studium: F16BK0069

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Bariéry ve výkonu politické funkce žen v České republice z pohledu politických reprezentantek a reprezentantů**

Název bakalářské práce AJ: Obstacles in the political function of women in the Czech Republic from the perspective of political representatives

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Nedostatečné politické participaci žen nejen v České republice se v posledních letech postupně věnuje více pozornosti, konkrétně v České republice se například skrze neziskové organizace Fórum 50 % nebo Najdi ženu dostává tento problém do většího povědomí lidí a celkový postoj společnosti se postupně mění. Participace žen se v průběhu let zvyšuje. Podle dat neziskové organizace Fórum 50 %, zabývající se právě nerovnoměrným zastoupením žen a mužů ve veřejných funkcích, bylo v roce 2017 ve volbách do Poslanecké sněmovny České republiky zvoleno 22 % žen. Od tohoto roku, kdy se vlády ujímá hnutí ANO Andreje Babiše, pozorujeme na české poměry rekordní zástup žen také ve vládě, konkrétně se jedná o 30 %, což je o 11 % více oproti předchozí vládě Bohuslava Sobotky (2013 - 2017, 19 %) a o 20 % více než ve vládě Petra Nečase (2010 - 2013, 10 %). Nicméně participace a skutečná reprezentace, ve smyslu možnosti reprezentovat zájmy a mít vliv na dění na české politické scéně, jsou odlišné věci. Primárním cílem práce proto bude zkoumat, zda a případně s jakými překážkami se ženy setkávají v průběhu výkonu funkce oproti jejich mužským kolegům. Sekundárním cílem práce je porovnat, zda se tyto překážky liší vzhledem k úrovni, na níž se reprezentace vykonává, tedy komparace lokální politiky (městské zastupitelstvo) a vrcholové (parlament a vláda). Terciárním cílem práce bude porovnat zkušenosti reprezentantek se zkušenostmi jejich mužských kolegů. Tato práce se zaměřuje na Českou republiku od roku 2017, tedy od doby, kdy výrazněji narůstá počet ženských politických představitelk. Za účelem odhalení subjektivně vnímaných překážek pro výkon funkce ze strany političek a jejich mužských kolegů práce využije metody diskursivní analýzy. Práce je tak zasazena do sociálně konstruktivistického rámce interpretativní studie. Za účelem naplnění druhého a třetího cíle bude aplikována metoda komparace. Data budou čerpána prostřednictvím dotazníkového šetření a rozhovorů se samotnými politickými reprezentanty. Práce se bude opírat mj. o teoretický koncept dvou základních bariér ženské politické participace a reprezentace (institucionální a společensko - kulturní), který uvedla socioložka Pippa Norris v roce 2001 v článku Cultural Obstacles to Equal Representation pro odborný časopis Journal of Democracy. Tento koncept posléze rozšířila Petra Rakušanová v roce 2006 v publikaci Česká politika: Ženy v labyrintu mužů? o třetí bariéru - individuální.

Gelnarová, Jitka. 2010. Reprezentace žen v politice z pohledu politické teorie aneb - Co všechno znamená, když se řekne, že ženy jsou v politice podreprezentovány? Acta Politologica, Vol. 2, No. 2, s. 120-135. ISSN 1803-8220.

Rakušanová, Petra. 2006. Česká politika: Ženy v labyrintu mužů? Praha: Fórum 50 % Šprincová, Veronika. Mottlová, Markéta. 2016. Více žen - jiná politika? Praha: Fórum 50 %

Shapiro, V. 1998. When are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women. In Phillips A. (eds.). Feminism and Politics. 1st ed. Oxford: Oxford University Press. 471 s. ISBN 0198782055.

Česká ženská lobby. 2009. Česká ženská lobby: Prosazování genderové rovnosti. Praha: Česká ženská lobby. Dostupné z: <http://www.czlobby.cz/content/files/zlom%20cze.pdf> (2019-08-03)

Fórum 50 %. 2019. Ženy v českých vládách 1994 - 2018. Praha: Fórum 50%. Dostupné z: <http://padesatprocent.ecn.cz/cz/zeny-v-politice/vlada-cr/zeny-ve-vladach> (2019-08-03)

Vohlídalová, Marta. Maříková, Hana. aj. 2016. Sólo pro soprán: O ženách v české politice. Sociologický ústav AV ČR. Praha. ISBN 978 - 80 - 7330 - 293 - 1

Dahlerup, Drude. 1988. From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics. Scandinavian Political Studies 11 (4): 275-298. Dostupné z: https://tidsskrift.dk/index.php/scandinavian_political_studies/article/view/13010/24817

Jonssonová, Pavla. 2007. Ženy a komunální volby: touha pomoci? Pp. 34 in Kateřina Jonášová, Pavla Jonssonová, Miluše Kotišová (eds.). Viditelná žena: výběr z textů projektu Prezidentka.cz na téma ženy a politika= The visible woman: the best from Prezidentka.cz project's articles on women and politics. Praha: Prezidentka.cz

Norris, Pippa. Inglehart, Ronald. 2001. Cultural Obstacles to Equal Representation. Journal Democracy.

Garantující Katedra politologie,
pracoviště: Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Vališková

Datum zadání závěrečné práce: 27.9.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením Mgr. Barbory Vališkové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. června 2020

Karolína Machatová

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí práce paní Mgr. Barboře Vališkové za její cenné rady, moudré připomínky, za její ochotu a upřímnost a v neposlední řadě za její nekonečnou trpělivost během vedení mé práce.

Anotace:

MACHATOVÁ, KAROLÍNA. Překážky ve výkonu funkce českých politických reprezentantek. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2020, 60 s. Bakalářská práce.

Nedostatečné politické participaci žen nejen v České republice se v posledních letech postupně věnuje více pozornosti, konkrétně v České republice se například skrze neziskové organizace Fórum 50 % nebo Najdi ženu dostává tento problém do většího povědomí lidí a celkový postoj společnosti se postupně mění. Participace žen se v průběhu let zvyšuje. Podle dat neziskové organizace Fórum 50 %, zabývající se právě nerovnoměrným zastoupením žen a mužů ve veřejných funkcích, bylo v roce 2017 ve volbách do Poslanecké sněmovny České republiky zvoleno 22 % žen. Od tohoto roku, kdy se vlády ujímá hnutí ANO Andreje Babiše, pozorujeme na české poměry rekordní zástup žen také ve vládě, konkrétně se jedná o 30 %, což je o 11 % více oproti předchozí vládě Bohuslava Sobotky (2013 – 2017, 19 %) a o 20 % více než ve vládě Petra Nečase (2010 – 2013, 10 %). Nicméně participace a skutečná reprezentace, ve smyslu možnosti reprezentovat zájmy a mít vliv na dění na české politické scéně, jsou odlišné věci.

Primárním cílem práce proto bude zkoumat, zda a případně s jakými překážkami se ženy setkávají v průběhu výkonu funkce oproti jejich mužským kolegům. Sekundárním cílem práce je porovnat, zda se tyto překážky liší vzhledem k úrovni, na níž se reprezentace vykonává, tedy komparace lokální politiky (městské zastupitelstvo) a vrcholové (parlament a vláda). Terciárním cílem práce bude porovnat zkušenosti reprezentantek se zkušenostmi jejich mužských kolegů. Tato práce se zaměřuje na Českou republiku od roku 2017, tedy od doby, kdy výrazněji narůstá počet ženských politických představitelk. Za účelem odhalení subjektivně vnímaných překážek pro výkon funkce ze strany političek a jejich mužských kolegů práce využije metody diskursivní analýzy. Práce je tak zasazena do sociálně konstruktivistického rámce interpretativní studie. Za účelem naplnění druhého a třetího cíle bude aplikována metoda komparace. Data budou čerpána prostřednictvím dotazníkového šetření a rozhovorů se samotnými politickými reprezentanty. Práce se bude opírat mj. o teoretický koncept dvou základních bariér ženské politické participace a reprezentace (institucionální a společensko – kulturní), který uvedla socioložka Pippa Norris v roce 2001 článku Cultural Obstacles to Equal

Representation pro odborný časopis Journal of Democracy. Tento koncept posléze rozšířila Petra Rakušanová v roce 2006 v publikaci Česká politika: Ženy v labyrintu mužů? o třetí bariéru – individuální.

Klíčová slova: bariéry, politická reprezentace, politika, ženy, Česká republika

Abstract

MACHATOVÁ, KAROLÍNA. Obstacles in the political function of women in the Czech Republic from the perspective of political representatives. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2020, 60 pp. Bachelor Thesis.

Insufficient political participation of women, not only in the Czech Republic, has gradually received more attention in recent years, specifically in the Czech Republic, for example, through non-profit organizations Forum 50% or Najdi ženu, and this problem is becoming more widely known and society's overall attitude is gradually changing. Women's participation has been increasing over the years. According to data from the non-profit organization Forum 50%, which deals with the unequal representation of women and men in public office, 22% of women were elected in the 2017 elections to the Chamber of Deputies of the Czech Republic. Since this year, when Andrej Babiš's ANO movement has taken over the government, we have seen a record number of women in the government, specifically 30%, which is 11% more than in the previous government of Bohuslav Sobotka (2013 - 2017, 19%) and 20% more than in the government of Petr Nečas (2010 - 2013, 10%). Nevertheless, participation and real representation, meaning the possibility of representing interests and influencing events on the Czech political scene, are different things.

Therefore, the primary goal of the thesis will be to examine whether and, if so, what obstacles women face during the performance of their duties compared to their male colleagues. The secondary goal of the work is to compare whether these obstacles differ considering the level at which the representation is performed, i.e. a comparison of local politics (city council) and top (parliament and government). The tertiary goal of the work will be to compare the experience of representatives with the experience of their male colleagues. This work focuses on the Czech Republic since 2017, i.e. from the time when the number of female political representatives is growing significantly. In order to reveal subjectively perceived obstacles to the performance of the function by politicians and their male colleagues, the work will use the methods of discursive analysis. The work is thus embedded in the social constructivist framework of interpretive study. In order to fulfill the second and third goal, the method of comparison will be applied. The data will be drawn through a questionnaire survey and interviews with the political representatives themselves. The work will be based, among other things, on the

theoretical concept of two basic barriers to women's political participation and representation (institutional and socio-cultural), which was presented by sociologist Pippa Norris in 2001 in the article Cultural Obstacles to Equal Representation for the Journal of Democracy. This concept was later extended by Petra Rakušanová in 2006 in the publication Czech Politics: Women in the Labyrinth of Men? of the third barrier - individual.

Keywords: obstacles, political representation, politic, women, Czech Republic

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	8
ÚVOD	9
1 TEORETICKÁ ČÁST	18
1.1 BARIÉRY VE VÝKONU POLITICKÉ FUNKCE ŽEN.....	18
1.2 TEORIE DVOU BARIÉR	20
1.3 INDIVIDUÁLNÍ BARIÉRA	27
1.4 SYNDROM VČELÍ KRÁLOVNY.....	28
1.5 SKLENĚNÝ STROP A SKLENĚNÝ ÚTES	30
2 METODOLOGIE VÝZKUMU	32
2.1 SBĚR PRIMÁRNÍCH DAT	32
2.2 KRITICKÁ DISKURZIVNÍ ANALÝZA A SYNCHRONNÍ KOMPARATIVNÍ METODA	34
2.3 SEMISTRUKTUROVANÉ ROZHOVORY A DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	36
3 ANALYTICKÁ ČÁST.....	40
3.1 VNÍMANÉ BARIÉRY ZE STRANY ŽENSKÝCH POLITICKÝCH REPREZENTANTEK	40
3.1.1 <i>Socio-kulturní bariéra - sexismus, diskriminace, odlišný přístup na základě pohlaví, stereotypy</i>	<i>40</i>
3.1.2 <i>Individuální bariéra</i>	<i>45</i>
3.1.3 <i>Institucionální bariéra.....</i>	<i>48</i>
3.1.4 <i>Skleněný strop, skleněný útes, včelí královna</i>	<i>50</i>
3.2 VNÍMANÉ BARIÉRY Z POHLEDU MUŽSKÝCH REPREZENTANTŮ.....	54
3.2.1 <i>Socio-kulturní bariéra z pohledu mužů - sexismus, diskriminace, odlišný přístup na základě pohlaví, stereotypy.....</i>	<i>54</i>
3.2.2 <i>Individuální bariéry z pohledu mužů.....</i>	<i>56</i>
3.2.3 <i>Institucionální bariéry z pohledu mužů.....</i>	<i>58</i>
3.2.4 <i>Skleněný strop, skleněný útes a včelí královna z pohledu mužů.....</i>	<i>60</i>
3.3 KOMPARACE ZJIŠTĚNÝCH ZKUŠENOSTÍ REPREZENTANTEK A REPREZENTANTŮ .	63
3.3.1 <i>Komparace a její zjištění.....</i>	<i>63</i>

3.4	KOMPARACE ZKUŠENOSTÍ MEZI LOKÁLNÍ ÚROVNÍ A NÁRODNÍ ÚROVNÍ.....	65
3.4.1	<i>Komparace a její výsledky</i>	65
	ZÁVĚR	68
	SEZNAM ZDROJŮ A LITERATURY	72
	PŘÍLOHY	78
	SEZNAM GRAFŮ	82

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ANO – politické hnutí ANO, bude líp

CDA – kritická diskurzivní analýza

ČR – Česká republika

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

ČSÚ – Český statistický úřad

ČTK – Česká tisková kancelář

ČŽL – Česká ženská lobby

EP – Evropský parlament

EU – Evropská unie

KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ODS – Občanská demokratická strana

PS – Poslanecká sněmovna

SPD – Svoboda a přímá demokracie

SPMS – Sdružení pro město Svitavy

STAN – Starostové a nezávislí

SZ – Strana zelených

TOP 09 - česká liberálně konzervativní středopravicová strana

USA – Spojené státy americké

ÚVOD

V čele levicové koaliční vlády Finska v aktuálním období zasedá 12 ministryň z celkového počtu 19 politických reprezentantů, zatímco současnou českou vládu tvoří ze 14 ministerských pozic čtyři ministryně. Po víkendovém sjezdu stran v lednu 2020 se zjistilo, že o post v čele KDU-ČSL se ucházeli pouze muži a v témže měsíci se zvolilo šestičlenné vedení ODS bez jediné ženy. Ze všech současných devíti parlamentních stran má ženu ve vedení pouze jedna z nich (TOP 09). Fakt, že zastoupení žen v politice pravděpodobně nepovažují někteří čeští vrcholní politici za podstatné, může doložit například tvrzení předsedy ODS Petra Fialy, který se nechal slyšet, že za dvě ženy v minulém vedení je „*stejně nikdo nechválil*“ (citovaný in Dragoun 2020). Úroveň demokracie v dané zemi a legitimitu celého politického systému jde určit mimo jiné právě i na základě výše participace různorodých sociálních skupin na tamním politickém životě, z toho důvodu je i reprezentace žen, jež navíc tvoří více než polovinu populace České republiky, tak důležitá. Podle Veroniky Šprincové, ředitelky organizace Fórum 50 %, je z pohledu historie příčina jasná – největší roli hraje historické formování politiky muži a pro muže, jakákoli míra participace žen v rozhodujících funkcích byla až do doby počátku období tzv. moderních dějin víceméně nemyslitelná. Absence historické zkušenosti s ženskou participací ve veřejných funkcích je pravděpodobně jedna z příčin jevu, který lze de facto pozorovat nejen na politické scéně, a to různé případy, kdy mužští reprezentanti (ať už intuitivně či kognitivně) reagují jinak na své ženské kolegyně než na své mužské kolegy. Příkladem může být jiný výrok již zmiňovaného Petra Fialy. Poté, co poslankyně za ODS Zuzana Majerová Zahradníková v loňském roce nehlasovala pro odchod Václava Klause ml. ze školského výboru, se Fiala vyjádřil, že neví, proč to udělala, a že je patrně do Klause zamilovaná (Kopecký 2019). Předseda vlády Andrej Babiš své ženské politické kolegyně zjevně rovněž považuje za sensitivnější politické aktéry, když v listopadu minulého roku během interpelací směrem k poslankyni STAN Věře Kovářové prohlásil, že se „*bude mírnit, protože je žena*“ (Kopecký 2019a). Podstatným faktorem z hlediska úrovně demokracie a legitimacy politického systému není jen výše participace jako taková, ale i rovnocenný přístup ke všem zúčastněným. Českým ženským politickým reprezentantkám však v záměru hájit zájmy svých voličů stojí různé

bariéry. Tyto bariéry jim ztěžují naplňování programových cílů, ideálů, se kterými do politiky pravděpodobně vstupovaly, a také jim mohou ztěžovat případný kariérní posun.

Poznatky z různých šetření, rozhovorů a průzkumů organizace Fórum 50 % ukazují z průřezu jejich několikaleté praxe stále stejný scénář – ženy musí v mnohem větší míře než muži dokazovat, že jsou stejně kompetentní určitou funkci vykonávat. Už samotné rozhodnutí a i následný vstup do převážně mužského (70 % mužů) kolektivu je pro ženy náročnější, tím spíše, když vstupují do prostředí, které může působit nekomfortně. V menší či větší míře se setkávají s různými sexistickými výroky¹, se „snazším získáváním negativních nálepek“² a nachází se skutečně pod větším tlakem a jakýmsi drobnohledem. Prvním nejvíce viditelným rozdílem může být například odlišný přístup novinářů – především seriózně-populárních a bulvárních tisků – k politikům mužům a k političkám ženám. Rozbor úspěchů či neúspěchů kariéry ženy političky častěji než u mužů provází zmínky o jejím vzhledu nebo zamyšlení, jak se jí daří skloubit politickou funkci s rodinným životem. Média obecně mnohdy nedávají ženám političkám srovnatelný prostor k vyjádření jako jejich mužským kolegům (Vochočová, FEMM 2017). Jak uvádí europoslankyně Michaela Šojdrová, média se velmi málo zajímají o názor ženských odbornic a o jejich expertizu, celkem jsou v médiích citovány jako expertky jen v 17 procentech zpráv (Šojdrová 2018:O). Tématu vztahů médií a žen se věnuje dva roky stará Zpráva o rovnosti žen a mužů v odvětví médií v EU, kterou měla europoslankyně Šojdrová na starosti.

Vzhledem k prokazatelné existenci různých bariér při vstupu do politiky lze předpokládat i jejich existenci v průběhu vykonávané funkce. Tato práce si proto klade za cíl na základě získaných empirických dat existenci bariér potvrdit či vyvrátit, a to prostřednictvím subjektivního vnímání daných překážek pro výkon funkce ze strany samotných českých politických reprezentantek. Sekundárním cílem práce poté je prozkoumat, zda a případně jak se ony překážky liší v subjektivním vnímání žen političek na jedné straně a jejich

¹ Například v roce 2012 výrok tehdejšího prezidenta Václava Klause směrem ke Karolíně Peake, která se měla stát ministryní obrany, když ji označil za „křehkou dívčku“ s obavami „jak ji ti statní mužové vojáci přijmou“ (Kopecký, Trachtová 2012). O dva roky dříve prohlásil poslanec za ČSSD Vítězslav Jandák, že „nemá ženský v politice rád. Vždycky přinesou do politiky hysterii, což v normálním životě nevádí, ale v politice se to nehodí“, za což sklídl aplaus svých spolustranických kolegů (Pecháčková 2015). Současný prezident Miloš Zeman za množství svých sexistických výroků dokonce získal anticenu Kyselá žába.

² Dle slov jednoho z respondentů v analytické části.

mužských kolegů na straně druhé. Konečně třetím cílem práce je prozkoumat jaké překážky pro výkon své politické funkce ženy političky nejčastěji zmiňují a porovnat situaci co do vnímaných bariér mezi dvěma úrovněmi české politiky – lokální a národní.

Cílem tedy bude najít odpovědi na následující výzkumné otázky:

- 1) Existují bariéry, které by politickým představitelkám v České republice znesnadňovaly či vyloženě omezovaly výkon jejich funkce? Případně s jakým typem bariér se představitelky samy setkaly a v jaké míře?*
 - 2) Jaké bariéry vnímají během funkce politických reprezentantek jejich mužští kolegové?*
 - 3) Je co do výskytu a četnosti bariér ve výkonu politické funkce rozdíl mezi působením žen v politické funkci na lokální úrovni (v městském zastupitelstvu) a na úrovni vrcholné politiky (tj. ve vládní funkci či na postu poslankyně/senátorky)?*
-

K nalezení odpovědí na výše zmíněné výzkumné otázky autorka použije kombinaci sběru dat z primárních a sekundárních zdrojů. Data z primárních zdrojů budou sbírána metodou otevřených dotazníků a semistrukturovaných rozhovorů³ s vybranými politickými reprezentantkami a reprezentanty na úrovni lokální a národní, kteří budou s otázkami dopředu seznámeni. Sekundární data budou představovat informace získané z rozhovorů českých politických představitelů do médií či z přepisů jednání Senátu/Poslanecké sněmovny/Vlády/zastupitelstva, dostupných na webových stránkách příslušného orgánu. Respondentky a respondenti budou vybráni ze stran napříč politickým spektrem. Osloveny budou členky vlády z různých resortů, poslankyně, senátorky a jejich mužští kolegové, a dále také zastupitelky a zastupitelé z řad městského zastupitelstva, konkrétně ve městě Svitavy v Pardubickém kraji. Městské zastupitelstvo ve Svitavách bylo zvoleno zaprvé z časových důvodů, kdy není v moci bakalářské práce obsáhnout všechna městská zastupitelstva v České republice, a zadruhé za účelem snadného a rychlejšího získání požadovaných dat, jelikož se jedná o rodné město autorky práce, a je tu tedy záruka důvěry, příslušných kontaktů a díky tomu i získání většího množství podstatných informací.

³ Více o této metodě v kapitole Metodologie výzkumu.

Za účelem odhalení subjektivně vnímaných překážek pro výkon funkce ze strany političek a jejich mužských kolegů budou data získaná z primárních zdrojů analyzována metodou diskursivní analýzy. Podstatou diskursivní analýzy není ověřování (verifikování či falsifikování) hypotéz, ale najít a interpretovat informace o tom, jakým způsobem je sociální realita utvářena pomocí jazyka (Shevchuk 2013:10). Práce je zasazena do sociálně konstruktivistického rámce interpretativní studie. Za účelem naplnění druhého a třetího cíle bude aplikována metoda komparace, konkrétně synchronní metody komparace, která se jeví jako nejvhodnější z toho důvodu, že půjde o komparaci souběžných jevů.

V souvislosti se ženami v politice se také hovoří o tzv. kritické hranici/mase (critical mass), která se rovná 30 procentům. Při dosažení tohoto minimálního možného procentuálního zastoupení jakékoli minority (v tomto případě je minoritou celá polovina společnosti) v politice (komunální i vrcholové dohromady) nastává okamžik, kdy daná menšina (v tomto případě politické reprezentantky) mají skutečně šanci přinést změnu (Dahlerup 1988:275). Pokud je žen (apod.) v politice méně, musejí se přizpůsobit a hrát podle nastavených pravidel hry, tedy zastávají-li jiné názory a mají-li jiné priority než muži, nemohou je v politice dostatečně prosazovat (Norris, Lovenduski 1989: 115). Této hranice se u nás podařilo dosáhnout historicky poprvé nástupem vlády hnutí ANO Andreje Babiše na podzim v roce 2017⁴. Tato práce se tedy časově zaměří na období od tohoto bodu zlomu až po současnost.

Geograficky bude práce omezena na území České republiky z důvodu snazšího získávání dat z primárních zdrojů a také proto, že ač jsme demokratickým, poměrně moderním a rozvinutým státem, máme jedno z nejnižších zastoupení žen na úrovni vrcholné politiky v Evropě (Nicholls 2018). Od vzniku samostatné České republiky předsedaly Senátu a Poslanecké sněmovně pouze dvě ženy (Senátu Libuše Benešová, Sněmovně Miroslava Němcová).

Základní teoretickou oporou, která bude nápomocna při naplnění cíle, jsou výsledky zkoumání rovných podmínek pro ženy ve veřejné sféře a rozhodovacích funkcích, které provedla americká komparativní politoložka Pippa Norris spolu se svým kolegou,

⁴ Což znamenalo nárůst žen v důležitých funkcích o 11 % oproti předchozí vládě Bohuslava Sobotky mezi roky 2013 a 2017, kdy ženská reprezentace ve vládě činila 19 %, a dokonce o 20 % více proti vládě Petra Nečase, která mezi lety 2010 až 2013 činila celých 10 %.(ČSÚ 2020).

politologem Ronaldem Inglehartem, v roce 2001. V témže roce byl (výše již zmíněný) článek uveden v odborném časopise *Journal of Democracy*. Norris zde jako výsledky studie uvádí překážky institucionální a společenské (sociokulturní). V případě institucionálních překážek vidí Norris problém v samotném institucionálním nastavení volebního systému a v úrovni stranické soutěže. Kupříkladu v poměrném volebním systému mají ženy vyšší šanci na zvolení než v jednomandátových volebních obvodech, a závisí také na velikosti strany co do počtu členů a na míře polarizace (Norris, 2001:130). Jako podstatné uvádí dále i výši socioekonomického rozvoje a počet žen na odborných nebo manažerských pozicích. Pokud jde o společenské, či jinak socio-kulturní překážky, zmiňuje Norris důležitý faktor: boj mezi zastánci „tradičních“ hodnot a mezi vyznavači „egalitářství“⁵, jinak řečeno boj s tradičním uspořádáním rolí v dané společnosti. Tzn. že ženy, potenciální kandidátky a političky, se musí často potýkat s bariérami v podobě předsudků a stereotypizace, a s nepochopením. Výše uvedenou dvojici překážek modifikovala Petra Rakušanová v publikaci *Ženy v labyrintu mužů?* z roku 2006 přidáním třetí – individuální. Definice individuální bariéry se v tomto případě překrývala s definicí bariéry společenské, jak ji popsala Pipa Norris, jelikož dotazované političky Rakušanové nejčastěji odpovídaly přetrvávajícím patriarchálním modelem rodiny, nedostatkem energie skloubit domácí povinnosti s politickou kariérou, osobní zkušeností s diskriminací ze strany kolegů atp. (Rakušanová, 2006:26). Tyto výzkumy se nicméně zabývají překážkami pro samotný vstup do arén formální politiky a nikoliv překážkami při výkonu funkce, což je třeba reflektovat a zdůraznit, neboť se dá předpokládat, že konkrétní podoba daných překážek se poté může lišit. V tomto smyslu nejsou příliš relevantní překážky typu nastavení volebního systému, neboť analyzované subjekty již tyto typy bariér evidentně překonaly (jedná se o stávající poslankyně, senátorky, ministryně a zastupitelky), nicméně stále zůstávají skryté překážky, jež se vynořují ex post po zvolení do funkce.

Autorka práce je limitována absencí jakýchkoli odborných a relevantních sekundárních zdrojů na toto téma, neboť se existující výzkumy zaměřují primárně na bariéry pro vstup žen do politiky a již nereflektují existenci bariér během vykonávání funkce. Konkrétní vnímaná podoba překážek nejen institucionálního typu bude proto zjišťována pomocí

⁵ Politická ideologie, podle níž by se se všemi lidmi mělo zacházet jako se sobě rovnými, měli by mít stejné podmínky, práva a povinnosti bez ohledu na pohlaví, náboženské vyznání, věk, atp.

rozhovorů a dotazníků od respondentů. Předpoklad o odlišnosti konkrétní podoby daných institucionálních překážek tedy povede ke snaze induktivně zachytit překážky skrze subjektivní vnímání samotných žen političek a jejich mužských kolegů. Zjištěné subjektivní zkušenosti budou navíc podpořeny daty z jednání vlády, schůzí Sněmovny apod., kde se autorka bude snažit verifikovat validitu takto získaných dat. Je ale potřeba říci, že tato práce se zaměřuje také na lokální úroveň politiky, a řada členek městského zastupitelstva se může potýkat s uvedenými institucionálními bariérami při snaze o postup do vyšších pater. S tím související je jev tzv. skleněného stropu, kterému se bude v teoretické části práce věnovat příslušná kapitola.

Čtenář bude v práci následně seznámen i s dalšími důležitými teoretickými pojmy, které jsou s bariérami v menší či větší míře spjaty, a to s pojmy tzv. „skleněného útesu“, „syndromu včelí královny“ a již zmíněného „skleněného stropu“. Skleněnému stropu coby soustavě neviditelných a dopředu netušených bariér při snaze o postup na vyšší pozici se věnovala řada výzkumů, z těch významnějších a nejčastěji citovaných se může zmínit například *The Glass Ceiling Hypothesis – A Comparative Study of The US, Sweden, and Australia* autorů Janeen Baxter z University of Tasmania a Erika Olin Wrighta z University of Wisconsin – Madison z roku 2000. Autoři se v práci zabývají hypotézou, že nejenže je pro ženy složitější se na žebříčku hierarchie posunout na vyšší pracovní pozici, ale také že překážky, kterým musí během své cesty čelit, se s každým posunem výš zvětšují. Zjednodušeně řečeno tedy s přibývajícím zodpovědností a platem přibývají i překážky, které navíc nabírají na intenzitě. Další výzkum zabývající se skleněným stropem je například *Breaking The Political Glass Ceiling: Women and Congressional Electionals* autorů Barbary Palmer a Dennise Simona z roku 2008. Tento průzkum se věnuje stále patrné existenci skleněného stropu v americkém Kongresu. Jako jednu z mála úspěšných političek, kterým se podařilo skleněný strop „prorazit“ autoři zmiňují Nancy Pelosi, která roku 2007 jako historicky první žena obsadila pozici tzv. „speakera“ v americké Sněmovně reprezentantů. V českém kontextu skleněný strop prorazily zatím pouze dvě ženy, již zmiňovaná Miroslava Němcová coby doposud jediná předsedkyně Sněmovny, a Libuše Benešová jako jediná předsedkyně Senátu. S tématem skleněného stropu se pojí „skleněný útes“. V některých (a ne ojedinělých) případech totiž žena skleněný strop proráží uměle – například bývá na vedoucí pozici dosazena někým jiným, kupříkladu pokud se očekává propuknutí krize. Z řady výzkumů na téma

skleněného útesu lze zmínit např. nejvíce citovaný výzkum Michelle K. Ryan a Alexandra Haslama z roku 2005 s názvem *The Glass Cliff: Exploring the Dynamics Surrounding the Appointment of Women to Precarious Leadership Positions*. Syndromu včelí královny, kdy žena ve vedoucí pozici vytváří negativní pracovní prostředí podřízeným ženám, se věnují kupříkladu *A Comparative Study of Women Issues manželů doktorů* Günes Peschke a Lutze Peschke z roku 2018. Včelím královnám ve vědě se věnuje například mezinárodní průzkum holandských a italských autorů Naomi Ellemers, Henriette van den Heuvel, Anne Maass a Alessandry Bonvini *The Underrepresentation of Women in Science: Differential Commitment or the Queen Bee Syndrome? Existence včelí královny (stejně tak i skleněného stropu a útesu) není vázána na konkrétní odvětví, její přítomnost se dá nalézt jak v politickém, tak v již zmiňovaném vědeckém prostředí nebo v managementu různých firem a společností. V analytické části této práce bude zkoumána jejich přítomnost v českém politickém prostředí na základě získaných informací z primárních zdrojů.*

Tato práce bude rozdělena na dvě hlavní části, teoreticko - metodologickou a analytickou. Teoretická část bude složena ze dvou kapitol. V první kapitole této části budou popsány bariéry ve výkonu politické funkce včetně komparace jejich pojetí různými autory. Druhá kapitola se bude týkat metodologie výzkumu, struktury dotazníků a rozhovorů a zásad a náležitostí souvisejících s jejich realizací, úspěšnost oslovení potenciálních dotazovaných a posléze i způsob analyzování získaných dat.

Analytická část této práce se bude skládat ze čtyř kapitol. Všechny čtyři kapitoly budou konstruovány stejným způsobem, lišit se budou obsahově v závislosti na tématu dané kapitoly. První kapitola se bude věnovat částečnému přepisu dat získaných z dotazníků a polostrukturovaných rozhovorů s respondentkami z vrcholné úrovně politiky na téma „subjektivně vnímaných bariér“ s krátkým shrnutím zjištěných faktů na konci. Druhá kapitola bude zaměřena na subjektivně vnímané bariéry žen z pohledu jejich mužských kolegů. Ve třetí kapitole autorka provede komparaci zjištěných zkušeností politických reprezentantek se zkušenostmi politických reprezentantů z obou politických úrovní. Ve čtvrté kapitole autorka porovná zjištěné zkušenosti respondentek a respondentů z národní politické úrovně se zkušenostmi respondentek a respondentů z lokální úrovně politiky, kdy autorka bude mapovat bariéry na městském zastupitelstvu ve městě Svitavy a v závěru poté shrne jak získaná data, tak i zjištěné rozdíly. Pro zvýšení validity dat

získaných na základě rozhovorů použije autorka případně dostupné informace ze sekundárních dat – například ze zjištěných konkrétních konfliktů, které proběhly a byly zdokumentovány během zasedání Sněmovny, jednání vlády či během interpelací, apod.

Informace podstatné pro vypracování teoretického základu této práce budou čerpány z českých i zahraničních zdrojů. Větší část z nich má jeden společný jmenovatel – jsou zaměřeny z velké části především na nízkou participaci žen a bariéry při vstupu žen do politiky. Bohužel tedy postrádají reflexi toho, že se spousta žen (úspěšně se z kandidátních listin dostavše na své zamýšlené funkce) s nějakými bariérami potýkají nadále během výkonů svých politických funkcí. Za velmi přínosnou českou literaturu, která reflektuje bariéry jak před, tak i po nástupu do funkce, se může označit výčet materiálů od neziskové organizace Fórum 50 %, která se zabývá problematikou jak nízké participace, tak i nízké reprezentace a všech bariér a faktorů, které političkám mohou ztěžovat výkon funkce. Konkrétně publikace *Sólo pro soprán* (kolektiv autorek: Marta Vohlídalová, Hana Maříková, Marie Čermáková, Romana Volejníčková), *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?* (Petra Rakušanová), *Více žen – jiná politika?* (autorkami jsou Veronika Šprincová a Markéta Mottlová) nebo *Proč je v politice málo žen?* byly velmi užitečné, jelikož přichází s jasnými a přehledně zpracovanými definicemi bariér a dalších souvisejících teoretických pojmů (např. skleněný strop a včelí královna). Aktivita Fórum 50 % se zaměřuje především na propagaci této problematiky v prostoru české veřejnosti. V evropském prostoru se tímto i dalšími genderovými otázkami zabývá již zmiňovaná česká europoslankyně Michaela Šojdrová s Výborem pro práva žen a rovnost pohlaví.

Přínosným zdrojem informací a jiných dat (grafů, apod.) budou kupříkladu také stránky České ženské lobby a Českého statistického úřadu.

Dále budou čerpány informace i z prací Pippy Norris, obzvláště pak ze stěžejního a již zmíněného článku *Cultural Obstacles to Equal Representation. Resistance to Women's Political Leadership: Problems and Advocated Solutions* autorky Catherine M. Watuka, výkonné ředitelky společnosti Women United for Social, Economic & Total Empowerment z Nairobi v Keni, je sedmistránkové shrnutí příčin a vlivů, které ženám (celosvětově) komplikují či brání podílet se na jednání v rozhodujících funkcích včetně návrhů možných řešení a opatření na jejich podporu. K teoretickým podkladům pro tuto práci se podařilo najít i germanofonní zdroje, přičemž nejvíce nápomocnou se zdá

literatura Ursuly Männle, německé profesorky politologie, která deset let předsedala ženské parlamentní skupině CSU v Bavorsku a ženské parlamentní skupině CDU/CSU v německém Bundestagu. Její článek FRAUENPOLITISCHES: POLITIK FÜR FRAUEN! - POLITIK FÜR MÄNNER?! POLITIK VON FRAUEN! z roku 1991 pro německý Jahrbuch für Christliche Sozialwissenschaften se může jevit jako neaktuální a dnes již nepoužitelný zdroj, pravdou však je, že zakomponované informace a postřehy profesorky Männle nejsou vzdáleny od informací a postřehů, které uvádí např. české Fórum 50 % z aktuálních průzkumů. Podstata celého článku tkví v hraní si se slovy, kdy Männle uvádí reálný rozdíl mezi „rovností“ a „rovnoprávností“ a důsledky z toho vyplývající. Celý článek je koncipován jako souhrn socioekonomických, strukturálních a dalších faktorů majících na „svědomí“ nízkou účast žen na vyšších manažerských i vyšších politických pozicích. Mj. Männle shrnuje problematiku zapojení žen do veřejných rozhodovacích funkcí slovy: *„Ženská politika je genderově specifická sociální politika - je politikou zájmových skupin pro většinu se statusem menšiny.“* (Männle 1993:115)

1 TEORETICKÁ ČÁST

V této části práce autorka představí typologii bariér dle autorské dvojice Norris a Inglehart, definici jednotlivých bariér a také definici bariéry individuální, jak ji popisuje Petra Rakušanová. S tématem bariér také souvisí aditivní teoretické pojmy „syndrom včelí královny“, „skleněný strop“ a „skleněný útes“, které budou v této části rovněž definovány. Teoretickou část uzavře kapitola zabývající se metodologií výzkumu, ve které autorka popíše zvolenou metodu kritické diskurzivní analýzy a metodu komparace.

1.1 Bariéry ve výkonu politické funkce žen

Od podzimu roku 2017 zaznamenáváme v České republice historicky poprvé překročení pomyslné „kritické“ (či spíše rozhodující) hranice 30 procent celkového (tedy po součtu všech žen na komunální, krajské a národní politické úrovni dohromady) zastoupení žen v politice. Co tato skutečnost přináší v reálné podobě? Výše zmíněná kritická hranice je teoretický pojem, jehož autorkou je dánsko-švédská profesorka politologie Drude Dahlerup, a který znamená dosažení nejnižšího možného početního zastoupení jakékoli minority (v případě této práce je touto minoritou ženská polovina populace) v politice či v jiných rozhodovacích orgánech, aby bylo pro tuto minoritu možné začít ovlivňovat nebo měnit pravidla hry a pouze se nepřizpůsobovat (Dahlerup 1988:12). Od prvních politicko-filosofických Platónových debat a úvah sice uběhlo celé tisíciletí, faktem ale zůstává, že po celou dobu od prvopočátku byla politika coby rozhodování skupiny lidí nad životy lidí ostatních formována muži a také spíše pro ně. Je tedy jasné, že sotva sto let staré legislativní povolení ženské účasti a spolupodílení se na politické reprezentaci mohlo vyvolat jakýsi kulturní šok. Jak bude později patrné ze získaných a analyzovaných výpovědí v kapitolách analytické části, stále ještě převládá i mezi samotnými politickými participanty názor, že ženy jsou v politice „*příjemné zpestření*“, „*vnáší do ní jiný pohled, ta politická kultura je díky nim lepší, atmosféra se víc zjemňuje*“. Výzkumná zpráva o výsledcích dotazníkového šetření mezi českou veřejností, které proběhlo pod hlavičkou Marty Vohlídalové a Sociologického ústavu Akademie věd pod názvem *Ženy a muži v rovnováze v souvislosti s úrovní politického zastoupení žen před pěti lety* ukazuje, že veřejné mínění v nadpoloviční většině zastává názor, že už jen přítomnost žen situaci v politice kultivuje, dodává tomu svěží vzduch,

přináší více empatie, soucitu, méně soutěživosti a tvrdosti (Vohlídalová 2015:7). Pokud by se dala výsledná zjištění generalizovat na všech 10,6 milionů obyvatel v České republice (což nedají), bylo by možné tvrdit, že česká společnost je více než nakloněna vyššímu počtu žen v politických a jiných rozhodovacích funkcích. Současně se zjištěným postojem vzorku respondentů však dochází k jakési schizofrenní situaci, kdy česká veřejnost považuje přítomnost žen na politické scéně za „kultivující prvek“ a zároveň nedochází k postupné eliminaci bariér, která by pravděpodobně podpořila zvýšení počtu žen v politice a uspokojila tak společenskou poptávku. Ženám coby potenciálním a výkonným reprezentantkám stojí v cestě právě různé typy již zmíněných překážek – bariér. Samotná existence překážek bránícím ženám v účasti na veřejném životě byla na světě prokazatelně odjakživa, jenom nebyly pojmenovány jako „překážky“ ale spíše „společenská norma“. S rostoucí silou skupin sufražetek a českých „František Plamínkových“ překážky nabyly svého nynějšího významu, kdy začaly být jako překážky interpretovány, a započala snaha o jejich postupné odbourávání. V roce 1920 už české ženy nemusela trápit absence volebního práva, v roce 2020 se nicméně české političky stále potýkají s určitými bariérami, které jim mohou (ale také nemusí) bránit ve výkonu politické funkce. Definice různých překážek se dají aplikovat na situace předcházející prvotnímu vstupu do politické funkce stejně jako na situaci, kdy se žena již uchází o vyšší politickou pozici. Existuje více typů výkladů od různých autorů, dá se ale říci, že obsahově všechny vychází z odborného článku erudované americké politoložky Pipy Norris, která se věnuje spojení genderových témat a politiky. Svůj slavný článek napsala ve spolupráci s politologem Ronaldem Inglehartem na počátku milénia a dodnes z něho vychází většina publikací, knih, výzkumů a článků věnujících se tomuto tématu, v České republice pak nejvíce autorky publikací z organizace Fórum 50 %. Početnímu zastoupení žen v rozhodujících funkcích v České republice se věnuje několik jejich významných publikací. V jedné z nich se Petra Rakušanová zabývá totožnými překážkami jako ve své práci Pipa Norris a Ronald Inglehart, a dá se říci, že z jejich práce Rakušanová také vychází. Celkově popisuje tři typy překážek – institucionální, společenské, a navrhuje přidávat ještě překážku individuální. Vzhledem k obsahu definic prvních dvou zmíněných bariér tak, jak je v publikacích a na stránkách popisuje Rakušanová, se dá říct, že se zde překrývají definice Rakušanové s rozbohem od Norris a Ingleharta. Tito dva autoři ve svém článku pojmenovali tři faktory, které ovlivňují vstup a průběh politické funkce žen

– kandidátek/reprezentantek. Ačkoli byly výsledky průzkumu sepsány před téměř dvaceti lety, jimi popsané fenomény jsou aktuální i dnes. Ony zmíněné tři faktory se dohromady točí okolo institucionálního nastavení země a socioekonomických/sociokulturních podmínek, jak je popisuje např. Petra Rakušanová v publikaci věnované třem typům bariér v politice, autorka jim proto dala pracovní název „teorie dvou bariér“.

1.2 Teorie dvou bariér

Článek profesorky Norris a profesora Ingleharta (2001) vyšel se záměrem informovat o pravděpodobných příčinách nerovného zastoupení žen vůči mužům ve volených rozhodovacích funkcích, které přetrvává navzdory snahám mnoha zemí a nevládních organizací o posun a zlepšení. Autoři uvádějí, že zpráva ze zasedání OSN v roce 2000 přinesla optimistické informace o zlepšení situace v souvislosti s dosažitelností žen na vzdělání, lepší zdravotní péči, hlubšího potírání případů domácího násilí nebo nelegálního obchodu s bílým masem a sexuálními službami (Norris, Inglehart 2001:127). Navzdory optimistickému tónu zprávy s přísliby lepší budoucnosti se situace na politické úrovni nelepšila. Přes oficiální prohlášení mnoha zemí o záměru vytvořit podmínky genderové rovnosti ve veřejné sféře (např. zavedením kvót) dodnes přetrvávají překážky, které ženám v menší či větší míře omezují postup ve veřejném životě (ať už v podobě níže zmiňovaných bariér nebo v podobě pay gap – mzdové nerovnosti). Autoři pro daný fenomén poskytli vysvětlení v podobě existence určitých faktorů, které podle jejich zjištění ovlivňují pokračující nedostatek žen v politickém vedení.

1. Bariéra: sociální struktury státu a politické instituce

Dřívější sociologické bádání přisuzovalo rozhodující roli při určování „způsobilosti“ žen pro volené funkce společenskému systému dané země, což zahrnovalo výši jejich vzdělání a profesní a socioekonomické postavení. Srovnávací studie zavedených demokracií již dlouho zdůrazňovaly, že důležitým faktorem je výše zastoupení žen v profesních, administrativních a manažerských povoláních, která obvykle vedou k politické kariéře. Strukturální vysvětlení však v mnoha ohledech nezohledňují překážky, jimž čelí ženy hledající volenou funkci (Norris, Inglehart 2001:127).

Norris a Inglehart ve své studii zmiňují jedno možné alternativní vysvětlení; berou v potaz institucionální nastavení a zdůrazňují, že velmi důležitá proměnná je rovněž typ politického systému a některé jeho specifické rysy, jako je volební systém s poměrným zastoupením a genderové kvóty v procesech náboru stran (Norris, Inglehart 2001:130). Politická pravidla hry jsou dle dvojice autorů primárním vysvětlením systematických rozdílů v zastoupení žen v relativně podobných společnostech, a změna těchto pravidel je nejúčinnějším způsobem, jak podpořit politické vedení žen. Od roku 1955, kdy byla zveřejněna kniha Politická role žen jednoho z nejvýznamnějších francouzských politologů Maurice Duvergera, je typ volebního systému považován za důležitý faktor ovlivňující politickou přítomnost žen. Mnoho studií prokázalo, že v poměrných systémech je voleno mnohem více žen než ve většinových systémech s jednomandátovým obvodem (Norris, Inglehart 2001:127). Jejich názor sdílí v českém kontextu Petra Rakušanová, která rovněž uvádí jako výrazné institucionální bariéry pro reprezentaci žen typ volebního systému, chybějící opatření na podporu žen (kvóty) a způsob nominací na kandidátní listiny (Rakušanová 2006). V rámci typu volebního systému uvádí názor shodný s Norris a Inglehartem, tedy že ženské zastoupení více podporuje poměrný volební systém, a určitým nápomocným opatřením také může být metoda preferenčních hlasů⁶. Ty jsou však podle Rakušanové spíše slabým nástrojem a nelze na ně nahlížet jako na spolehlivé řešení. Podobně jako dva zmínění autoři, i Rakušanová zmiňuje zavedení genderových kvót⁷ jako možné řešení, které by pro větší efektivitu mělo být doprovázeno dalšími opatřeními, která podpoří ženy ať už v rozhodnutí kandidovat, anebo v politické funkci setrvat a nebát se případně postupu. Potenciál vidí kupříkladu v aktivním cíleném oslovování žen do členské základny, v mentoringových a vzdělávacích programech nebo v zavedení „sladňovacích opatření“ uvnitř stran a větší podporu ze strany politických subjektů vůči svým členkám a členům obecně.

Norris s Inglehartem řadí mezi institucionální faktory také úroveň demokratizace v dané zemi. Obecně lze očekávat, že přechod a konsolidace demokratických společností

⁶ Při volbách do PS v Čechách využívá preferenčních hlasů 40 % dotázaných, a necelá čtvrtina z nich za účelem podpory žen ve volbách. (Vohlídalová, 2015:6)

⁷ Dle průzkumu veřejného mínění (2015) by zavedení kvót v Čechách podpořilo 39 % žen a 26 % mužů. Mužští respondenti v průzkumu obecně vykazovali nižší míru podpory vůči těmto opatřením. (Vohlídalová, 2015:6)

podpoří rozšířené politické a občanské svobody, včetně práva žen volit a kandidovat ve volené funkci. Norris s Inglehartem nicméně jako slabou stránku tohoto vztahu vidí v pokračujícím používání strategie zastoupení žen v komunistických systémech, jako je Kuba a Čína, jakož i snížení podílu žen ve střeoevropských a výchoevropských parlamentech, jakmile byly kvóty zrušeny při přechodu k demokracii. Při porovnávání demokratických a nedemokratických parlamentů je samozřejmě třeba mít na paměti, že parlamenty nedemokratické jsou často pouze „na okrasu“ a že ženy tedy mohou mít relativně vysoký stupeň zastoupení, aniž by měly skutečnou moc. (Norris, Inglehart:2001:130)

Dalším faktorem je úroveň stranické soutěže, počet stran a stupeň jejich ideologické polarizace. V případě ženské politické reprezentace na národní úrovni budou pravděpodobně hrát prim jiné formy institucionálních překážek, jako například proces nominování členů vlády, což jsou informace, jež se z relevantních sekundárních zdrojů extrahují poměrně složitě, a proto budou podstatným zdrojem zejména primární data.

Typ volebního systému a absenci regulace, jako jsou vnitrostranické kvóty pro ženy nebo zákonodárce zmiňuje v českém kontextu také Catherine M. Watuka, výkonná ředitelka organizace Women United for Social, Economic and Total Empowerment v Nairobi v Keni. Na téma typu volebního systému Watuka píše, že v zemích, kde je většinový systém normou, čelí ženy přímému soupeření s muži ve straně v boji za jeden volební mandát a strany necítí potřebu voličům předložit „vyvážené hlasování“ (Watuka 2017:5). Na téma umístování na kandidátkách Watuka považuje postavení žen na seznámech stran za velmi klíčové. Tento názor sdílí i Hana Maříková v publikaci Fóra 50 % Sóló pro soprán, kdy reaguje na jednu z definic institucionální bariéry od Petry Rakušanové vyjádřením, ve kterém podle ní na české scéně není klíčovým problémem typ volebního systému, nýbrž mechanismus sestavování kandidátních listin. (Maříková 2016:27).

S ohledem na fakt, že politickou reprezentací se rozumí nejen naplňování svých priorit, programových cílů strany nebo ideálů, s jakými kandidát(ka) do politiky vstupoval(a), ale také kariévní posun na vyšší politikou pozici, je jasné, že se bude měnit charakter bariér. Typ volebního systému a umístění na kandidátní listině tak budou hrát roli pravděpodobně spíše při prvotním vstupu do politiky a poté při potenciálním kariévním posunu. Konkrétní podoba institucionálních bariér v průběhu výkonu samotné politické

funkce se bude nejspíše lišit. Například při výkonu funkce bude spíše než typ volebního systému hrát větší roli hlasování při nominacích nebo jmenování na vyšší funkce (např. funkce místo/předsedkyně strany, místo/předsedkyně Sněmovny, atd). Všechny tyto úvahy jsou spekulativního charakteru, jejich případná (ne)existence a eventuelní podoba bude zjišťována induktivně v analytické části na základě analýzy primárních dat.

2. Kulturní bariéry

Strukturální a institucionální vysvětlení je třeba doplnit o další významný faktor - politickou a společenskou kulturu. Dle dvojice autorů se dlouho předpokládalo, že tradiční antirovnostářské postoje k genderu zpomalují politický pokrok žen, i když k dispozici je jen málo systematických zahraničních důkazů k ověření tohoto tvrzení. Teorie socializace dlouho zdůrazňovaly důležitost genderových rolí - zejména zda je převaha na straně egalitářských (= *zastávajících politickou ideologii, podle níž by se se všemi lidmi mělo zacházet jako s rovnocennými*) nebo tradičních postojů k ženám v soukromé i veřejné sféře. V kulturách s tradičními postoji k úloze žen v domácnosti a rodině může být mnoho žen neochotných kandidovat, a pokud je navíc jejich cílem vyšší volená pozice, nemusí se jim podařit najít dostatečnou podporu pro vítězství. Tehdejší studie Meziparlamentní unie (IPU 2000) zjistila, že ženy v mnoha zemích uváděly jako jednu z nejvýraznějších překážek během kandidatury do parlamentu právě nepřátelský postoj veřejnosti vůči politické účasti žen (Norris, Inglehart 2001:132). Dvojice autorů dále zmiňují existenci značných rozdílů v postojích společnosti k umístění žen na vysokých rozhodovacích nebo politických postech mezi postindustriálními, rozvojovými a postkomunistickými společnostmi. Jedním z viditelných důsledků jsou podle Norris například tradiční/konzervativnější postoje veřejnosti k ženám-kandidátkám během voleb do parlamentu (Norris, Inglehart 2001:133). Konkrétně uvádí: „*Spousta (evropských) postkomunistických společností vykazuje více tradiční postoje upřednostňující mužské vedení státu (s významnou výjimkou bývalého Východního Německa, které má blíže k bývalému Západnímu Německu).*“ (Norris, Inglehart, 2001: 133). Fakt, že společnost této země vyrůstala a žila celých 41 let minulého století pod totalitní komunistickou diktaturou, by mohlo vést

k vytvoření domněnky o vztahu mezi zkušeností s komunistickým režimem a přetrvávajícími genderovými stereotypy a předsudky v české společnosti⁸ (Vohlídalová 2015). Petra Rakušanová shledává tradiční rozdělení rolí žen a mužů ve společnosti, předsudky vůči ženám a fakt, že působení v politice rovná se působení v mužském kolektivu, za jedny z nejvýraznějších bariér. Účast žen v politice, píše Rakušanová, je značně ovlivněna tím, v jaké míře je daná společnost tradiční, zejména co se týče rozdělení rolí na "ženské" a "mužské", což se shoduje se zjištěním Norris a Ingleharta. Jak bylo psáno již v úvodu této práce, proběhla na toto téma řada výzkumů, Rakušanová se odvolává na výsledky konkrétně výzkumu *Ženy a muži v rovnováze*, kde například 72 % respondentů považuje vaření za vyloženě ženskou činnost (Vohlídalová 2015:7). Faktem zůstává, že péče o domácnost a výchova dětí je tak nějak automaticky očekávána od ženy a případné vybočování může být okolím přijímáno se zdviženým obočím. Jak bude například zmíněno v analytické části, řada úspěšných politiků – mužů jsou úspěšní muži se skrytou a pečující ženou v domácnosti, která má celou domácnost i s dětmi na starosti, a často se na to konto musí vzdát své vlastní kariéry, zato v případě úspěšných političek – žen se často jedná o ženy, které děti buď nemají, anebo je mají již dospělé a samostatné. Podle informací uvedených na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí je 98 % osob na rodičovské "dovolené" ženského pohlaví. Mimo rodičovskou dovolenou věnují zaměstnané ženy práci v domácnosti oproti mužům až dvojnásobek času, průměrně 30 hodin týdně. Bez nadsázky se tak péče o domácnost dá označit za „druhou směnu“, navíc bez následného finančního ohodnocení. (Vohlídalová 2012:42). Předsudky a stereotypizace se tedy dle výsledků průzkumu v české společnosti ještě stále poměrně hojně objevují. Vezme-li se v potaz, že v rámci stejného sociologického výzkumu se paradoxně nadpoloviční většina respondentů vyjádřila o přítomnosti žen v politice kladně, vychází z toho poměrně zmatený závěr, kde značná část české veřejnosti zastává názor, že domácí práce a péče o děti by měly být a jsou především doménou žen, a zajišťování finančního zázemí rodiny je agendou mužů, ale zároveň považují přítomnost žen v rozhodovacích a politických funkcích za přínosnou a pozitivní, ne-li za záhodnou. V praxi z toho tedy vyplývá snaha žen skloubit svou politickou funkci s péčí o rodinu a o domácnost, což je nepochybně velice těžké.

⁸ Dle výsledků průzkumu veřejného mínění o rozdělení ženských a mužských rolí, a přítomnosti žen v politice v České republice, pořádaného v roce 2015 Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM 2015) na žádost Marty Vohlídalové a Sociologického ústavu Akademie věd ČR.

Na téma nedostatečné účasti žen na vyšších pozicích ve veřejné sféře se v Čechách vyjadřuje také například právnička Šárka Homfray. V jednom ze svých článků čtenáře nabádá, aby si povšimnuli složení různých debat, např. diskuzních panelů během tiskové konference zástupců politických stran nebo složení poradců prezidentů či prezidentských kandidátů. Čistě mužské složení bez pohlavní diverzity získalo označení „manel“ (all male panel) (Homfray 2019). V souvislosti s „manely“ přichází Irena Buršová, odborná referentka působící na MPSV, s existencí bariér, které ženám brání ve vyšším zastoupení v rámci veřejné sféry. Zmiňuje, že většina existujících sociokulturních bariér není dána záměrným zlým úmyslem mužů ženy vystrnadit. Buršová uvádí příklady z praxe, kdy ženy sice osloveny s nabídkou na účast v rámci diskuze či jednání jsou, ale často odmítají z časových důvodů. Důvod časového omezení je mnohokrát pro tazatele irelevantní a mylně z toho dedukuje, že ženy zkrátka nemají zájem (Buršová 2019.) Proto je podle ní potřeba informovat veřejnost, jaké překážky ženám brání, a přijít na způsob, jak tyto překážky odstranit. Dle jejích slov ženy nejčastěji limituje péče o děti, konkrétně absence jakékoli pomoci v podobě hlídání. V tomto ohledu Buršová zdůrazňuje, kolikrát asi musí zvažovat muži, zda mohou přijmout nabídku vyšší pracovní pozice a s tím související časové omezení (Buršová 2019). Nabíledni je návrh, že by si ženy mohly pořídit chůvu a mít ji i s potomkem tzv. „po ruce“, jako např. jedna z respondentek v analytické části. Jak ovšem zmiňuje druhá respondentka, ve veřejném prostoru bývá přítomnost malého dítěte snášena nelibě, jako něco nemístného. Uvádí vlastní zkušenost, kdy neměla možnost zajištění náhrady za sebe u svého malého syna a byla nucena vzít ho na jednání do Sněmovny s sebou. Kolegové a kolegyně dle její zkušenosti působili značně rozčarovane a na přítomnost malého syna bylo spíš nahlíženo jako na velmi rušivý element. Buršová v souvislosti s obtížným skloubením pracovního a rodinného života ženy zmiňuje také častý argument: „Na co si stěžuje, byla to její volba, pořídit si dítě“. Co považuje za naprosto přehlížené, je fakt, že identickou volbu stát se rodičem provádí také muži, ale jejich následné životy a možnosti se nemění tak zásadně, jako u žen (Buršová 2019). Homfray a Buršová vidí šanci na zlepšení situace, pokud si společnost začne tyto bariéry uvědomovat a snažit se jim předcházet.

Hana Maříková (2016) uvádí na téma socio-kulturních faktorů následující: *„Naše společnost stále vnímá ženy a může jako dva odlišné druhy, ženám a mužům jsou ve společnosti připisovány často zcela odlišné charakteristiky, schopnosti a kompetence.*

K ženám se obvykle více vztahují odlišná, často příliš vysoká očekávání a jsou na ně kladeny nadměrné nároky.“ (Vohlídalová, Maříková 2016:28). Za ono odlišné a vysoké očekávání od žen v politice se jistě může považovat již zmíněné očekávání společnosti, že přítomnost žen politické prostředí kultivuje a vnese do něj chybějící morální hodnoty.

Autorka této práce považuje rovněž za důležité zmínit také existenci sexistické stereotypizace, která je v médiích a na půdě legislativních a exekutivních orgánů patrná i v dnešní době. Historicky byly na ženy kladeny nejen tradiční nároky starosti o soukromý sektor (rodina, domácnost), žena měla společenskou roli coby „ozdoba“ svého manžela, a není proto divu, že i v současnosti se objevují v médiích či během politických debat různé narážky na vzhled jednotlivých politických reprezentantek, mnohdy ofenzivního či sexistického tónu⁹. Naproti tomu vzhled politiků – mužů takový mediální prostor nezískává. I v rámci tématu sociokulturních bariér Rakušanové a Norris s Inglehartem sekunduje Catherine Watuka, která společenskou kulturu sama označuje za největší a nejsilnější bariéru vůbec. Konkretizuje to přetrvávající genderovou stereotypizací politiky jako mužské činnosti a „špinavého podnikání“ (Watuka 2017:7). Na ženy se podle ní spíše nahlíží s očekáváním, že udrží rodinný řád a zajistí péči o rodinu, než aby se politicky angažovaly. Těžší skloubení aktivního politického působení s péčí o menší děti Watuka potvrzuje, když píše, že hladší politickou kariéru si mohou dovolit pouze ženy, které jsou starší a mají dospělé děti, anebo někdo, kdo má oporu v partnerovi (Watuka 2017:7).

O tom, že je společenská/sociokulturní bariéra pravděpodobně tou nejvýznamnější, může svědčit fakt, že většina dohledatelných zdrojů na téma žen v politice nejvíce zmiňuje jako důležitý a hlavní faktor právě postoj veřejnosti a přetrvávající konsensus ohledně tradičního rozdělení rolí. Například Ursula Männle, německá profesorka politologie, která deset let předsedala ženské parlamentní skupině CSU v Bavorsku a ženské parlamentní skupině CDU/CSU v německém Bundestagu, věnovala 18 stránek ve svém článku s názvem FRAUENPOLITISCHES: POLITIK FÜR FRAUEN! - POLITIK FÜR

⁹ Například v roce 2003 tehdejší poslanec za ODS Tomáš Teplík prohlásil směrem k poslankyni za ČSSD Petře Buzkové po plastické operaci prsou, že „ať je to změna jakákoliv, ji už nic nevylepší“. Sekundoval mu spolustranický kolega Buzkové Michal Kraus slovy, že má velké ruce, proto by preferoval větší rozměry. Na začátku letošního roku nazval premiér Andrej Babiš poslankyni za STAN Věru Kovářovou bestií (Zpěváčková 2020).

MÄNNER?! POLITIK VON FRAUEN! různým bariérám, které podle ní stojí za nevyváženou rolí německých žen. V tomto ohledu kupříkladu zmiňuje, že rovnost podle Ústavy nepřináší vyvážené postavení (rovnost se podle ní nerovná rovnocennost). Männle v článku vyjadřuje svůj názor, že životní situace, se kterými mají ženy a muži zkušenosti, jsou v důsledku oddělení veřejné a soukromé sféry naprosto odlišné, a z rozdělení rolí, úkolů a odpovědností vyplývají odlišné politické důsledky pro ženy a muže. V rámci politiky rovnosti ve smyslu rovného přístupu do veřejné sféry bez ohledu na pohlaví se zanedbává zásadní prvek znevýhodnění žen a sociální nerovnosti mezi ženami a muži, což je hodnocení služeb poskytovaných v soukromí, rodině. Služby, které jsou pro společnost velkým přínosem, ale které jsou společností minimálně odměňovány. Männle to shrnuje slovy: *„Kariéra mužů je dnes - jak již bylo mnohokrát popsáno - většinou kariérou jednoho a půl člověka. Muži nejsou jen zbaveni rodinných úkolů, ale mohou se také spolehnout na podporu rodiny, aby se mohli plně věnovat své profesní kariéře“* (Männle 1993:118).

1.3 Individuální bariéra

Individuální typ bariéry není v pracích Duvergera, Norris, Levanduski ani Ingleharta zmiňován, a přitom se jedná o jeden z velmi důležitých faktorů. Dá se však říci, a jedná se pouze o domněnku, že v mnoha případech vznikají individuální překážky vlivem kombinace dvou výše zmiňovaných překážek. O individuální bariéry se můžeme dočíst v české literatuře právě u Petry Rakušanové ve výše uvedené publikaci *Ženy v labyrintu mužů*¹⁰. Individuální bariéry podle Rakušanové vyplývají ze společenského očekávání, které si ženy často přivlastňují (z rozdílného přístupu k možnostem a „vrozeným“ schopnostem žen a mužů, nebo z očekávání jakéhosi „morálního spasení“ tvrdé mužské politiky citlivějším ženským přístupem). Velkou roli hraje již zmíněný tradiční model rodiny, ve smyslu péče o děti a domácnost – přetrvávající patriarchální model rodiny a s tím související potřebná podpora od rodiny, jelikož skloubení politického života se soukromým je náročné (Linek, Rakušanová 2005). Rakušanová se v rámci tvorby publikace ptala dvaceti vybraných respondentek na jejich zkušenosti, a jako zjištěný

¹⁰ Od vydání této publikace (2006) již individuální bariéru zmiňují autorky organizace Fórum 50 % i v dalších publikacích a na webových stránkách. (www.padesatprocent.cz)

výsledek zde uvádí, že si všechny respondentky byly vědomy určité míry konfrontace svých povinností vůči rodině na jedné straně a politiky na straně druhé, a čas věnovaný politice vnímaly jako „zcizený rodině“ (Rakušanová 2006:26). Dalším zmíněným aspektem jsou odlišná hodnocení žen a mužů (rozdílná měřítka pro muže a ženy) a odlišné pojetí moci (Rakušanová 2006:28). Zde se bariéra individuální se společenskou mohou rozcházet v závislosti na konkrétním jedinci. Jak bylo zmíněno v předešlé kapitole, náročnost skloubení rodinného života s politickým působením může být pro někoho překážkou až naprostým nesmyslem, a pro někoho přijatelná výzva s dosažitelným výsledkem. Bezmeznou roli v tomto hraje totiž další faktor, a tím je sebevědomí žen. Nízké sebevědomí také může být pro řadu žen důvodem, proč buď nekandidují, anebo kandidují na nejnižších pozicích, případně proč se nechtějí ucházet o vyšší pozici a setrvávají na stejné politické pozici více let. Podle Rakušanové je nižší míra sebevědomí žen dána z velké části odlišným způsobem výchovy dívek a chlapců. Uvádí příklad na neprospěchu v matematice, kdy se podle ní liší reakce rodičů v závislosti na pohlaví dítěte. Pokud chybuje dívka, přisuzuje se to jejím vrozeným vlastnostem („nemá na to mozek“), zatímco u chlapce se za vinu dává nedostatek úsilí („kdyby se víc snažil, zvládl by to“). V případě politické scény se jako vhodné a žádoucí vyzdvihují dovednosti, které jsou připisovány chlapcům a které jsou u chlapců také více oceňovány, jako např. soutěživost nebo „ostré lokty“. (Rakušanová 2006:30). Jakousi formou útěchy by mohlo být odvolávání se na nezájem samotných žen o politické dění a o aktivní spolupodílení se na politické scéně, toto ale Rakušanová vyvrací. Ženy jsou dle Rakušanové a Vohlídalové veřejně aktivní stejně jako muži, tvoří od 25 do 53 % členských základů politických stran a angažují se v neziskovém sektoru či v místních komunitách. Ani výzkumy veřejného mínění podle Rakušanové neodhalily rozdíly v zájmu žen a mužů o politické dění. Ženy (ne)chodí k volbám ve stejné míře, jako muži, média sledují v podobné míře jako muži a zajímají se o politiku na všech úrovních. O nezájmu žen o politiku jsou dle průzkumu přesvědčeni spíše muži, konkrétně 66 % z nich. (Vohlídalová 2015:10).

1.4 Syndrom včelí královny

Tzv. Queen Bee Syndrome se tématu bariér dotýká velkou měrou. Doposud problematika bariér na čtenáře pravděpodobně působila jako spolčení „zlé“ mužské poloviny světa proti ženské, pravdou však je, že samy ženy mohou mít na současné situaci

svůj podíl. Kolektiv autorek z organizace Fórum 50 % v publikaci Proč je v politice málo žen zmiňují, že vnímání ostatních žen jako vlastní konkurence není ničím vzácným. Podle Fóra 50 % mají ženy, které se prosadily v prostředí dominovaném muži, tendence na ostatní ženy pohlížet jako na konkurentky, a výsledkem toho může být nejen zpochybňování jakékoli existence bariér, které však prokazatelně existují, ale také jejich tvorba od žen samotných. Britský server The Independent věnoval jeden svůj článek nejznámějšímu „prototypu“ včelí královny – Margaret Thatcher (Moreton 2015). Thatcher, ačkoliv se díky svým mimořádným schopnostem dostala jako první žena vůbec do čela britské vlády, dalším adeptkám v jejich cestě vzhůru moc nepomáhala. Jediná ministryně v kabinetech Železné lady byla její přítelkyně, baronka Janet Young. Oficiální životopisec Thatcherové, Charles Moore, dospěl k názoru, že Margaret ostatním ženám v kariéře bránila (Moreton 2015).

Syndrom včelí královny popsali američtí psychologové (Staines, Tavis, Jayaratne) už v roce 1974. Jako definice syndromu se uvádí horší chování žen na vyšších pozicích vůči ženám na nižších pozicích, případně přísnější přístup k ženám než k mužům na stejných pozicích. Mezi symptomy může patřit rovněž již zmiňované popírání existence překážek a/nebo odmítnutí pomoci jakékoli jiné ženě v dosažení vyšší pozice (Staines, Tavis, Jayaratne 1974:58) Praktické projevy zahrnují jak diskriminaci, tak jakési „ignorování“ v podobě nesdílení informací, nerovnoměrného rozdělování práce, zátěže, zodpovědnosti, nebo preference mužů na úkor stejně schopné ženy. Podobně chování včelí královny popisují i manželská dvojice autorů Seldag Peschke a Lutz Peschke (2018). Syndrom včelí královny popisují jako soubor chování a jednání ženy coby lídryně disponující mocí a autoritou ke svým podřízeným kolegyním za účelem maření jejich snah o dosažení její pozice. Jejím cílem je si ochránit svou pozici ‚královny‘ (Peschke 2018:100). Jako typické projevy včelí královny uvádí autoři snahu eliminovat jakoukoli soutěž ostatních žen, ignorovat projevy a existenci diskriminace a mnohdy i přebírání mužských vzorců chování směrem k ostatním ženám (Zel, Peschke 2018:100) Autoři průzkumu rovněž vyjádřili domněnku, že syndrom včelí královny mohl přispět k rozvoji skleněného stropu v organizacích, ve kterých v přijímacích komisích sedí úspěšné ženy na vysokých postech. Tyto ženy jsou dle uvedené domněnky mnohem méně než muži přístupné podpoře ženských uchazeček o postup či zvýšení platu (Staines, et al. 1974). Je důležité upozornit, že přítomnost takového druhu jednání je vždy vázána na

individuální jedince, nelze proto paušalizovat automaticky na všechny ženy na (nejen české) politické scéně. Jak bude patrné z výpovědí zapsaných v analytické části, výskyt včelí královny mezi českými politickými reprezentanty se dá v současnosti považovat za ojedinělý. Přesto však své místo mezi bariérami beze sporu má.

1.5 Skleněný strop a skleněný útes

Pojmy „skleněný strop“ a „skleněný útes“ s tematikou bariér souvisí zcela jednoznačně. Zatímco první bývá v rámci politiky, managementu nebo vědy poměrně častým jevem, druhý pojem je významný ne co do kvantity případů, ale svých důsledků. Pod pojmem „skleněný strop“ z roku 1984 se (doslova) skrývají nereflexované a téměř „neviditelné“ bariéry, které z nižší funkce nejsou patrné a objeví se ve chvíli, kdy se žena politička rozhodne postoupit na vyšší pozici. Tyto bariéry pak brzdí postup do vyšších pater politiky a kariérní postup celkově (Maříková 2016:25). V roce 2000 přišla dvojice autorů Bexter a Wright na základě provedené komparativní studie na téma skleněného s novou hypotézou. Ta byla postavena na základě domněnky, že nejenže je pro ženy těžší dosáhnout v rámci pracovní hierarchické struktury na povýšení, ale že existuje přímá úměra mezi získáním vyšší pozice a zvětšením míry a intenzity různých bariér. Genderová diskriminace se dle autorů ukázala jako nejvíce viditelná až na vyšších pozicích (Bexter, Wright 2000). Existence překážek a bariér však nutně nemusí vést k nulové šanci na jejich překonání a následný úspěch. Jedné z úspěšných „ceiling braker“ se věnuje mj. Barbara Palmer a Dennis Simon (2006). Jednou z neúspěšnějších a nejviditelnějších vítězek nad skleněným stropem je Nancy Pelosi z americké Sněmovny reprezentantů, která se v roce 2007 stala jako historicky první žena ve Sněmovně tzv. „speakerem“, tedy předsedkyní Sněmovny reprezentantů Kongresu USA. Svou funkci zastávala do roku 2011 a od roku 2019 ji zastává podruhé.

O „skleněném útesu“ se dá vedle skleněného stropu uvažovat analogicky. Maříková (2016) popisuje tento jev slovy: „...ženy mohou skleněný strop prorazit v situacích, kdy určitá politická strana čelí krizi, například již nemá svému elektorátu co nabídnout, a je tedy zapotřebí někoho, aby ji z této krize vyvedl. Jakousi poslední volbou v tomto případě tedy bývá žena, a pokud neuspěje – nedovede vládu/politickou stranu v krátkém časovém horizontu k požadovanému úspěchu, je v lepším případě sesazena, v horším z politiky odejde“ (Maříková 2016:25). Termín byl poprvé představen v roce 2005 autory Michelle

K. Ryan a Alexander Haslam. Dvojice autorů se zamýšlí nad tím, co přijde poté, když žena překoná překážku v podobě skleněného stropu. Reflektují, že na téma skleněného stropu proběhla řada výzkumů a průzkumů, ovšem ještě nikdo neprobádal, co na ženy čeká poté, co na vyšší pozici dosáhnou. Hypotézu o existenci něčeho dalšího ověřovali pomocí komparativního výzkumu britských společností. Studie odhalila, že v období celkového poklesu akciového trhu měly společnosti, které do svých rad jmenovaly ženy, vyšší pravděpodobnost, že za posledních pět měsíců vykazovaly horší výsledky oproti společnostem, které jmenovaly muže. Rozdíl byl také v následné odpovědnosti, kdy ženy byly z vedoucích pozic odstraněny na nižší pozice a některé dostaly výpověď. Otázkou tedy zůstává, zda na vině byla nekompetentnost zvolených osob do funkce, anebo se zvolené ženy ocitly v pozici „obětí berana“. Jak píše Hana Maříková, princip skleněného útesu dle uvedeného mechanismu funguje tak, že žena proráží skleněný strop, je vynesena na vrchol, ale pouze zpravidla z krátkodobých (politických) důvodů (Maříková 2016:26). Podle Maříkové pak ženě hrozí, že z onoho vrcholu bude odstraněna pokaždé, pokud se nebude schopna rychle vypořádat se situací a okamžitě naplnit očekávaný stranický (či jiný) cíl (Maříková 2016:26). Jako příklad skleněného útesu na české politické scéně lze považovat nominace Miroslavy Němcové na post premiérky v případě úspěchu ODS ve volbách v roce 2013, ve kterých ale strana neuspěla (ČTK 2013). Ačkoliv Němcová získala druhý nejvyšší podíl preferenčních hlasů po Karlu Schwarzenbergovi a v přepočtu na procenta nad ním dokonce zvítězila, předsedkyní vlády zvolena nebyla (ČTK 2013a). K nominaci Němcové za ODS na post premiérky se tehdy vyjádřila stávající ředitelka asociace pro rovné příležitosti Gender Studies Helena Skálová: „*Obecně je pozitivní, že bychom měli premiérku. Je ale alarmující, že by žena na takový post nastoupila v době, kdy hrozí pravděpodobnost předčasných voleb*“ (ČTK 2013). Již zmiňovaná Margaret Thatcher se také dostala do pozice, kdy stála na skleněném útesu, a to konkrétně v roce 1979, kdy se stala premiérkou v období vysoké nezaměstnanosti a ekonomické recese (Ryan, Haslam 2005). Za současný příklad skleněného útesu bývá označováno zvolení Markéty Pekarové Adamové do čela TOP 09 coby strany držící se sotva nad pětiprocentní hladinou potřebnou pro získání křesel v Poslanecké sněmovně.

2 METODOLOGIE VÝZKUMU

Podstatou této práce je získání dat přímo z primárních zdrojů, tato kapitola se proto bude věnovat metodě sběru informací z primárních zdrojů a metodám jejich následné analýzy. Čtenář bude seznámen s pojmy jako je diskurzivní analýza a její typologie, sociální konstruktivismus a metoda komparace. Pro naplnění cílů výzkumných otázek byla použita metoda semistrukturovaných rozhovorů a dotazníkového šetření. Získaná data budou analyzována metodou kritické diskurzivní analýzy. Za účelem zodpovězení druhé a třetí výzkumné otázky bude navíc využita synchronní komparativní metoda.

2.1 Sběr primárních dat

Vzhledem k tématu práce a absenci relevantní odborné literatury je pro tuto práci klíčové získat informace přímo z primárních zdrojů dat, tedy od samotných politických reprezentantek a reprezentantů z národní a lokální úrovně. Práce je koncipována jako kvalitativní výzkum, jelikož kvalitativní výzkum je tzv. nenumерické šetření (relevantním zdrojem nejsou čísla jako u kvantitativního průzkumu, nýbrž slova a diskurz) a interpretace/objasnění sociální reality (Disman 2002:285). Autorka se metodou rozhovorů a dotazníků pokusí proniknout hlouběji do problematiky existence subjektivně vnímaných bariér při výkonu ženské politické reprezentace s cílem zjistit, jak jsou dané bariéry interpretovány samotnými reprezentantkami, pochopit okolnosti a situace, které ve větší či menší míře ovlivňují politickou funkci jednotlivých žen, a porovnat subjektivní zkušenosti ženských reprezentantek se zkušenostmi jejich mužských kolegů. Jelikož ale kvalitativní výzkum pracuje s malým počtem vzorků, nedají se výsledky výzkumu jakkoli paušalizovat na celou politickou reprezentaci a nelze je považovat za stoprocentně a univerzálně platné. Vždy je potřeba si uvědomit přítomnost různých nuancí ovlivňujících individuální zkušenost. Kvalitativní výzkum obecně lze označit za časově náročný vzhledem k několikaměsíčnímu shromažďování dat a jejich následné analýze a interpretaci.

Autorka oslovila v průběhu čtyř měsíců 40 politických aktérů z národní a komunální politické úrovně, některé opakovaně. Samozřejmostí byla snaha o vyvážení poměru ženských reprezentantek a mužských reprezentantů. Ze 40 oslovených reprezentantů více než polovina zareagovala kladně a přislíbila autorce svou pomoc s výzkumem, ať už

anonymně anebo s uvedením svého jména. Jeden oslovený reprezentant se obratem omluvil, že z časových důvodů nebude schopen rozhovor uskutečnit, a druhý následoval nedlouho po něm. Autorka zkonstruovala seznam otázek, které po domluvě respondentům zaslala na jejich e-mailovou adresu v rámci jejich přípravy na budoucí rozhovory. Po rozeslání seznamu otázek všem zbývajícím respondentům ukončili s autorkou komunikaci další čtyři, konečné číslo se tedy zastavilo na 17 respondentech. Seznam otázek autorka během prvních dvou rozhovorů doplnila o další otázky. Celkem tedy respondenti odpovídali na 18 fixních otázek¹¹, a jelikož se jednalo o polostrukturované rozhovory, přibývaly mezi ně otázky doplňující. Ze 17 respondentů se jich 12 omluvilo, že z důvodu časové vytíženosti nebudou schopni provést rozhovor ani v rámci osobní schůzky, ani přes platformu typu Skype, souhlasili proto s písemným zodpovězením otázek přímo do seznamu zaslaných otázek. Autorka tedy disponuje 12 písemnými odpověďmi, které získala formou dotazníkového šetření, a pěti provedenými rozhovory (resp. jejich transkripcí). Vzhledem k propuknutí koronavirové epidemie v březnu 2020 nebylo možné absolvovat rozhovory prostřednictvím osobní schůzky, čtyři rozhovory proto proběhly pomocí videohovoru. Po odeznění epidemie a uvolnění opatření se podařilo provést pátý rozhovor prostřednictvím osobního setkání. Všichni respondenti byli dopředu informováni, k čemu budou jejich informace použity, v případě rozhovorů vyjádřili souhlas s nahráváním rozhovoru a následně jim byla zaslána transkripce. Respondentům byla dána možnost výběru mezi anonymizací a uvedením jejich jmen a údajů. Možnosti anonymizace využilo pět ze 17 respondentů. Tři rozhovory proběhly v délce téměř 60 minut, čtvrtý trval 16 minut a pátý 30 minut. Během rozhovorů se autorka snažila zasahovat minimálně a preferovala plynulý proud myšlenek dotazovaných, pouze v případě odklonu od tématu se snažila dotazované vrátit zpět k tématu. Co se týče složení respondentů, sedm respondentů je ze svitavského městského zastupitelstva a z toho jeden respondent je zároveň i poslancem v Poslanecké sněmovně. Genderové složení respondentek a respondentů je v poměru deseti žen a sedmi mužů. Mezi respondenty se nachází nejmenovaná respondentka z národní politické úrovně, jedna senátorka, jeden senátor, tři poslanci a pět poslankyň. Z hlediska stranické příslušnosti autorka získala informace od jedné členky ČSSD, jednoho člena STAN, jednoho člena hnutí ANO, dvou členek ODS, dvou nestranných členů Senátu, dvou

¹¹ Seznam oddělených otázek pro ženské reprezentantky a pro mužské reprezentanty lze nalézt v Přílohách.

členek KDU-ČSL, čtyř členů SPMS a čtyř členů Pirátské strany. Genderová rovnost hrála prim a podařilo se jí dosáhnout nejvíce na komunální úrovni, kdy autorka získala odpovědi od tří zastupitelek a tří (čtyř) zastupitelů.

2.2 Kritická diskurzivní analýza a synchronní komparativní metoda

Pro následnou analýzu a interpretaci získaných dat bude využita metoda kritické diskurzivní analýzy. Kritická diskurzivní analýza je vedle diskurzivní psychologie a archeologie vědění třetím typem diskurzivní analýzy. Diskurzivní analýza je kvalitativní metoda rozvinutá sociálním konstruktivismem. Sociální konstruktivismus (sociální konstrukce reality) je dle výkladu filozofického slovníku skupina sociologických směrů, podle kterých není sociální realita dána jako nějaký fakt, ale je neustále rekonstruována v procesu sociální interakce a komunikace (Šaradín, Horyna, et al. 1998:219). Sociální konstruktivismus navazuje na myšlenky Immanuela Kanta, který tvrdil, že významy objektů nejsou předem a pevně dány, ale jsou vytvářeny sociálními aktéry, díky čemuž se mohou měnit (Jandourek 2007:130). Teorii sociálního konstruktivismu zpracovali autoři Peter Berger a Thomas Luckmann (1999). Jejich slavná věta o společnosti, „která je výtvořem člověka, který je výtvořem společnosti“ vyjadřuje základní myšlenku sociálního konstruktivismu (Berger, Luckmann 1999). Cílem sociálního konstruktivismu je odhalit způsob, jakým jsou sociální realita a jednotlivé sociální fenomény konstruovány. Teorie sociálního konstruktivismu vychází z presumpce neměnnosti reality. Realita je dle této domněnky vytvářena skrze sociální procesy. Berger a Luckmann zastávají názor, dle kterého myšlenky a přesvědčení získávají v procesu sociálních výměn postupně status reality (Berger, Luckmann 1999).

Podstatné pro porozumění diskurzivní analýze je porozumět termínu diskurz. Ten má dva základní významy. Prvním významem je chápání diskurzu jako procesu komunikace. V rámci druhého významu se diskurz chápe foucaultovsky¹² jakožto soubor pravidel pro vyjadřování, který je daný společensko-historickým kontextem. (Shevchuk 2013). Jednotlivé vyjádřené myšlenky, představy, přesvědčení a názory, ať v podobě mluvené nebo psané, by se daly označit jako diskurz. Vyjádřený diskurz se analyzuje metodou

¹² Diskurzu a jeho významům se věnoval po roce 1960 ve svých „teoriích diskurzu“ francouzský filozof a sociolog Michel Foucault.

diskurzivní analýzy. Cílem této metody není testovat pravdivost nějaké hypotézy, nýbrž porozumět skrze zjištěné a interpretované informace, jakým způsobem se pomocí jazyka utváří smysl a význam různých jevů a fenoménů. Cílem je pochopit, jakým způsobem byla vytvořena sociální realita a jaký má význam pro zkoumané subjekty, v tomto případě pro dotazované respondenty, jaké se utváří mocenské vztahy, jak se tyto vztahy projevují ve společnosti, a zkoumat užívání jazyka v sociálním kontextu (Shevchuk 2013). Vzhledem ke skutečnosti, že diskurzivní analýza vychází ze sociálního konstruktivismu, s ním sdílí podobné přesvědčení, například že názory společnosti jsou kulturně a historicky podmíněné, lidské vědění je utvářeno a přenášeno sociální interakcí, a že toto jednání posléze vede k určitému vzorci jednání. (Fairclough 1992:199). V kontextu tématu práce to znamená, že ony vnímané překážky mohou mít posléze dopad na reprezentantky a na jejich výkon politické funkce, na jejich rozhodování, apod. Na počátku výzkumu, který v rámci metodologie využívá metodu diskurzivní analýzy, stojí vždy pouze výzkumná otázka (v případě této práce rovnou tři).

Jak již bylo zmíněno, diskurzivní analýza je základně dělena na diskurzivní psychologii, kritickou diskurzivní analýzu a na archeologii vědění (Shevchuk 2013). Vzhledem k charakteru práce byla zvolena kritická diskurzivní analýza jako nejvíce vhodná.

Kritická diskurzivní analýza (dále jen CDA) se zabývá konkrétními výroky a jejich zkoumáním, má tedy mnoho společného s lingvistikou. Konkrétně zkoumá použité styly, rétorické prvky a jazykové prostředky. (Fairclough 2005:87). Termín ‚kritická‘ byl použit na základě snah nejen diskurz popsat, ale také ho ohodnotit a případně zkvalitnit, například odstraňováním nerovností a ideologií z diskurzů (van Dijk 2009). Dle Vašáta (2008) je velmi důležitým aspektem role moci a sociálních bojů. Skrze moc je diskurs schopen ovlivňovat obsah (vědění, názory), dále vztahy mezi subjekty a také další jiné subjekty (a jejich identity), kteří nemají k moci rovnocenný přístup (Fairclough 1989:43). CDA chápe jazyk jako aspekt sociální praxe, zkoumá ho jako součást širšího sociálního konceptu, a tím mj. umožňuje analyzovat spojitost diskurzu a mocenských vztahů (Fairclough 2005:83). Jak uvádí Shevchuk (2013), CDA je tvořena třemi dimenzemi - lingvistickou, diskurzivní (významotvornou) a dimenzí ideologie a moci. V rámci lingvistické dimenze CDA jsou zkoumány vnitřní vztahy a struktura textu. Diskurzivní (významotvorná) dimenze CDA zkoumá širší společenský a historický kontext. Poslední, třetí dimenze ideologie a moci, se zabývá samotnými pravidly diskurzu (Shevchuk 2013).

Tento druh diskurzivní analýzy byl tedy vybrán právě na základě charakteru CDA, vzhledem ke zkoumání konkrétních výroků a společenského kontextu, ze kterého tyto výroky vychází. Ve výpovědích jednotlivých respondentů se bude autorka zaměřovat kromě samotného obsahu sdělení také na zvolené jazykové prostředky, kterými respondentky a respondenti popisují mocenské vztahy mezi politickými reprezentanty (vztahy dominance a podřízení) a jejich frekvence.

Metodou kritické diskurzivní analýzy budou analyzována získaná data za účelem získání odpovědí na všechny tři výzkumné otázky. Pro zodpovězení druhé a třetí výzkumné otázky však bude zapotřebí použít navíc komparativní metodu. Komparativní metoda má dva typy, buď se jedná o metodu synchronní anebo diachronní. Synchronní metoda porovnává souběžně probíhající přítomné skutečnosti, jevy, vztahy, zatímco diachronní metoda srovnává proměny a vývoj v čase (Smelser 1976). Z tohoto hlediska se jako vhodnější jeví použití komparativní metody synchronní, protože objektem komparace nebude porovnání situace v různých časových obdobích, nýbrž budou srovnávány subjektivně vnímané zkušenosti žen se zkušenostmi mužů, a srovnání situace vnímaných bariér coby sociálních jevů ve výkonu politické funkce na národní a lokální politické úrovni ve stejném časovém úseku. Cílem obou komparací není vysvětlit příčiny případných vnímaných bariér, nýbrž poukázat na případné rozdíly mezi různými typy respondentů a jejich různými zkušenostmi. Jak již bylo zmíněno, objektem analýzy a komparace jsou subjektivně vnímané zkušenosti respondentek a respondentů s implementovanými mocenskými vztahy na politické scéně, jakým způsobem političtí reprezentanti jednájí, reagují a komunikují v závislosti na pohlaví účastníků debaty, atp. Autorka provede komparaci nejprve mezi respondentkami a respondenty z obou politických úrovní, kdy porovná jejich zkušenosti s jednotlivými bariérami a zvolené jazykové prostředky, kterými respondentky a respondenti vzájemné mocenské vztahy interpretují. Poté provede komparaci zkušenosti respondentek a respondentů z lokální úrovně s diskurzem a zkušenostmi respondentek a respondentů z národní úrovně.

2.3 Semistrukturované rozhovory a dotazníkové šetření

Informace relevantní k zodpovězení výzkumných otázek jsou získávány z primárních zdrojů za pomoci metody polostrukturovaných rozhovorů a dotazníkového šetření.

Rozhovor (interview) je jednou z metod kvalitativního výzkumu. Forma polostrukturovaného rozhovoru, či jinak částečně řízeného, se v typologii rozhovorů (interview) nachází mezi standardizovaným/strukturovaným a nestrukturovaným. Sociolog Michael Disman uvádí tři typy rozhovoru – strukturovaný, nestrukturovaný a polostrukturovaný typ rozhovoru (Disman 2000). Poslední uvedený se jevil pro tuto práci jako nejvhodnější. Polostrukturovaný (polostandardizovaný či také částečně řízený) typ rozhovoru je charakteristický připraveným scénářem rozhovoru s předem formulovanými otázkami. Tazatel má sice připravené schéma rozhovoru, nemusí se ho ale držet, je tedy na něm a na směru, kterým se rozhovor ubírá, jakou otázku položí či zda nedoplní nějakou další. Tazatel má možnost se během rozhovoru začít zabývat tím, co v dané chvíli považuje za důležitou informaci z odpovědi respondenta. Připravené kostry otázek a témat se tedy nemusí držet. Základem tohoto typu rozhovoru jsou otevřené otázky, které dávají dotazovanému maximální prostor a flexibilitu pro vyjádření svého názoru (Šuráňová 2013: 108).

Sociolog PhDr. Jiří Reichel, Ph.D. k této metodě říká, že *„kombinuje výhody a minimalizuje nevýhody obou krajních forem rozhovoru, tj. nestrukturovaného a strukturovaného.“* Od standardizovaného rozhovoru se liší tím, že všechny otázky nejsou předem dané a v neměnném pořadí. Na rozdíl od nestandardizovaného se respondent nemůže razantně odchýlit od tématu a tazateli je umožněno si připravit schéma otázek, kterého se pak víceméně drží (Reichel 2009:112).

Při tvorbě seznamu otázek pro budoucí respondentky a respondenty se autorka inspirovala u „návodu“ Jana Hendla, který v knize o kvalitativním výzkumu sepsal čtyři body pro vhodný postup k dobré přípravě na interview. Prvním bodem je navržení obecného tématu a následné sepsání podtémat a okruhů otázek, které tazatele zajímají. Zadruhé si uspořádat témata podle logického pořadí a jejich relevance. Případná citlivá témata doporučuje nechat až na konec rozhovoru. Zatřetí je důležité si rozmyslet pořadí a formulaci otázek a začtvrté si promyslet navazující doplňující otázky (Hendl 2005:174). Při tvoření otázek je navíc doporučeno vyvarovat se formulaci otázky tak, aby respondenti neinklinovali k odpovědím „ano/ne“. Toho se autorka práce snažila vyvarovat, případně byli respondenti požádáni o obsáhlejší odpověď, především pak v případě písemných odpovědí. Po absolvování všech pěti rozhovorů bylo nutno převést data z podoby audionahrávky do písemného přepisu neboli transkripce. Jan Hendl

popisuje čtyři techniky pro přepis kvalitativních dat - doslovnou transkripci, komentovanou transkripci, shrnující protokol a selektivní protokol. Protože je důležité nezasahovat do obsahu materiálu, aby náhodou nedošlo ke zkreslení zjištěných dat, ponechala autorka vše, včetně plevných slov, a ani text nepodrobila stylistické úpravě. Použila tedy metodu doslovné transkripce. (Hendl 2005).

Propuknutí již zmíněné koronavirové epidemie spolu s běžným časovým vytížením řady politických představitelů vedlo k tomu, že se nadpoloviční většina z nich rozhodla pro písemné zodpovězení otázek. Seznam otázek, zasláný jim k seznámení se s otázkami, proto sloužil jako dotazník.

Dotazník je v podstatě písemná obdoba strukturovaného rozhovoru. Jeho nespornou výhodou je značná časová úspora, především na straně tazatele, jelikož dotazník se dá distribuovat většímu počtu respondentů naráz. Nevýhodou je anonymita respondentů, především u typu internetových dotazníků. V případě dotazníku použitého pro tuto práci nevýhoda zůstává stejná - dotazník umožňuje respondentovi více promyslet svou odpověď, a mnohdy až do takové míry, kdy se to, co říká, liší od toho, co si myslí a jaký opravdu je (Giddens 2005). Stejně jako rozhovor má i dotazník svůj doporučený postup. Doporučuje se pokládat jednoznačné otázky, na které se dá jednoznačně odpovědět, neptat se v rámci jedné otázky na více témat naráz, používat srozumitelný jazyk s ohledem na cílovou skupinu respondentů a neformulovat sugestivní otázky, které by naváděly respondenty k tomu, jak mají odpovědět (Vojtíšek 2012:32). Otázky v dotazníku mohou být trojího typu – uzavřené, otevřené anebo škálové. Uzavřené nabízejí předem stanovené odpovědi, například v dichotomní formě (ano/ne), nebo má respondent vybrat jednu či více položek (pondělí, úterý, středa). Otevřené otázky se více hodí do kvalitativních výzkumů, jelikož umožňují respondentovi více vyjádřit svůj názor. Z tohoto důvodu byl za účelem získání relevantních dat pro tuto práci zvolen právě dotazník s otevřenými otázkami.

Kombinace různých výzkumných metod se nazývá triangulace metod. Triangulace umožňuje získání komplexnějšího obrazu na danou problematiku. Jan Hendl popisuje tři druhy triangulace. Při datové se pracuje s více případy a rozdílnými zdroji informací, u metodologické triangulace se pro analýzu a interpretaci využívá více různých metod, a třetí, výzkumnická, je definována jako práce více výzkumníků (Hendl 2005:178).

V kontextu této práce dochází k triangulaci dat díky kombinaci rozdílných zdrojů informací (vedle získaných odpovědí od politických respondentů jsou zdrojem informací také rozhovory pro média, záznamy ze zasedání, jednání vlády, Sněmovny nebo zastupitelstva). Zároveň také dochází k triangulaci metod, jelikož autorka kromě kritické diskurzivní analýzy využije také metodu synchronní komparace.

Takto získaná primární data budou v analytické části doplněna o informace ze sekundárních zdrojů (z výpisů ze zasedání Sněmovny, apod.) pro ověření validity dat.

3 ANALYTICKÁ ČÁST

V této části práce autorka na základě získaných empirických dat zanalyzovaných metodou kritické diskurzivní analýzy uvede zjištěné zkušenosti respondentek a respondentů s výše zmiňovanými typy bariér. Poté provede komparaci zkušeností respondentek a respondentů napříč politickým spektrem a z obou politických úrovní. Nakonec provede komparaci zjištěných zkušeností respondentek a respondentů z lokální politické úrovně a respondentek a respondentů z národní politické úrovně.

3.1 Vnímané bariéry ze strany ženských politických reprezentantek

Následující kapitola se bude zabývat zkušenostmi tří českých komunálních a sedmi vrcholných političek s výše uvedenými typy bariér. Informace získané z primárních dat budou doplněny o informace z aditivních zdrojů v podobě rozhovorů do médií a stenozáznamů z jednání vlády, obou komor Parlamentu a městského zastupitelstva ve Svitavách. Kapitola bude rozdělena podle jednotlivých bariér.

3.1.1 Socio-kulturní bariéra - sexismus, diskriminace, odlišný přístup na základě pohlaví, stereotypy

V březnu tohoto roku položili redaktoři Deníku Referendum šesti českým (třem současným a třem bývalým) vrcholným političkám otázku, zda si vybaví moment během své kariéry, kdy měly pocit, že by bylo snazší, kdyby byly muži. Čtyři z oslovených se vyjádřily, že takový moment zažily více než jednou, dvě zbylé de facto souhlasily. Poslankyně za Pirátskou stranu Olga Richterová uvádí, že „*samozřejmě, že v mužském těle by byl život jiný, asi bych byla míň smířlivější, víc soutěživá, měla by na mě vliv jiná společenská očekávání*“. Poslankyně Sněmovny a předsedkyně TOP 09 Markéta Pekarová Adamová svěřila časopisu Heroine.cz: „*...maily o tom, jaká jsem kráva a že patřím k plotně, se nebudou číst dobře nikdy. Chlapům určitě také chodí urážlivé mails, ale to, jak běžné je u nás urážet ženy, a především jakým způsobem, je hrozně smutné.*“ (citovaná in Rychlíková 2019). Spolupředsedkyně Strany zelených Magdalena Davis svěřuje svou zkušenost, kdy si ještě před pár lety vyslechla několik poznámek, že by místo děláním politiky měla být raději doma se svými dětmi. Jako dodnes běžný moment označuje situaci, kdy ve skupině s převahou postarších mužů si musí k nalezení společné řeči nejprve rychle získat jejich důvěru a respekt. Ženy na vedoucích pozicích nejen

v politice podle ní zůstávají pro část české společnosti „červeným hadrem“ dráždícím společenské stereotypy. Bývalá poslankyně za hnutí ANO Kristýna Zelenková přivádí řeč na případy nevybíravého jazyku vůči ženám. Jako příklad zmiňuje vulgární rétoriku předsedy hnutí Andreje Babiše, kdy například novinářku Lenku Zlámalovou údajně počastoval vulgarismem v podobě ženského pohlavního orgánu. Andrej Babiš má na svědomí i další případy nevhodných slovních vyjádření, jako už zmíněné označení poslankyně STAN Kovářové výrazem „bestie“ anebo německé vedoucí výboru pro kontrolu rozpočtu EP Moniky Hohlemeier slovy, že je „pomatená“ a že by si ji měla Angela Merkel „zkrotit“. Zmíněné příklady mohou vyvolávat dojem jakési zkaženosti a absence respektu a morálních zásad v české politice. Snadno lze získat pocit, že politické prostředí je skutečně tou „smradlavou pánskou šatnou“, jak ji kdysi slavně nazval Mirek Topolánek. Výrok mnohdy nemusí být ani ofenzivního tónu, aby byl přinejmenším zarážející. Například příklady v podobě gentlemanského nevinně znějícího „*protože jste žena, budu se mírnit*“ (39. schůze, 2019) premiéra Andreje Babiše anebo rádoby vtipné vysvětlení jednání své kolegyně s tím, že je patrně zamilovaná (Kopecký 2019) jsou dalšími projevy, jež vedou k přesvědčení o přetrvávajících stereotypech vůči ženám političkám. Použité diskurzy implikují domněnku, že někteří politici představitelé své ženské kolegyně považují za slabší články, které jsou navíc ještě primárně ovládnuty emocemi a nejsou schopny činit rozhodnutí na základě racionální úvahy či vědomostí. Autorka práce ve svých rozhovorech zjišťovala přítomnost jakýchkoli podobných sexistických poznámek, diskriminačního jednání, stereotypních narážek, a případně jejich četnost. Navzdory výše uvedeným případům většina respondentek z obou politických úrovní na základě svých zkušeností neoznačilo současnou atmosféru na české politické scéně jako nepřátelskou či zaujatou proti ženám. Většina, v tomto případě tedy dvě městské zastupitelky (třetí nedovedla posoudit) a osm vrcholných političek pragmaticky uvádí, že politiku nerozlišují na ženskou a mužskou, záleží podle nich na konkrétních jedincích. Europoslankyně za KDU-ČSL Michaela Šojdrová autorce sdělila, že podle ní je politika taková, jací lidé v ní jsou, a tento názor by se mohl použít jako shrnutí obsahu sdělení většiny rozhovorů se ženskými političkami obou úrovní. Jedna z vrcholných političek, členka ČSSD, která si nepřála být jmenována, shodně se Šojdrovou uvádí, že nelze prostředí označit ani za přátelské, ani za nepřátelské, jelikož záleží na konkrétních jedincích, se kterými se potkáte, a pokud někomu připadá atmosféra vytvářená muži

nepřátelská, není to podle ní vytvářeno vědomě a úmyslně. Pouze poslankyně KDU-ČSL Pavla Golasowská dle své výpovědi vnímá politiku stále jako doménu mužů. Politické prostředí se dle ní vyznačuje dravostí a mnohdy i agresivitou, která je dle jejích slov více vlastní mužům než ženám. Podle jejích zkušeností muži často neberou v potaz názor žen, neberou ženy jako rovnocenné partnery, což ženy nutí k vynaložení mnohem většího úsilí a energie, aby si získaly svoji pozici a respekt. Situace se podle ní navíc oproti předešlým letům moc nezměnila. Nejvíce diskutovanou překážkou v politické kariéře ženy je dle 9 z 10 respondentek mateřství. Otázkou však je, zda skutečnou překážkou není spíše stereotypní představa stávající patriarchální společnosti o tradičním rozdělení rolí muže a ženy. Tuto autorčinu domněnku potvrzuje Pavla Golasowská a senátorka Miluše Horská. Podle senátorky Horské by ženám pomohlo, kdyby péči o rodinu převzal muž, jenže tento model rodiny je u nás výjimečný. Dle jejích slov je vše o podmínkách, které společnost ženám dává, a jako nejdůležitější prevenci této překážky zmiňuje podporu v podobě školek, jeslí, zajištění hlídání a státní pomoci mladým rodinám. Poslankyně ODS Miroslava Němcová, poslankyně za Piráty Olga Richterová nebo europoslankyně KDU-ČSL Michaela Šojdřová mateřství nevidí jako bariéru, nýbrž jako přirozenou danost, se kterou je „*potřeba počítat*“ (rozhovor s Michaelou Šojdřovou, 2020). Zároveň dodává, že ženy by dle jejího názoru měly s politickou kariérou počkat alespoň do školního věku dítěte. S tímto názorem nesouhlasí Anna Gumplová (SZ), když říká, že tyto uvedené názory „*...že by všechny ženy měly jít do politiky až později, potom, co vychovaly rodinu, jdou přesně proti tomu, že politická reprezentace má být pestrá a mají v ní být ženy jak pětadvacetileté, tak šedesátileté*“ (citována in Hrdina, 2020). Poslankyně Miroslava Němcová uvádí, že péče o děti je prostě v „*jisté fázi života prioritou*“ (rozhovor s Miroslavou Němcovou, 2020). Němcová se Šojdřovou autorce shodně sdělily, že s mateřstvím je dle nich slučitelná politika pouze na komunální úrovni. Podle Šojdřové mají ženy navíc pocit odpovědnosti za své rodiny, chtějí mít a vychovávat děti a to se s „*vysedáváním na schůzích*“ nespojuje. Zkušenost političky s mateřstvím považuje za velmi přínosnou. Dle jejích slov politička, která nemá děti a vztah k rodině, ztrácí velkou část své zkušenosti, kterou má do politiky vnášet. Jedna z komunálních političek zmiňuje s mateřstvím související bariéru, a to nástup na rodičovskou dovolenou, na kterou dle její zkušenosti v jejím okolí nastupují pouze ženy a oproti mužům tak ztrácí roky praxe. „*Sladění mateřství a politiky*“ coby důležitý avšak obtížný aspekt zmiňuje také

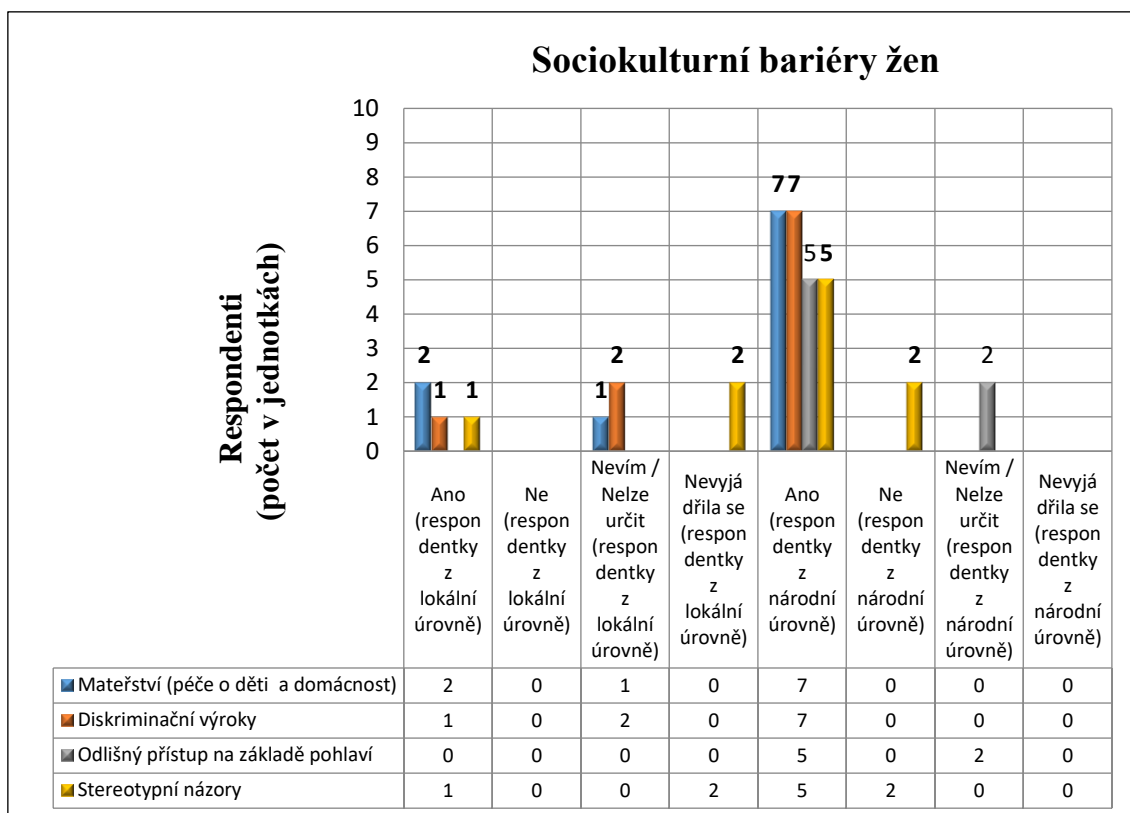
nejmenovaná respondentka z národní politické úrovně. Sama prý zažila situace, kdy neměla možnost hlídání svého syna a potřebovala se dostat rychle na jednání ve Sněmovně. Syna tedy prý vzala s sebou a jednání absolvovala se synem v náručí, což prý bylo jejími kolegy a kolegyněmi přijímáno negativně. Nemít dle jejích slov jinak „*fungující babičky*“, nemohla by svou funkci v tuto dobu vykonávat. Autorka zaznamenala shodnou zkušenost od čtyř poslankyň, které uvedly, že samy do politiky šly v pozdějším věku, když byly jejich děti starší. Mateřství, resp. péče o děti a o domácnost coby jedna z nejvýraznějších bariér jakožto následek rozdělení rolí mužů a žen bylo námětem pro sepsání článků, např. časopis Heroine.cz považuje péči o děti a absenci podpory zvenčí za jednu z nejvýraznějších bariér, které ženám ztěžují průběh výkonu své funkce, případně znemožňují posun na vyšší post (Buršová, Homfray 2019).

Jak bude patrné i z grafického znázornění, jednou z nejvýraznějších sociokulturních bariér jsou ve společnosti zažitá a přetrvávající stereotypní názory a představy nejen o rozdělení rolí, ale i o kompetencích žen vykonávat vysokou veřejnou funkci. Tyto, často diskriminační, představy bývají artikulovány nahlas, ať v podobě verbální anebo psané (například prostřednictvím komentářů na sociálních sítích a na internetu, s čímž je dle Miroslavy Němcové ale potřeba počítat). Z vyjádření respondentek napříč úrovněmi a spektrem bylo patrné, že s tím většina z nich zkušenost má. Reakce respondentek na danou situaci se však liší. Poslankyně za ODS Jana Černochová uvedla, že uvedené jevy nevnímá jako útok na základě pohlaví, jelikož nějaké shazování a zesměšnění je v politice obecně jev běžný. Poslankyně Miroslava Němcová si takových „*ojedinělých hloupých výroků nevšímá*“. Respondentka z národní politické úrovně, která si nepřeje být jmenována, uvedla, že „*hloupé řeči se občas objevují, ale musíte je zatrhnout hned v počátku. Musíte dát dotyčnému najevo, že si to k vám nemůže dovolovat.*“ Místopředsedkyně Zelených Anna Gümplová v rozhovoru na téma „*jak se žije mladým političkám v Česku*“ zmiňuje, že často na internetových diskuzích naráží na komentáře ve znění: „*ona si dovoluje mít na něco názor, ať radši nejdřív porodí pár dětí a pak může mít názor na život*“ (citováno in Hrdina, 2020). Lze předpokládat, že zastánci stereotypních a diskriminačních názorů se nebudou projevovat v rozporu se svými názory, autorka se tedy respondentek ptala, zda se osobně setkaly s mužským chováním odlišujícím se dle toho, zda dotyčný jednal se ženou a nebo s jiným mužem. Nejmenovaná respondentka z národní politické úrovně se svěřila spíše s pozitivním odlišným

přístupem, kdy si ji dle jejích slov „*coby nejmladší a jedinou ženskou široko daleko*“ naopak kolegové „*hýčkají*“. Polovina respondentek (všechny tři městské zastupitelky a dvě poslankyně) odmítly, že by se s něčím takovým setkaly. Poslankyně KDU-ČSL Pavla Golasowská autorce sdělila, že odlišný přístup ze strany mužů zažila a zažívá zejména od kolegů, kteří jsou v politice delší dobu, „*pohlí je moc, jsou neurvalí, třeba ani nezdraví, dávají Vám najevo, že jste jen ženská a Vaše názory jsou tudíž hloupé*“ (rozhovor s Pavlou Golasowskou, 2020). Senátorka Miluše Horská autorce sdělila, že se v některých případech od mužů setkává s tzv. „dvojím metrem“, kdy muži reagují na tu samou věc odlišně podle toho, zda to zaznělo od ženy nebo od muže. Jako příklad uvádí použití stejného typu humoru, který se však od ní coby od ženy neseťkal se stejným pochopením. Europoslankyně KDU-ČSL Michaela Šojdrová jako příklad odlišného chování mužů uvedla vlastnost tvrdých loktů a „*neférových praktik, které neumím*“ (rozhovor s Michaelou Šojdrovou, 2020). Jedna ze svitavských zastupitelek vyjádřila názor, že takové diskriminační jednání akorát vypovídá o pokřiveném charakteru osoby, která tímto jednáním vlastně jen zakrývá svou vlastní neschopnost a strach. Zkušenost s otevřeným sexistickým projevem zmínila pouze poslankyně Olga Richterová, kdy dle její zkušenosti na půdě poslaneckého klubu SPD došlo k „*plácnutí po zadku*“.

Dalším ze společenských předsudků je názor (domněnka), že ženy nemají o politiku takový zájem, jako muži¹³. Zde se názory respondentek značně rozcházejí. Dvě z městského zastupitelstva nedovedly posoudit, třetí uvedla, že dle její zkušenosti je zájem stejný, liší se však míra příležitostí (muži mají dle ní vyšší šance se politice věnovat naplno právě z důvodu evidentní existence bariér, které ženám v politické funkci na „full-time“ brání). Jana Černochová a Miroslava Němcová zastávají názor, že mají ženy zájem o politiku menší, Pavla Golasowská zmínila rozdíl mezi zájmem o lokální a vrcholnou politiku. Dle jejích slov ženy mají zájem o lokální a možná o krajskou úroveň, ale do vyšší politiky se moc nehrnou. Z národní úrovně jediná Michaela Šojdrová zastává stanovisko, že zájem žen je stejně velký, jako zájem mužů.

¹³ Z průzkumu veřejného mínění *Ženy a muži v rovnováze* (2015) vyplynulo, že se v tomto ohledu liší názory žen a mužů. Dle výsledků průzkumu si ženy a lidé s vyšším vzděláním myslí, že za jejich podprezentací stojí různé mechanismy, které je z politických funkcí vylučují. Naopak muži a lidé s nižším stupněm vzdělání se domnívají, že za tím je právě nízký zájem o politiku (a nedostatečná kompetence žen funkci vykonávat). (Vohlídalová, 2015:6)

Graf 1: Sociokulturní bariéry žen (zdroj: vlastní zpracování)

Jak je z grafu patrné, nejvíce patrnou bariérou je mateřství a péče o děti coby důsledek v české společnosti přetrvávajícího tradičního rozdělení mezi mužem a ženou, kdy žena v rámci péče o dítě zůstává doma a na x let eliminuje svůj profesní život a své kariérní ambice. Navzdory názoru některých respondentek, že mateřství není bariéra nýbrž přirozená věc, svým následujícím vyjádřením o posunu odchodu ženy do politiky na pozdější léta ho fakticky jako bariéru nepřímou uznávají. Na grafu se také ukazuje zkušenost respondentek s diskriminačními výroky a stereotypními názory.

3.1.2 Individuální bariéra

Autorka všem respondentkám položila otázku postavenou na základě definice Petry Rakušánové. Jak autorka zmínila již v teoretické části, do jisté míry se individuální bariéra prolíná s bariérou společenskou. Vzhledem k tomu, že různé osoby mohou různé projevy vnímat více či méně jako bariéru, je potřeba se zaměřit na zkušenosti s čistě individuálními překážkami, které se mohou vymykat definici společenských bariér. Například mateřská role ženy se jistě dá považovat za individuální bariéru, jelikož je

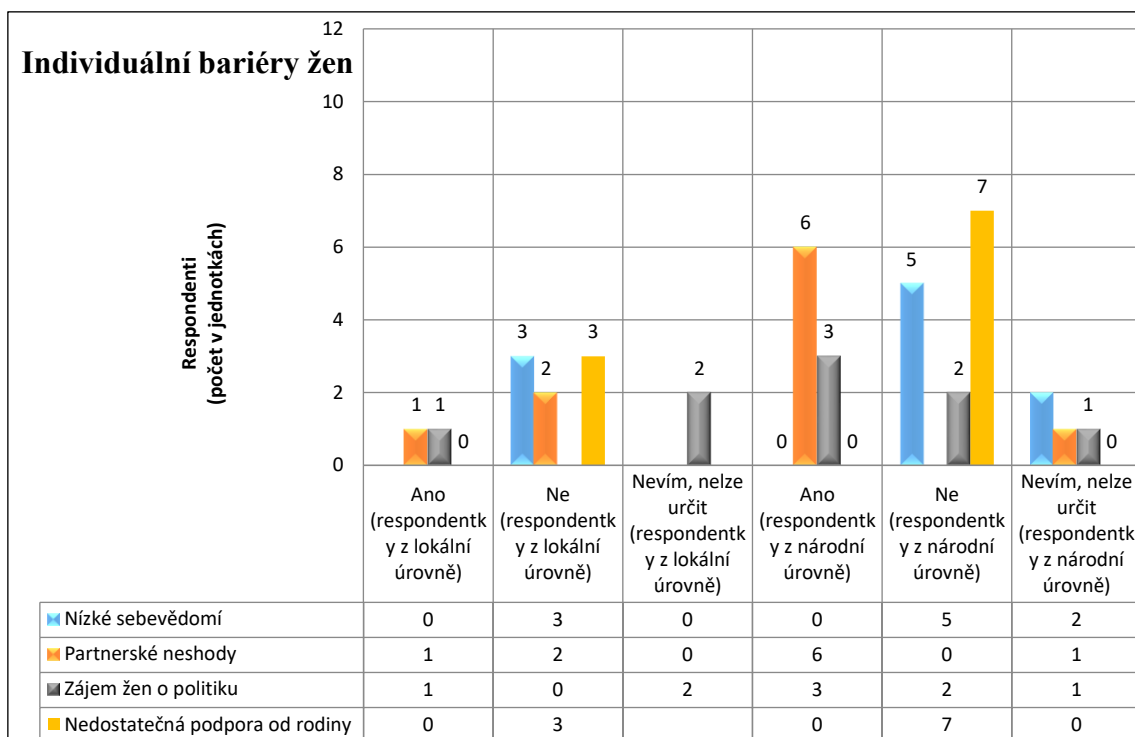
vysoce individuální, jaké zázemí je konkrétní osoba schopna poskytnout sobě a své rodině, zda má podpůrného partnera nebo finanční možnosti na placenou chůvu. S tím souvisí kromě velmi subjektivních životních zkušeností také míra sebevědomí a sebeuvědomění. Všechny respondentky napříč úrovněmi shodně uváděly, že vstup do politiky a následná politická funkce by měla být podmíněna určitou mírou sebevědomí a sebereflexe. Poslankyně za Pirátskou stranu Olga Richterová zdůrazňuje, že *„člověk musí být dostatečně sebevědomý, aby si věci nebral osobně, a vyrovnaný s tím, že spousta věcí je nedorozumění“* (rozhovor s Olgou Richterovou, 2020). Stejně však dle jejích zkušeností ženy nejsou tolik sebevědomé, často potřebují být vyzvány k tomu, aby kandidovaly, aby do té politiky vstoupily, na rozdíl od mužů, kteří se mnohem častěji do věcí vrhají sami. *„Muži si prostě mnohem častěji vezmou něco za své, a žena chce, aby ji někdo oslovil, že si to má za své vzít.“* Olga Richterová v rozhovoru zmínila další možný typ individuální bariéry, který autoři klíčových zdrojů teoretické části nediskutovali, a to rozdílné socioekonomické zázemí rodiny, ze které daný jedinec pochází. Podle Richterové je toto mnohem podstatnější než pohlavní rozdílnost. Richterová konkrétně uvádí, že *„bohatá žena ze vzdělané rodiny má úplně jiné možnosti než chudý kluk z okrajového regionu země“* (konkrétně v jednom z rozhovorů zmiňuje Sudety). Podle ní se v politice dostatečně neakcentuje téma socioekonomických rozdílů a že když má někdo *„nějakou míru kontaktů a financí, tak má v politice i v životě úplně jiný šance“* (rozhovor s Olgou Richterovou, 2020). Tím vnáší mezi bariéry nový pojem, který jistě bezpochyby také hraje velikou roli. Finanční zázemí činí rozdíly v míře příležitostí nejen mezi všemi lidmi bez rozdílů, ale pochopitelně i mezi ženami, což má například za následek rozdílné možnosti zajištění hlídání dětí, zajištění péče o domácnost, o staré či nemocné příbuzné, apod., jelikož tyto „starosti“ v mnohem větší míře ovlivňují ženy než muže.

Co se týče dalšího aspektu jako je podpora¹⁴ od rodiny, všechny respondentky se shodly v názoru, že bez podpory rodiny to není možné. Dle většiny respondentek je jejich rodina podporovala a podporuje. Nejmenovaná respondentka z národní politické úrovně uvádí morální podporu od rodiny jako klíčový aspekt, bez kterého by výkon její politické funkce na národní úrovni by velmi složitý. *„Naštěstí my máme s manželem dvě fungující babičky, které nám dítě hlídají. Je to vážně důležité, ono bez toho by to nešlo“* (rozhovor

¹⁴ Onou podporou není myšlena pouze morální opora, nýbrž ochota pomoci nebo vyloženě zastat domácí povinnosti, pomoci s péčí o děti, pomoci se zařizováním běžných mimo politických záležitostí, apod.

s nejmenovanou respondentkou z n.p.ú., 2020). Předsedkyně TOP09 Markéta Pekarová Adamová v rozhovoru pro Deník.cz potvrzuje, že bez rodinného zázemí je to složité. „Důležité je určitě rodinné zázemí, a to ve svém manželovi mám a jsem mu za to vděčná. Bez toho by to nešlo.“ (Macek 2020). Autorka nicméně zaznamenala také přenesené zkušenosti s nedostatečnou podporou od rodiny. Členka městského zastupitelstva se setkává se „žárlem“ členů rodiny některých zastupitelek na jejich práci kvůli nedostatku pozornosti věnované rodině, a také s rozpadem řady manželství. Poslankyně Miroslava Němcová autorce sdělila, že řada manželství jejích kolegů a kolegyně se rozpadla. Podle ní je odloučení od rodiny z časové náročnosti politiky obtížnější především pro mladší rodiny. Zastává názor, že pokud není k dispozici fungující babička nebo placená chůva, nedá se to zvládnout. Časové vytížení může být podle jejího názoru i příčinou odcizení se od svých dětí. Mnohokrát prý zažila kritické chvíle u svých kolegyně, a jako příklad uvádí náhlé onemocnění malého syna jedné z poslankyň, která ale v daný moment nemohla opustit zasedání Sněmovny. Sama Němcová takto údajně kvůli hlasování během prezidentské volby absentovala na pohřbu své tchýně. Europoslankyně Šojdrová výše uvedené zkušenosti označuje jako daň za politickou kariéru. Zkušenost nejmenované respondentky z národní úrovně se shoduje se zkušeností Němcové ohledně vysoké rozvodovosti, když odpovídá „...ano, to se tam často řeší, neustále se v Parlamentu někdo rozchází nebo rozvádí. To je skoro pořád někdo.“ Respondentka pokračuje a zdůrazňuje, že politici – muži mají sice péči o domácnost a rodinnou podporu „zajištěnou“ svými manželkami a přítelkyněmi, ale s rostoucí funkcí a zodpovědností mizí jakýkoli osobní život. V současné době se prý partnerkám „nechce starat o někoho, koho vůbec nevidí“. Tento model úspěšného politika a jeho domácí manželky už tedy údajně mizí. Pro ženy je podle ní horší se vzdát osobního života, než pro muže, a je proto pravděpodobně pro ženu těžší, necítí-li podporu od rodiny (partnera, dětí, rodičů,...).

Jak bude patrné z grafického znázornění, nízké sebevědomí, nedostatečná podpora od rodiny ani nízký zájem o politiku nejsou těmi nejvýraznějšími překážkami ve výkonu politické funkce respondentek. Nejvíce zmiňovanými byly (reprodukováno, ne subjektivní) zkušenosti s partnerskými neshodami vyplývajícími z časové náročnosti politické funkce.

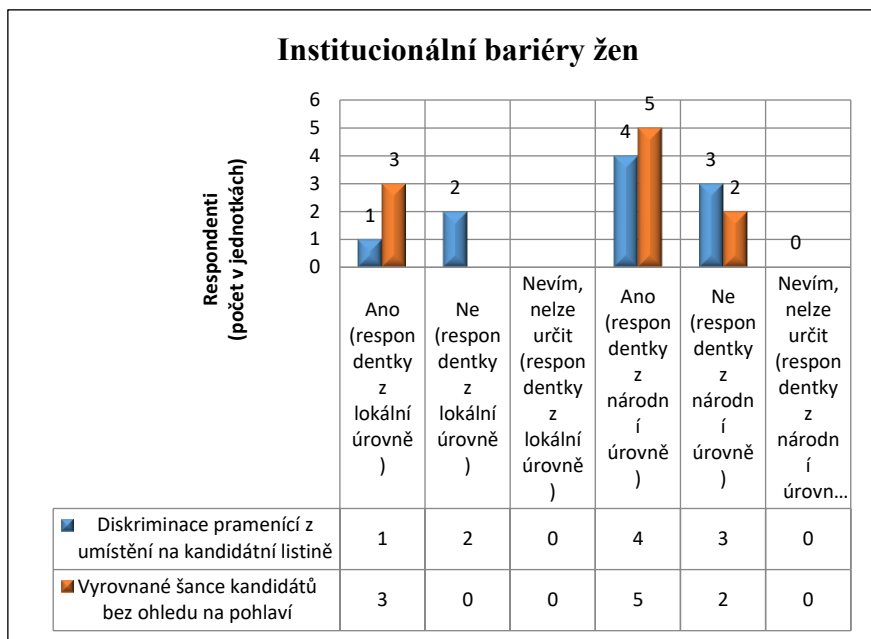
Graf 2: Individuální bariéry žen (Zdroj: vlastní zpracování)

3.1.3 Institucionální bariéra

Autorka v tomto případě zkoumala, jaké zkušenosti mají respondentky s umístěním na kandidátních listinách, při následném udělování křesel, či během nominací na vedoucí pozice. Zda byly s výsledkem hlasování či s umístěním na kandidátní listině spokojené anebo zaznamenaly stížnost od svých kolegyň, případně s jakým neuvedeným typem bariéry se během výkonu funkce setkaly. Polovina oslovených respondentek z obou úrovní vyjádřila, že nikdy neměla pocit „odstrčení“ na nižší pozici kandidátky nebo nominačního seznamu. Opakují se zkušenosti a názory, že stížnosti zaznamenávaly od mužů a žen stejně. Pohlaví podle nich nehraje roli. Respondentka z ČSSD na otázku zareagovala jednoduše slovy „*máme rok 2020, k tomu už prostě nedochází*“. Podle jejích zkušeností se veškeré nominování, jmenování nebo volení na určitou pozici odvíjí od zkušeností a schopností kandidáta, nikoli jeho pohlaví. Jak bude patrné i z grafu, podle pěti respondentek, které se reprodukovat či přímo setkaly s nějakou formou diskriminace vyplývající z umístění na kandidátní listině či nominačním seznamu, opravdu dává český volební systém větší šanci na úspěch těm,

kteří jsou na čelních místech, dokonce se některé jednou setkaly při sestavování kandidátek s paritním zastoupením, kdy se nuceně střídal kandidát muž a kandidátka žena. Podle názoru a zkušeností senátorky Miluše Horské je problém v principu sestavování kandidátek. Stejný argument uvádí i v rozhovoru pro SÓlo pro soprán. „*Když vidím nějakou ženu na nějakém dvacátém místě, říkám si, k čemu to je*“ (Vohlídalová, 2016:138). Dle jejích slov se ženy opakovaně při kandidaturách setkávají s umístováním na zadní pozice, což vede k tomu, že další budoucí kandidaturu vzdávají, a pochopitelně to navíc negativně působí na jejich sebevědomí. Od kolegyň senátorka Horská prý často slyší, že i když se jim podaří umístit se na dobrém místě na kandidátní listině, na vrcholných pozicích rozhodující muži prý často vybírají a volí zase další muže už jen ze známosti. Michaela Šojdrová a Pavla Golasowská se obě shodují ve zkušenosti, že ženy musí o svoje pozice soutěžit a mají to proti mužům těžší (více to rozvádět nechtěly), preference mužů na předních místech je dle jejich zkušeností výrazná, konkrétně Šojdrová uvádí, že ona i její kolegyně zažily nepříjemnosti a diskriminaci pramenící z jejich umístění na kandidátní listině. Ani jedna z respondentek neuvedla žádný jiný příklad bariéry způsobený institucionálním nastavením. Část respondentek se shodovala v názoru, že svou pozici musí opakovaně obhajovat každý politický aktér bez ohledu na pohlaví, a až na tři výjimky nezažily žádnou formu „institucionální diskriminace“ na základě pohlaví.

V grafu je znázorněno, jak jednotlivé respondentky odpovídaly na autorčiny otázky. Na jednu stranu tedy některé respondentky uváděly, že se s diskriminací vyplývající z umístění na kandidátní listině či nominačním seznamu setkaly, na druhou stranu však vyjadřují názor a zkušenost, že šanci na úspěch ve volbách, při nominacích a jmenování mají všichni kandidáti bez ohledu na pohlaví. Nejčastěji zmiňovanou bariérou bylo umístění se na spodních („nevolitelných“) místech kandidátních listin a čistě mužské složení komisí a rad a výborů rozhodujících o výběru z kandidátů.

Graf 3: Institucionální bariéry žen (Zdroj: vlastní zpracování)

3.1.4 Skleněný strop, skleněný útes, včelí královna

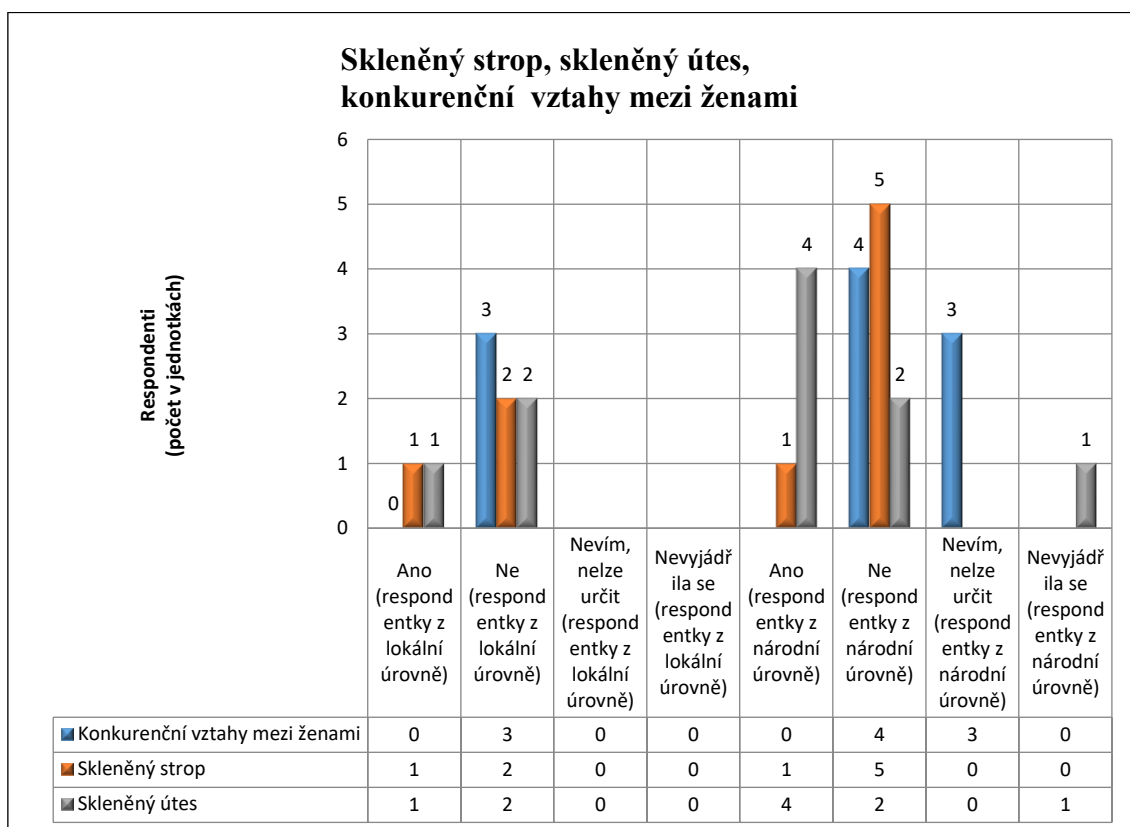
S formou bariéry skleněného stropu se při svém kariérním posunu setkala menší část respondentek. Podle jedné členky městského zastupitelstva stále platí, že kdo je muž, má bod navíc. Poslankyně Miroslava Němcová nejprve odpovídá, že soupeření s muži i ženami zažila, ale nebylo to podle ní diskriminační. Poslankyně Jana Černochová vychází ze svých bohatých zkušeností a vyjadřuje názor, že podle ní není skleněný strop nějaký běžnější jev. V případě skleněného útesu už ale byla diverzita odpovědí vyšší. Polovina dotázaných odpověděla, že se s něčím, co by skleněný útes připomínalo, setkala. Jedna komunální politička popisuje vlastní zkušenost slovy: „*přišlo něco ve smyslu – teď přišla tvoje chvíle*“. Poslankyně Němcová, Šojdřová a nejmenovaná respondentka z národní úrovně shodně uvádějí, že takovou situaci zažily. Šojdřová se prý stala zastupující předsedkyní KDU-ČSL v době, kdy byla tato strana v krizi, a s tím samým se dle jejích slov setkala i Šárka Jelínková. Navzdory naprosté diskrétnosti a diplomacii ve svých odpovědích i Miroslava Němcová autorce uvedla příklad v podobě vlastní zkušenosti, kdy byla během vládní krize po pádu vlády Petra Nečase navržena nečekaně na pozici předsedkyně nové vlády. Nakonec ji prezident Zeman odmítl jmenovat, nicméně byla vyzvána, aby stranu ODS vedla do „*kritických voleb*“, kdy se rozhodovalo

o „bytí a nebytí strany“. Ačkoli se jedná o učebnicový příklad skleněného útesu, sama Němcová toto za diskriminační nepovažuje. Němcovou jako příklad skleněného útesu uvedla nejmenovaná respondentka z národní úrovně. Tato respondentka souhlasila s autorkou také v případě možného naplnění podstaty skleněného útesu v případě Markéty Pekarové Adamové, která se stala předsedkyní TOP09 v době klesajících voličských preferencí strany.

Naprostá názorová shoda mezi respondentkami panuje po položení otázky ohledně vzájemných vztahů mezi ženami, tedy případného výskytu fenoménu „včelí královny“. Pokud opravdu zkušenosti všech dotázaných odpovídají podobě současné situace (což samozřejmě a bohužel v tomto typu výzkumu paušalizovat nelze), můžeme říct, že se zde žádný český ekvivalent nejznámější britské včelí královny Margaret Thatcher nekoná. V pár případech se respondentky vyjadřovaly spíše diplomaticky a optimisticky dodávaly, že menší konkurenční prostředí je zdravé. Většina všech respondentek se však shodně vyjádřila, že se nesečkala s žádným (významnějším) konkurenčním jednáním mezi ženami, naopak respondentky nezávisle na sobě uvedly, že ženy v české politice si navzájem nevytváří žádné velké konkurenční prostředí a mnohdy mají tendence držet při sobě a radit se mezi sebou. O podpoře mezi ženami může vypovídat i vznik a existence několika ženských frakcí uvnitř poslaneckých stran a klubů, např. Olga Richterová uvádí podpůrnou ženskou skupinu Pirátek. Jedna městská zastupitelka uvedla, že podle ní se nedá říct, že jsou si ženy navzájem konkurentkami ani že se navzájem podporují. Podle ní je to čistě individuální a nezávislé na pohlaví. Politika je konkurenční prostředí, kde mezi sebou soupeří všichni. Nejmenovaná členka ČSSD jejich názor rovněž sdílí. Podle ní nejde říct, že ženy drží při sobě nebo naopak proti sobě. Vše je podle ní otázka respektu různých zkušeností konkrétních jedinců a ne pohlaví. Stejný názor zastává i poslankyně Miroslava Němcová a poslankyně Jana Černochová. Němcová přibližuje situaci na následujícím podobenství: *„Je to jako ve sportu, můžete mít dobrou přítelkyni, ale schválně v běhu nezpomalíte, abyste jí umožnila vás předběhnout a získat zlatou medaili.“*. Mimo autorkou provedené rozhovory se na téma vzájemných vztahů mezi ženami vyjádřila i místopředsedkyně Zelených Anna Gümplová, kdy v rozhovoru pro Heroine.cz zmiňuje v souvislosti s (ne)solidaritou mezi ženami právě Miroslavu Němcovou. Konkrétně uvádí negativní vztah Němcové k zavedení kvót *„...zároveň ale mluví o tom, že kvóty nepotřebovala, a to znamená, že je nepotřebuje nikdo. V těchto*

momentech se ukazuje nesolidarita, kterou ženy mají. „Já jsem se sem probojovala sama, takže nechápu, proč by to nedokázal někdo jiný“ (citovaná in Hrdina, 2020). Tím defacto potvrzuje slova autorů Tavris a Javaratne z teoretické části o jednom ze znaků chování „včelí královny“, což je ignorace či odmítání existence jakýchkoli bariér, které ženám stojí v cestě.

Na grafickém znázornění je tedy patrné, že nejvíce zmiňovanou bariérou je skleněný útes. Skleněný strop respondentky nepovažují za častý jev a dosud se s ním, dle svých vyjádření, v podstatě nesetkaly. Vzájemné vztahy mezi ženami na politické scéně hodnotí víceméně kladně, dle jejich názorů a zkušeností spolu ženy vychází a mnohdy spolu i navzájem konzultují. Z jedné části respondentky vyjádřily názor, že generalizace není na místě, jelikož v tomto ohledu nezáleží na pohlaví, ale spíše na povaze konkrétních jedinců. Reprezentantka v sekundárním zdroji nicméně popisuje přítomnost „syndromu včelí královny“ na české politické scéně, kdy jako příklad uvádí Miroslavu Němcovou a její bagatelizaci přítomných bariér.

Graf 4: Skleněný strop, skleněný útes, konkurenční vztah mezi ženami (Zdroj: Vlastní zpracování)

Autorku na závěr zajímalo, zda respondentky nevnímají v současné politice nějaké změny oproti dobám, kdy do politiky vstoupily. V tomto ohledu nepanovala názorová shoda. Poslankyně ODS Černochová za 14 let zásadní posun nezaznamenala, poslankyně KDU-ČSL Golasowská rovněž od roku 2010 neregistruje změnu, respondentka ze svitavského zastupitelstva také nevnímá změnu situace od doby, kdy do politiky před pár lety vstoupila (zbylé dvě nemohou posoudit z důvodu krátkého časového úseku). Podle senátorky Miluše Horské se rovněž nic moc závratně nemění. Naopak poslankyně Němcová a Šojdrová změnu ve směru k ženám registrují. Němcová dle svých slov pozoruje pozitivní změny v nahlížení společnosti na ženy v politice, a poslankyně Šojdrová zase vidí změnu v tom ohledu, že o potřebnosti žen v politice se už nevede debata a voliči dle její zkušenosti naopak ženy v politice očekávají a vyžadují.¹⁵

Po analýze odpovědí si lze všimnout dvou nejvíce zmiňovaných aspektů souvisejících s výkonem žen v politické reprezentaci, a to je skloubení mateřské role s politickou funkcí, které je z velké části odvislé od míry rodinné podpory a rodinného zázemí. Mezi dotázanými političkami nezaznívaly překážky v podobě institucionálních bariér nebo diskriminačního chování a komunikace ze strany kolegů. Politické reprezentantky se častěji potýkají spíše s partnerskými neshodami z důvodu absence osobního života a volného času, s rozpadem řady manželství a především potom s velikou náročností sladit svou politickou kariéru s mateřskou rolí. Od respondentek zaznívaly názory, že je pro ženu téměř nemožné být současně dobrá politička a dobrá matka a manželka. Ačkoli mnohdy respondentky uvedly, že žádnou zkušenost se stereotypním pohledem na rozdělení rolí nemají, určitá část z nich fakticky reprodukovala stereotypní představy o rozdělení rolí mužů a žen ve společnosti. Navzdory názoru části respondentek, že mateřství je v určité fázi života pro ženu přirozenou prioritou, nikoliv překážkou, lze ho za bariéru považovat, jelikož zrovna tak může být pro mnoho mužů přirozenou prioritou otcovství, ale na rozdíl od žen nejsou automaticky stavěni před volbu mezi kariérou a péčí o rodinu. Jak uvádí data MPSV nebo senátorka Horská, v české společnosti stále není běžný model rodiny, ve kterém muž zastává péči o děti a o domácnost, zatímco manželka

¹⁵ O kladném vztahu voličů k reprezentaci žen v politice svědčí také výsledky průzkumu veřejného mínění (2015), dle kterých se 71 % respondentů (82 % žen a 58 % mužů) vyjádřilo, že je účast žen a jejich „pohled na věc“ důležitá. (Vohlídalová, 2015:17) Přítomnost žen v politice si spojují s atributy jako kultivace politického prostředí, vnesení větší empatie, soucit, menší soutěživost a větší pozornost sociálním tématům, jako je školství, apod. (Vohlídalová, 2015:18).

pracuje na své kariéře. Většina této části respondentek navíc obsadila vyšší politické pozice až poté, co jejich děti dosáhly vyššího věku. Jakkoli je mateřství jistě přirozenou a vytouženou součástí života mnoha žen, moderní společnost již zahrnuje i ženy, které dítě a mateřství nepovažují za univerzální životní prioritu. Řešením problému skloubit rodinu a politickou funkci žen by dle mnoha respondentek mohlo být mimo pomoc od partnera především zřízení většího počtu jeslí a školek či zřízení poslaneckých školek přímo na půdě Sněmovny (např. dle výpovědi poslankyně Olgy Richterové, která si nechala u své poslanecké kanceláře zřídit místnost pro chůvu). Podle dat MŠMT, která na svém webu uvádí Česká ženská lobby, je však stále těžké umístit své dítě v mateřské školce, tím hůř od doby, kdy Parlament v létě roku 2018 zrušil tzv. garanci místa ve školce i pro dvouleté děti (ČŽL 2018). Řešením tak pro současné političky zůstává alternativní řešení v podobě placené chůvy nebo dle mnoha respondentek „*šťěstí na fungující babičku*“.

3.2 Vnímané bariéry z pohledu mužských reprezentantů

V následující kapitole budou uvedeny zjištěné zkušenosti s diskutovanými bariérami z pohledu sedmi mužských kolegů českých politických reprezentantek. Vzhledem ke stejnému schématu bude tato kapitola koncipována stejně jako v případě kapitoly předešlé.

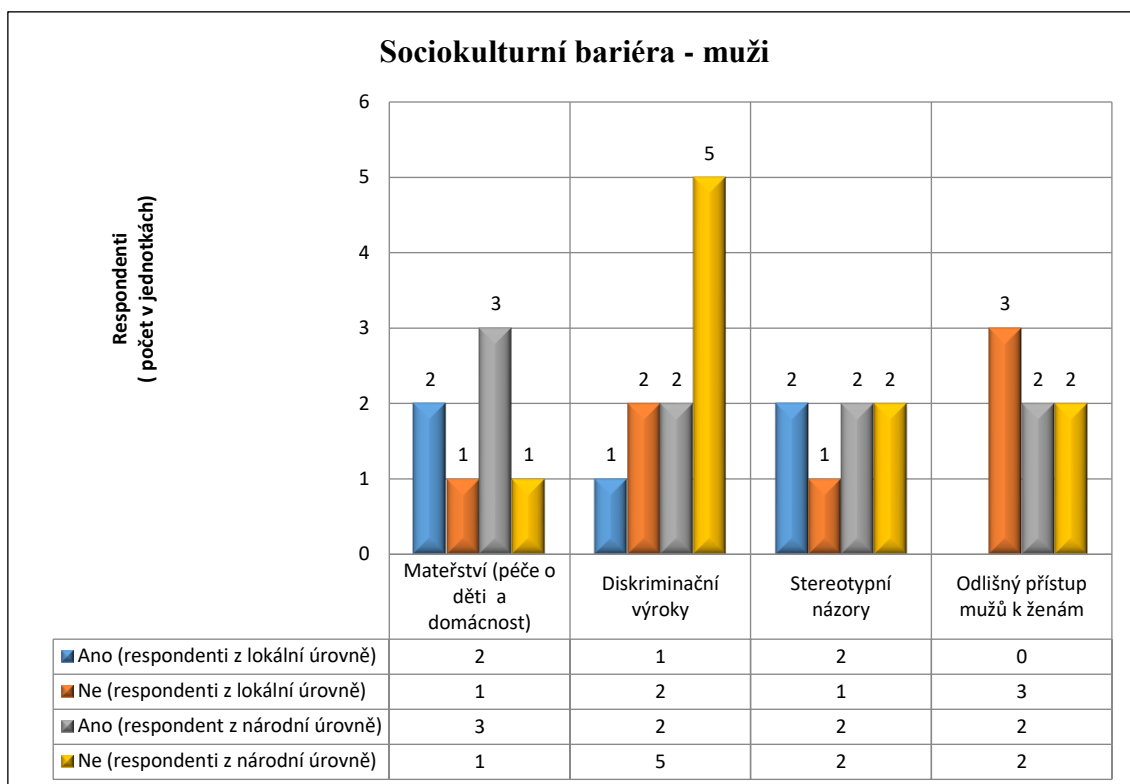
3.2.1 Socio-kulturní bariéra z pohledu mužů - sexismus, diskriminace, odlišný přístup na základě pohlaví, stereotypy

Nějakou z podob sociokulturních překážek u svých kolegyně zaregistrovali čtyři ze sedmi respondentů. Například poslanec za Pirátskou stranu Mikuláš Ferjenčík se dotkl v úvodu zmiňované diskriminace političek ze strany médií. On a jeho sestra, poslankyně Richterová, jsou rodiči víceméně stejně starých dětí, a zažívají velmi nevyvážený mediální zájem. Zatímco prý jeho sestry se neustále novináři ptají, jak zvládá být aktivní v politice a k tomu se starat o malé dítě, jeho se na to ještě nikdo nezeptal. Ostatní respondenti konkrétní případy blíže nespécifikovali, zároveň však dodávali, že se projevy bariér snaží ignorovat. Nadpoloviční většina dotázaných respondentů se ve svých odpovědích shoduje, že se podle jejich názoru ženy s žádnými bariérami vlastně

nepotýkají. Vít Rakušan, poslanec Poslanecké sněmovny a předseda STAN, poznamenal, že ho napadají bariéry spíše fyzické, jako například manipulace s kočárkem, člen městského zastupitelstva uvedl jako jedinou v úvahu přicházející bariéru rodinné důvody a pirátský poslanec Ferjenčík autorce odpověděl natolik komplexně, že v jedné odpovědi zmínil všechny tři typy bariér. Nejvíce akcentuje péči o malé děti, s tím související dlouhou rodičovskou dovolenou (v tomto se shoduje s městskou zastupitelkou z předchozí části), kterou považuje za jednu z největších bariér, a konfrontační prostředí ve Sněmovně, které podle něj může ženy odrazovat. Téma péče o rodinu zaznívalo v podstatě během všech rozhovorů.

Obecně se respondenti shodují v názoru, že politické prostředí nelze popsat jako (ne)přátelské pro ženy. Podle nich je (ne)přátelské pro všechny stejnou měrou bez ohledu na pohlaví. Jakékoli projevy diskriminace registrují pouze dva ze sedmi respondentů. První, poslanec STAN Vít Rakušan, uvádí jako příklad medializovaný výstup Andreje Babiše proti poslankyni STAN Věře Kovářové, kdy ji označil za bestii a poté ji diskriminoval slovy „*protože jste žena, budu se mírnit*“. Diskriminační verbální útoky ze strany kolegů směrem ke svým ženským kolegyním uvedl jako svou častou zkušenost i svitavský zastupitel. Navzdory vyskytujícím se slovním diskriminacím se polovina respondentů vyjádřila, že se dle jejich zkušenosti jejich kolegyně nesetkaly nebo nesetkávají s jakoukoli formou odlišného přístupu ze strany mužů. Rakušan pouze připomíná již zmíněný konflikt své poslankyně s premiérem. Poslanec Ferjenčík vnímá rozdílný pohled společnosti na ženy v politice, kdy dle jeho slov společnost podrobuje ženy v politice o něco přísnější kritice a zkoumání. Za odlišný přístup k ženám lze dle jeho vyjádření označit „*snazší získávání nálepek*“. Podle jeho názoru je pro ženu snazší „*schytat například nálepku, že je hysterická, nevyrovnaná, nesnesitelná*“. Jeden z členů městského zastupitelstva úsměvně odpovídá, že je nemyslitelné, aby se kdekoli v politice dělo cokoli, co by jakýmkoli způsobem znevýhodňovalo přítomné ženy.

Na názorech a zkušenostech respondentů je patrné, že si existenci bariér uvědomují či připouští v menší míře než respondentky. Navzdory vyjádření některých respondentů, že je „*žádné bariéry moc nenapadají*“ se však téměř polovina respondentů (3) shoduje s respondentkami v otázce mateřství a péče o děti a domácnost coby v největší potenciální a existující bariéře. Nejméně se respondenti setkávali s diskriminačními výroky.

Graf 5: Sociokulturní bariéra – muži (Zdroj: Vlastní zpracování)

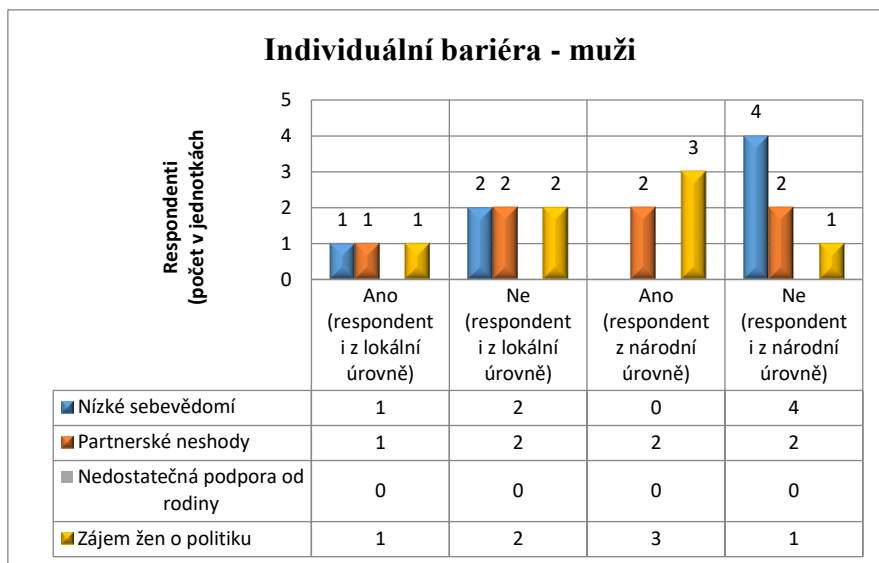
3.2.2 Individuální bariéry z pohledu mužů

Žádný ze sedmi respondentů se dle svých slov nesetkal s žádným projevem individuální bariéry. Totožně uvádějí, že případná nepodpora od rodiny nebo nižší sebevědomí nejsou vázány na pohlaví, a dle jejich slov by si měl být každý při vstupu do politiky vědom svých schopností. Občasné rodinné rozpory kvůli své pracovní náročnosti reflektují i dotázaní respondenti. Jeden ze svitavských zastupitelů autorce sdělil svou zkušenost s opačným případem, kdy údajně dostal městský zastupitel od své manželky „na vybranou“ mezi pozicí v zastupitelstvu a jejich manželstvím. Respondenti s respondentkami sdílí názor, že by každý kandidát měl mít určitou míru sebevědomí, bez ohledu na pohlaví.

Autorka se respondentů (z obou politických úrovní) ptala na jejich názor či zkušenost s výší zájmu žen v jejich okolí o politiku. Čtyři respondenti ze sedmi dotázaných uvedli, že ženy o politiku zájem mají, a uvádí poměrně shodné názory, s jakými jsme se setkali u žen, tedy že ženy mají zájem o konkrétní opatření a nezajímají je „žabomyší války“.

Například podle poslance Ferjenčíka jsou ženy „*víc orientované na konkrétní opatření a výsledky a méně na nějakou ideologii nebo nějaké abstraktní otázky*“. Pokračuje, že dle jeho názoru mají ženy jiný pohled, jiné priority, například že kladou větší důraz na bezpečnost. Podle dvou respondentů ženy o politiku zájem nemají. Nejmenovaný senátor se domnívá, že mají ženy větší zájem o jiná témata a o politice se obecně baví méně. Nejmenovaný svitavský zastupitel vyjádřil svůj názor o rozdílných prioritách žen slovy: „...*ženy jsou takovýty rodinný typy, obstarají to rodinný zázemí a servis, a ta politika jde hodně stranou*“. Poněkud svéráznou rétorikou označuje ženy vymykající se jeho představě domácí manželky jako „ambiciózní“. Ženy jsou podle něho často rozčarované z toho, jak to v politice všechno dlouho trvá a že řešení nejsou hned. Jinak je prý ale rád, že ženy v politice jsou, protože jsou „*příjemným zpestřením*“ a „*hoděj na spoustu věcí úplně jinej pohled*“. Uvedené diskurzy se shodují s názorem Pavly Jonssonové (2007), která zmiňuje, že dle různých studií sociologických týmů se ženy reálně více zajímají o účast v komunálních volbách a o participaci v lokálních zastupitelstvech, jelikož dle těchto výzkumů mají české ženy tendenci „*pracovat zezdola*“ a účastnit se spíš praktických projektů, kde za sebou vidí výsledek okamžitě, než jak tomu bývá v případě vysoké politiky (Jonssonová 2007: 34).

Jak je patrné i z grafického znázornění, dotázaní respondenti nereflektovali podporu od rodiny jako podstatnou, tudíž ji vůbec nezminili. Respondenti z lokální úrovně jsou ve většině přesvědčeni o nezájmu žen o politiku, zatímco respondenti z národní považují zájem žen o politiku minimálně vyrovnaný zájmu mužů. S nízkým sebevědomím žen na politické scéně se veskrze neseťkávají.

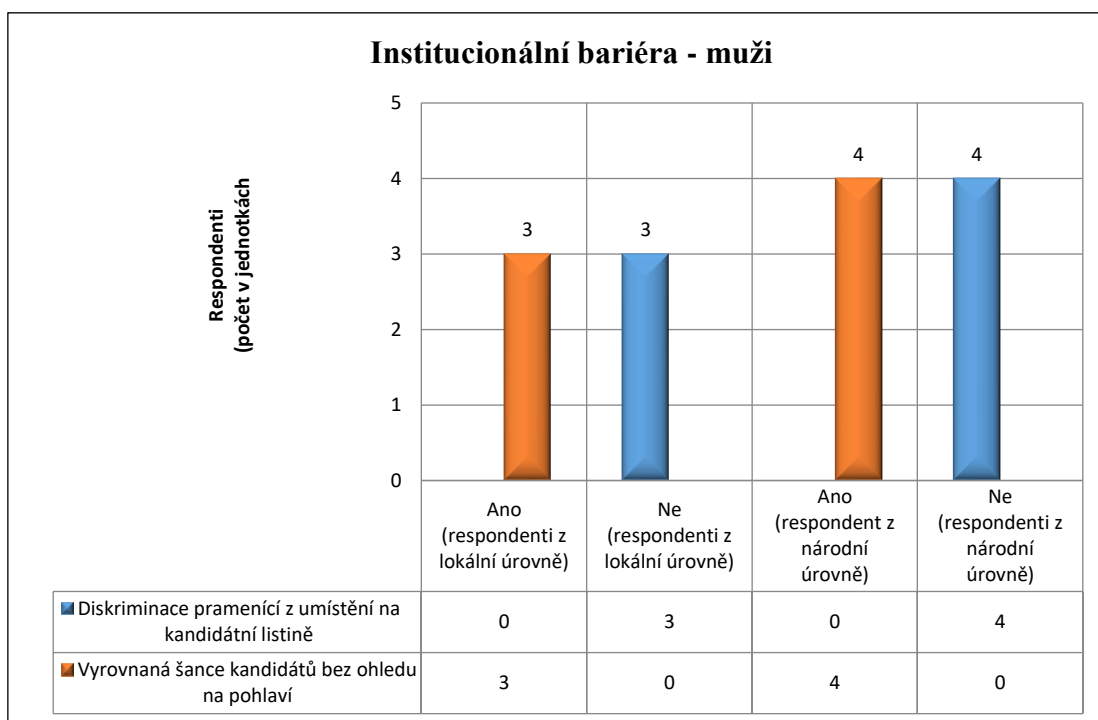
Graf 6 Individuální bariéra – muži (Zdroj: Vlastní zpracování)

3.2.3 Institucionální bariéry z pohledu mužů

Ani jeden z respondentů nereflktuje u svých kolegyň žádnou z podob institucionálních bariér. Dva městští zastupitelé přiznali, že u nich „na sílu“ sestavují kandidátku proporcčně vyváženě. Vít Rakušan prohlásil, že STAN se neřídí kvótami a dávají příležitost všem bez rozdílu pohlaví. Následně dodává, že často zažívá stížnosti na umístění na kandidátní listině, přichází podle něj ale bez rozdílu pohlaví stěžovatelů. Naopak poslanec Pirátů Ferjenčík uvedl, že ženy v Pirátské straně bývají „ukecávány“ ke kandidatuře a získávají „bonus“ za to, že jako žena kandidují, což může naopak ukazovat na „pozitivní diskriminaci“ žen a snahu Pirátské strany o institucionální podporu politické kariéry žen. Tímto de facto podporuje zmínku své sestry, poslankyně Richterové, která zmínila, že ženy často potřebují podporu a „nakopnutí“ zvenku. Otázkou zůstává, zda však ženám i přes velkorysé udělování bonusů nestojí v cestě jiné překážky. Oslovený senátor, který si nepřeje být jmenován a není možné ani uvést název jeho politického subjektu, popisuje podobnou zkušenost jakou autorce sdělil poslanec Ferjenčík, a to situace, kdy se strany a jiné politické subjekty vědomě snaží napomáhat ženám už jen z toho důvodu, že jsou to ženy. Často si prý všimá situací, kdy „se říká: není tam žena, dejme tam ženu“. Městský zastupitel a zároveň poslanec za ANO Jaroslav Kytýr má zkušenost shodnou se zkušeností Rakušana, a to že si kandidáti na svá umístění stěžují

často, a ženy nutně nepřevažují. Podle Kytýra v politice žádné institucionální bariéry nejsou, šance jsou podle jeho názoru stejné bez rozdílu pohlaví, jelikož nejdůležitější je „parametr volitelnosti kandidáta a jeho postoje ke stranickým tématům“. Nejmenovaný svitavský zastupitel autorce řekl, že před volbami se otevřeně každého ptá, jaké jsou jeho ambice, kde chce být umístěn, a že si pozice následně rozdělují podle přání a domluvy. Ani jeden z respondentů nevedl, že by měl zkušenost či povědomí o obtížném dosahování vyšších pozic ženami nebo o bariérách při hlasování o nominacích anebo jmenování do vyšší funkce.

Respondenti dle svých zkušeností a názorů nevidují žádné známky diskriminace pramenící z umístění na kandidátní listině ani nominačním seznamu a šance všech kandidátů na úspěch považují vyrovnané bez ohledu na pohlaví.

Graf 7: Institucionální bariéra z pohledu mužů (Zdroj: vlastní zpracování)

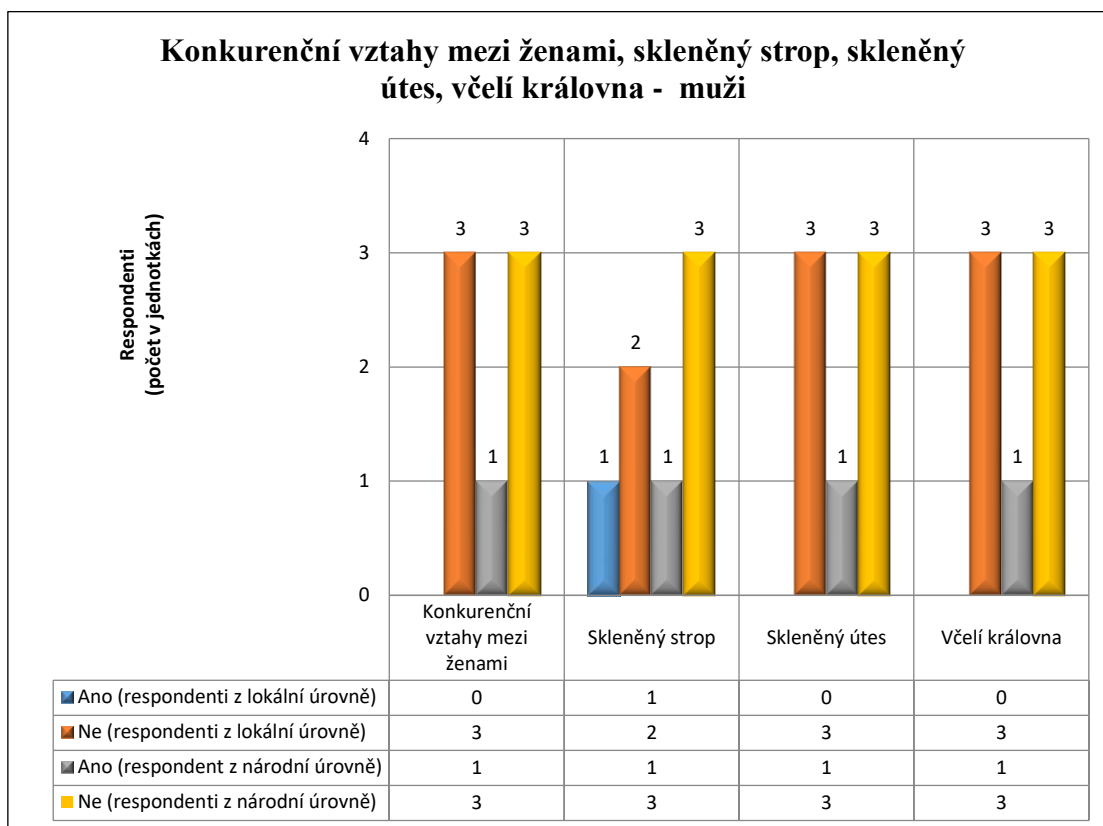
3.2.4 Skleněný strop, skleněný útes a včelí královna z pohledu mužů

S existencí skleněného stropu se setkal stejný počet respondentů jako respondentek, tedy nikdo. Naopak podle názoru poslance Ferjenčíka *„tohle není nějaký významně se dějící jev v politických stranách, naopak si myslím, že si ve stranách uvědomují, že po vyšším počtu žen je poměrně velká voličská poptávka a spíš ty ženy postrkávají, aby se snažily“*. Dle jeho názoru se *„naopak všem snad i ulevilo, že tam bude nějaká žena v tom předsednictvu sněmovních výborů“*. Dodává, že otázkou spíš zůstává, kolik je zastoupeno žen v nejužším rozhodovacím orgánu, který určuje stranickou strategii. Strany se podle jeho názoru snaží dostat do vedení alespoň jednu ženu. Na otázku skleněného útesu odpovídali respondenti podobně, jako na otázku skleněného stropu. Šest ze sedmi respondentů z obou úrovní uvedlo nulovou zkušenost. Jediný poslanec Ferjenčík uvedl, že ho napadá Jana Maláčová, která podle něj pozici ministryně práce a sociálních věcí vzala proto, že to *„nikdo jiný nechtěl dělat vzhledem ke špatnému stavu daného resortu.“* Na poslední chvíli prý skončil muž, který měl pozici obsadit původně, ale rozmyslel si to, a tak *„ji vytáhli z klobouku jako náhradnici“*. Za *„normálních okolností“* by se podle Ferjenčíka ministryní nestala.

Na téma vzájemných ženských vztahů a případné existence včelí královny se odpovědi respondentů opět shodují s odpověďmi respondentek. De facto všichni souhlasí s tím, že mezi sebou ženy vychází dobře. Nejmenovaný svitavský zastupitel autorce sdělil, že *„ženský drží při sobě, když se má říct nějaký názor, tak ženský má názor stejnej a při problémových situacích se semknou“*. Zastupitel a poslanec za ANO Kytýr dodává, že nevidí rozdíl mezi muži a ženami, jelikož je to silně individuální a záleží na vlastnostech jednotlivých osob. Naopak poslanec Pirátů Mikuláš Ferjenčík uvedl, že nějaký faktor konkurence mezi ženami registruje. Určitě prý má kolegyně, které lépe vychází s muži než s ostatními ženami, ale naopak zase vídá hloučky *„kamarádek v rámci poslaneckých klubů nebo i napříč stranami, jak spolu klábosí“* (rozhovor s Mikulášem Ferjenčíkem, 2020).

Respondenti se setkávají spíše s dobrými vzájemnými vztahy mezi ženami, až na jednu výjimku nereflektují známky včelí královny ani významnějšího konkurenčního prostředí

mezi ženami. Se skleněným stropem zmiňují zkušenost dva respondenti a zkušenost se skleněným útesem má u svých „kolegyň“ pouze jeden respondent.

Graf 8: Konkurenční vztahy mezi ženami, skleněný strop, skleněný útes, včelí královna – muži (Zdroj: vlastní zpracování)

Navzdory mnoha děsivě znějícím medializovaným případům autorka shledala získané informace z odpovědí za víceméně překvapující. Je potřeba zdůraznit, že vzhledem k povaze výzkumu opravdu nelze získané informace jakkoli generalizovat na všechny politické aktéry a celou politickou scénu, nicméně i na tomto malém vzorku respondentů se ukázalo nejvíce reflektovanou bariérou skloubení politické kariéry a mateřské role (včetně péče o domácnost). Autorka zachytila zajímavý fenomén, kdy samy ženy jsou v některých případech zastánkyněmi tradičního rozdělení rolí ve společnosti, a péči o děti a domácnost tedy přisuzují ženám jako jejich „přirozenou životní roli“ a nikoliv jako překážku per se. Velmi hodnotným poznatkem od dvou respondentů je také spojení mateřské role s automatickým nástupem ženy na dlouhou rodičovskou dovolenou, kdy je pro ženu skutečně těžší skloubit svou práci s péčí o malé dítě, a kdy

žena ztrácí roky praxe proti svým mužským kolegům, jak zmínil například poslanec Mikuláš Ferjenčík. Většina respondentek uvedla, že toto vnímá jako přirozený model a nikoliv jako překážku, částečně tedy reprodukuje určité stereotypní názory existující v české společnosti. Velice přínosným se také jeví poznatek Olgy Richterové o relevanci míry socioekonomického zázemí, ze kterého daný člověk pochází, které lze aplikovat bez rozdílnosti genderu, tedy poslankyně Richterová ono zázemí považuje za klíčovější determinant než gender, neboť dle jejích slov například problematické zázemí ztěžuje situaci stejně ženám jako mužům. Zde je důležité zmínit, že ne vždy je toto rozhodující faktor. Například Markéta Pekarová Adamová o sobě v médiích prozrazuje, že pochází z dělnické rodiny a že je v rodině první, kdo má maturitu a vysokou školu. Autorka rovněž zaznamenala opakující se názory a zkušenosti respondentek a respondentů, že ženy do „mužského“ politického prostředí vnáší více nadhledu, více se soustředí na praktické záležitosti než na dlouhé debaty, a dle slov části respondentek, je pro ženy přirozené *„dát stranou ješitnost a když něco nevím, jít se zeptat, nechat si poradit“*, což u mužských reprezentantů, dle zkušeností této části respondentek, není běžná praxe.

Přínos sekundárních zdrojů v podobě rozhovorů a vyjádření do médií byl zaznamenán pouze v případě reprezentantek a respondentek z národní politické úrovně. Autorka nenalezla žádné vyjádření městských zastupitelek do médií (ani do lokálních deníků, ani regionálních novin, ani krajských, ani celostátních). Autorka zaznamenala absenci reflexe této problematiky v rozhovorech ze strany mužských politických reprezentantů. Tuto problematiku tedy na světlo vynáší a veřejně rozebírají v drtivé většině pouze ženy. Sekundární zdroje v podobě stenozáznamů z jednání a zasedání městského zastupitelstva a obou komor Parlamentu ČR shledala autorka z hlediska přínosu informací jako neužitečné, kdy žádný nalezený mediální článek, rozhovor ani stenozáznam ze zasedání vlády, Poslanecké sněmovny nebo Senátu neobsahoval žádná vulgární, hrubá či diskriminační vyjádření ve vztahu k tématu práce od žádného ze současných politických aktérů směrem ke svým kolegyním a kolegům. Autorka prošla veřejně dostupné záznamy a zápisy z veřejného zasedání městského zastupitelstva, kde však dochází k cenzurování jakýchkoli osobních údajů, a kromě jmen diskutujících autorka nezaznamenala ani žádnou verbální ani nonverbální formu diskriminace, urážek, narážek či hrubých poznámek ve vztahu k pohlaví jednotlivých zastupitelů. Stejný výsledek autorka získala také po pečlivé kontrole stenoprotokolů z jednání Senátu. Veškerá jednání a debaty

probíhaly v rámci hranic slušného chování a důstojné mezilidské interakce. O něco méně kultivovaně působila zaznamenaná jednání Poslanecké sněmovny, kde však nejbližším možným dohledatelným verbálním prohrěškem k tématu práce bylo médii zaznamenané vyjádření premiéra, kdy směřem k poslankyni Kovářové prohodil, že jelikož je žena, bude se mírnit. Otázkou zůstává, jestli uvedené stenoprotokoly skutečně odráží kulturu na současné politické scéně. Dá se předpokládat výskyt narážek spíše mimo záznam, což je z těchto platforem neprozkoumatelné, protože byly podnikány tyto rozhovory.

3.3 Komparace zjištěných zkušeností reprezentantek a reprezentantů

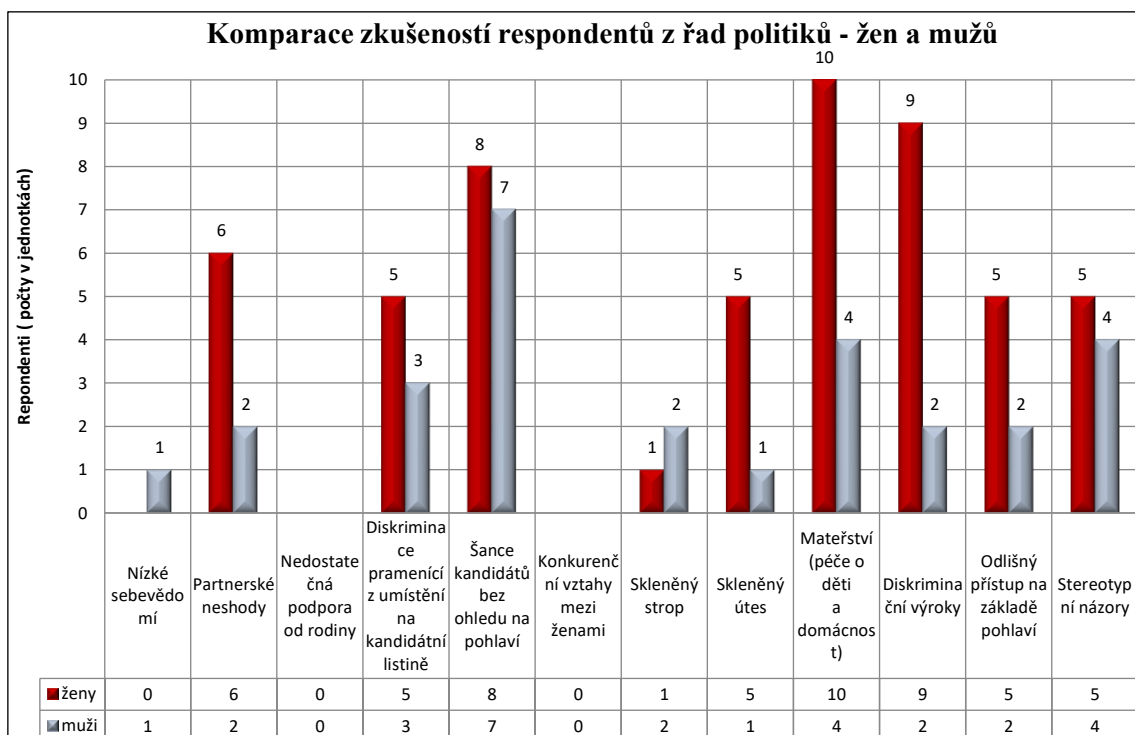
V této kapitole autorka provede komparaci zkušeností politických reprezentantek se zkušenostmi reprezentantů za účelem zjištění, zda mezi respondentkami a respondenty panuje shoda anebo zda se jejich výpovědi v závislosti na odlišnosti příslušnosti k pohlaví rozcházejí.

3.3.1 Komparace a její zjištění

Po analýze jednotlivých odpovědí dospěla autorka k závěru, že v otázce mnoha témat se názory a zkušenosti respondentů a respondentek shodovaly. Největším znatelným rozdílem byla míra otevřenosti a sdílnosti respondentek a respondentů. Respondenti a respondentky shodně uvedli mateřské a rodinné „povinnosti“ žen, vyplývající z tradičního rozdělení rolí v přetrvávajícím patriarchálním společenském systému, jako největší bariéru. Velmi často se respondentky a respondenti shodovali v názoru, že na pohlaví nezáleží a že vždy záleží pouze na konkrétních jedincích, bez ohledu na to, zda se autorka ptala na vzájemné vztahy mezi ženami nebo na celkovou atmosféru v politice. Respondenti v podobné míře jako respondentky (cca polovina) zastávali názor, že se ženy o politiku zajímají. Zkušenosti respondentů a respondentek se rozcházely v rámci témat diskriminačních výroků, odlišného chování kolegů ke svým kolegyním a existence bariér obecně. Respondenti uváděli, že s diskriminačními výroky ani odlišným chováním ze strany mužů vůči svým kolegyním nemají žádnou zkušenost a více než polovina uvedla, že dle jejich názoru a zkušeností se ženy vlastně v dnešní době již se žádnými bariérami nepotýkají. Jejich zkušenosti respondentky nesdílí, kdy skoro všechny se setkaly

s diskriminačními výroky (navzdory lišícímu se přístupu k těmto výroky), polovina zažila odlišný přístup svých kolegů (ať už byl pozitivní nebo negativní), a téměř každá na vlastní kůži zažila minimálně jednu z bariér. Respondentky si jsou také více vědomy případů skleněného útesu, přičemž minimálně tři ho samy zažily, což respondenti nereflektují, kdy skleněný útes zmiňuje pouze jeden poslanec. Respondenti si naproti tomu více všímají případů pozitivní diskriminace, například že se strany samy od sebe snaží motivovat ženy ke kandidatuře udělováním „bonusů“, přemlouvají ženy k ucházení se o vyšší pozici, snaží se umisťovat ženy co nejvíce do vedení výborů, na kandidátní či nominační listiny, apod. Tyto zkušenosti korelují se zkušenostmi respondentek, když 8 z 10 respondentek uvedlo, že neměly pocit odstrčenosti anebo diskriminace při umisťování na kandidátkách či při dosahování vyšších politických pozic. Dvě respondentky a dva respondenti uvádí příklad sestavování kandidátek tak, aby bylo paritní zastoupení vyrovnané vyloženě tzv. „na střídačku“. Nicméně se shodují, že bohužel většina takových případů nese svědčí o snaze dosadit na místa ženy pro jejich schopnosti a zkušenosti, nýbrž pouze na základě jejich pohlaví, což se jistě dá specifikovat jako popírání jakýchkoli snah o vyvážené zastoupení obou pohlaví, jelikož se dá předpokládat, že nominovaní a zvolení muži svá místa získávají na základě jiných atributů než je jejich příslušnost k mužskému pohlaví. Největší rozdíl mezi výpověďmi respondentů a respondentek byl v reflexi míry důležitosti rodinného zázemí a podpory. Respondenti téma důležitosti opory v rodině vůbec nerefletovali, navzdory shodným vyjádřením respondentek, že bez podpory rodiny by to pravděpodobně nezvládly.

Navzdory některým neohroženým a sebejistým výroky a optimisticky vyznívajícím zkušenostem mnoha respondentek, že *„dnes již se nic diskriminačního nestává, pohlaví zkrátka nehraje roli, každý s vámi jedná dle vašich schopností a zkušeností“* se autorka domnívá, že Česká republika bude muset v tomto ohledu ujít ještě kus cesty, aby se zařadila po bok zemí jako je Finsko či Kanada s vyšším politickým zastoupením žen, či po bok zemí jako Slovensko nebo Velká Británie se svou historicky první ženskou hlavou státu anebo předsedkyní vlády.

Graf 9: Komparace zkušeností respondentek a respondentů (Zdroj: vlastní zpracování)

Jak je vidno z grafu, dotázané ženy reflektují různé typy bariér v mnohem větší míře než dotázaní muži. Téměř se shodují ve svých zkušenostech týkajících se stejných šancí kandidátů na úspěch bez ohledu na pohlaví a v případě zkušeností se stereotypními názory. Největší rozdíl v reflexi bariér je ve zmíněných zkušenostech s tradičním rozdělením rolí (mateřství atp.) a zkušenostmi s diskriminačními výroky.

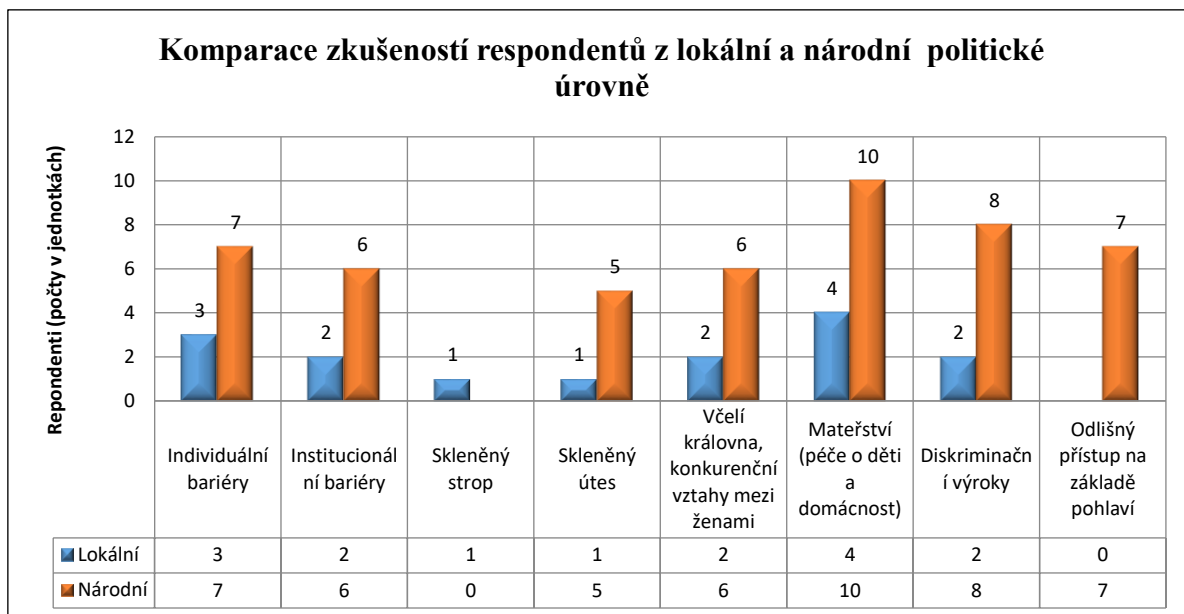
3.4 Komparace zkušeností mezi lokální úrovní a národní úrovní

V této kapitole autorka porovná zkušenosti tří (čtyř) respondentů a tří respondentek z lokální úrovně se zkušenostmi tří (čtyř) respondentů a sedmi respondentek z národní úrovně.

3.4.1 Komparace a její výsledky

Vzhledem k zastoupení respondentů je logické, že zkušenosti početnější skupiny respondentů z národní úrovně pravděpodobně převáží počet zkušeností menšího počtu lokálních respondentů, autorka proto brala v potaz také míru zmíněných přenesených zkušeností. V tomto ohledu se dá z odpovědí jednoznačně říct, že na národní úrovni se ženy více než na lokální úrovni setkávají s odlišným chováním mužských kolegů, ať už

v pozitivním slova smyslu (např. větší ohleduplnost, atp.) anebo negativním. Ve větší míře se na národní úrovni také objevují různé diskriminační výroky a projevy sexismu. Autorka se domnívá, zda se však spíše neliší přístup a hranice tolerance jednotlivých respondentek k uvedeným jevům. Podoba stereotypních či diskriminačních výroků je však podobná bez ohledu na politickou úroveň. Je-li původcem výroku a oné myšlenky žena, týká se onen výrok v drtivé většině případů péče o děti a domácnost, přičemž autorky těchto výroků považují svůj názor za přirozený a bezproblémový. Pokud je původcem muž, je mířen směrem na kompetence, schopnosti a zájmy respondentek, a bývá omlouván jako nevinný žert. Zkušenost se skleněným útesem se ukázala odlišná, kdy v městském zastupitelstvu se s ním ze šesti respondentů setkala pouze jedna žena, zatímco na národní úrovni ho z 11 respondentů zmínilo pět. Na národní úrovni si lze rovněž povšimnout více zkušeností respondentek s nějakou formou institucionální bariéry. Respondenti na národní úrovni více zmiňovali praxi pozitivní diskriminace za účelem umělého dosazování žen pro jakousi vyváženost, aniž by kromě pohlaví byly zohledňovány zkušenosti a schopnosti jednotlivých žen. Naopak zkušenosti s bariérou v podobě rozdělení rolí, mateřství, péče o rodinu a domácnost uváděli respondenti a respondentky shodně ve stejné míře bez ohledu na úroveň politiky. Zájem žen o politiku za vyvážený zájem mužů považuje na lokální úrovni podobný počet respondentů, jako na národní, a podobný počet respondentů zastává názor, že nelze určit ani zájem žen o politiku, ani přátelskost atmosféry, protože je oboje velmi subjektivní a záleží na konkrétních jedincích, kteří se v té době v politice nachází. Důležitost jistoty opory v rodině zmínily všechny respondentky bez ohledu na politickou úroveň (jak již bylo uvedeno, muži se nevyjádřili). Konkrétnější hodnocení vztahů mezi ženami politikami poskytli spíše respondenti z národní úrovně, kdy shodně s polovinou respondentů z lokální úrovně označili tyto vztahy za kladné a přátelské. Zbytek respondentů zastával názor, že ani toto nelze generalizovat, jelikož je to velmi individuální a rovněž závislé na aktuálním složení politické scény.

Graf 10: Komparace zkušeností respondentek a respondentů z lokální a národní úrovně (Zdroj: vlastní zpracování)

Vzhledem k většímu počtu respondentů na národní politické úrovni je jasné, že svými zkušenostmi a názory převýší názory a zkušenosti menšího vzorku respondentů z lokální politické úrovně. Autorka proto reflektovala i přenesené zkušenosti. Jak je možné pozorovat na tomto grafickém znázornění, naprostým „vítězem“ mezi bariérami ovlivňujícími výkon politické funkce žen na obou úrovních je péče o děti a domácnost, což je následek stále přetrvávajícího tradičního rozdělení patriarchální české společnosti. S institucionálními bariérami se také více potýkají ženy na národní úrovni, jelikož platí „čím výše jste, tím větší je pravděpodobnost setkání s institucionální bariérou“. S odlišným přístupem mužů směrem k ženám se setkali pouze respondenti a respondentky na národní politické úrovni.

ZÁVĚR

Předložená bakalářská práce se zabývala existencí různých typů bariér, se kterými se potýkají české politické reprezentantky během výkonu své funkce. Analyzovaným obdobím byl časový úsek od nástupu současné vlády v říjnu roku 2017 až po současnost. Celkem měla práce tři cíle. Primárním cílem bylo na základě získaných empirických dat potvrdit či vyvrátit existenci bariér českých politických reprezentantek prostřednictvím subjektivního vnímání daných překážek pro výkon funkce ze strany samotných českých politických reprezentantek a reprezentantů. V případě verifikace existence bariér v rámci první výzkumné otázky bylo sekundárním cílem zjistit, jakou podobu ony detekované bariéry mají, resp. s jakými typy bariér mají respondentky a respondenti vlastní či reprodukovanou zkušenost, a tyto zkušenosti navzájem porovnat. Terciárním cílem práce poté byla komparace artikulovaných zkušeností respondentek a respondentů z lokální a národní politické úrovně. Za účelem nalezení odpovědí na všechny tři výzkumné otázky autorka použila metodu kritické diskurzivní analýzy, kdy ve zvoleném diskurzu jednotlivých výroků analyzovala interpretované mocenské vztahy a vzorce chování. K zodpovězení druhé a třetí výzkumné otázky byla mimo kritické diskurzivní analýzy použita synchronní komparativní metoda, kdy autorka nejprve porovnávala interpretované subjektivní zkušenosti respondentek se zkušenostmi respondentů z obou politických úrovní, a poté provedla komparaci artikulovaných zkušeností respondentek a respondentů z lokální úrovně se zkušenostmi respondentek a respondentů z národní politické úrovně.

Autorka se potýkala s minimálním počtem relevantních zdrojů zabývajících se existencí bariér během výkonu politické funkce. Všechny nalezené zdroje se zabývaly tématem bariér žen při vstupu do politiky. Těmito bariérami se zabývala také primární teoretická opora práce, což byl odborný článek politologické dvojice Pippy Norris a Ronalda Ingleharta, kteří se ve své práci zabývají dvěma typy bariér, a to socio-kulturní bariérou a institucionální. Kromě práce Norris a Ingleharta čerpala autorka informace z publikace Petry Rakušanové, ve které Rakušanová rozlišuje mimo dvou zmíněných typů také třetí typ bariéry - individuální. Z dat získaných z publikací organizace Fórum 50 % coby vedlejších sekundárních zdrojů autorka reflektovala také existenci tří dalších bariér, skrývajících se pod sociologickými pojmy „skleněný strop“, „skleněný útes“ a „syndrom

včelí královna“. Vzhledem k omezenému počtu zdrojů na téma bariér během výkonu politické funkce bylo patrné, že relevantními a primárními zdroji dat budou přímo respondentky a respondenti a jejich subjektivní zkušenosti. Jejich subjektivní či reprodukováné zkušenosti autorka zachytila pomocí provedení pěti polostrukturovaných rozhovorů a 12 dotazníků s otevřenými otázkami. Genderové složení respondentů bylo v poměru deseti žen a sedmi mužů. Pro zvýšení validity získaných primárních dat byla získaná data verifikována aditivními zdroji v podobě vyjádření a rozhovorů pro masmédiu a různé organizace (např. Fórum 50 %). Sekundární zdroje v podobě stenozáznamů z jednání a zasedání městského zastupitelstva, obou komor Parlamentu a Vlády ČR shledala autorka jako ne příliš užitečné, jelikož v nich autorka nenalezla žádný jiný příklad nevhodného chování, diskriminačních či hrubých výroků, apod. O nalezených nevhodných vyjádřeních již informovala média.

Pomocí primárních dat se podařilo získat odpověď na všechny tři výzkumné otázky a naplnit tak všechny tři cíle práce. Autorka každopádně opět připomíná limity závěrů činěných na základě analýzy takto získaných dat. Data získaná od respondentek a respondentů se nedají generalizovat na celou politickou scénu, jelikož všechny zkušenosti a názory byly velmi subjektivní, a navíc počet respondentek a respondentů nebyl natolik početný, aby byl dostatečně průkazný a schopný představit podobu současné politické scény. Analýza zachycených diskurzů v každém případě ukázala, že bariéry na české politické scéně prokazatelně existují, avšak nikoliv v takové míře, jak by se mohlo z některých medializovaných kauz na první pohled zdát. Nejvíce zmiňovanou bariérou od respondentek napříč stranami a politickými úrovněmi byla bezesporu jedna forma socio-kulturní bariéry, a to přetrvávající tradiční rozdělení rolí mezi muži a ženami, a z toho vyplývající péče žen o děti a o domácnost, navzdory názoru části (především profesně starších) respondentek, že mateřství není bariéra, nýbrž přirozená priorita v životě ženy. Samy respondentky tak v tomto reprodukovaly ve společnosti zaznívající stereotypní názory. Dle zkušeností a názorů větší části respondentek lze za největší bariéru skutečně označit stávající tradiční stereotypní rozdělení rolí mužů a žen v české společnosti a jeho projevy v podobě menšího zapojení mužů do výchovy dětí a péče o domácnost, výsledkem čehož je pro ženy stále obtížné skloubit mateřství s vysokou politickou funkcí. Jednu z přínosných a nových informací akcentovala jedna z respondentek, kdy zdůraznila důležitost opomíjeného faktoru socio-ekonomického

zázemi, ze kterého konkrétní jedinec pochází, jako jednu z dalších individuálních bariér. Prostřednictvím analýzy zjištěných zkušeností respondentů a následné komparace ženských a mužských diskurzů se podařilo zjistit, že reflexe existence bariér a jejich typů se v závislosti na pohlaví liší. Respondentky v mnohem větší míře než respondenti uváděly zkušenosti (vlastní či přenesené) s různými typy bariér, například se skleněným útesem a již zmíněným obtížným skloubením politické funkce s rodinnými povinnostmi, zatímco většina respondentů žádné bariéry na politické scéně nereflektovala. Respondentky také mnohem více než respondenti zmiňovaly důležitost opory v rodině. Mnozí z respondentů se domnívají, že v ohledu k obsazování různých politických funkcí a pozic ženami se k ženám přistupuje s výhodami, kdy ženy bývají „protlačovány“ nebo přemlouvány ke kandidatuře či ucházení se o vyšší pozici. Následná komparace zkušeností mezi lokální politickou úrovní a národní politickou úrovní ukázala, že respondentky a respondenti na národní politické úrovni se ve větší míře potýkají s bariérami jako je např. skleněný útes, péče o rodinu a domácnost (tj. výsledek tradičního rozdělení rolí v patriarchální společnosti), diskriminační výroky a odlišné chování ze strany mužů než na úrovni lokální.

Vzhledem k opakovanému názoru části respondentů nezávisle na sobě se dá říct, že současným a potenciálním budoucím politickým reprezentantkám by během jejich politické funkce pomohla státní finanční podpora mladých rodin, pomoc partnera a rodiny s péčí o domácnost a malé děti, vyšší participace mužů na rodičovské dovolené a umožnění většího využívání školek a jeslí, případně zřízení možností hlídání malých potomků přímo na půdě daného politického orgánu. Autorka nicméně mezi zkušenostmi a názory respondentek zachytila optimisticky působící jev rostoucího sebevědomí zvyšujícího se počtu mladých žen v politice, které, s ohledem na menší početní zastoupení a množství medializovaných sexistických výroků před několika lety, postupem času pomáhají českou politickou kulturu více kultivovat.

Autorka si je vědoma, že vzhledem k povaze kvalitativního výzkumu a malému počtu respondentů se vzorek respondentů nedá považovat za dostatečně reprezentativní a zjištěné výsledky není možné jakkoli generalizovat na všechna městská zastupitelstva a všechny jedince celé politické scény. Výsledky provedeného výzkumu nelze považovat za legitimní důkaz o reálné podobě a kultuře celé české politické scény, zcela jistě však slouží jako východisko pro další výzkumy zabývající se (nejen) problematikou žen

v politice. Tento výzkum byl přínosný už jen z podstaty své existence, jelikož čím více se problematika stále přetrvávajících bariér žen (samozřejmě nejen) během politické funkce bude reflektovat a postupně popularizovat mezi širokou veřejností, tím dříve by mohlo začít docházet k postupnému zlepšení situace, ať už zaváděním institucionálním opatřením, anebo (a především) rozvolňováním sociokulturních bariér, především těch v podobě stereotypních názorů a přetrvávajícího stereotypního rozdělení rolí na základě pohlaví.

Vzhledem k velmi omezenému počtu relevantních zdrojů i v zahraničí je zřejmé, že se jedná o doposud ne příliš reflektované téma. Z hlediska hypotetických budoucích výzkumů na toto téma by jistě bylo užitečné pracovat s větším vzorkem respondentů. Zajímavé by mohlo být provedení komparace mezi věkovými kategoriemi politických reprezentantů nebo komparace zkušeností a názorů respondentů v rámci jejich rozdílné příslušnosti ke stranám v rámci pravolevého spektra. Mimo politické prostředí se jako zajímavé a ne příliš probádané jeví výzkumné téma zastoupení a bariér žen v akademickém prostředí či v prostředí české judikatury.

SEZNAM ZDROJŮ A LITERATURY

Odborná literatura

Baxter, Janeen, Wright, Erik Olin. 2000. *The Glass Ceiling Hypothesis – A Comparative Study of The US, Sweden, and Australia*. In *Gender Society*. č. 2. p. 275-294.

Berger, Peter, Luckmann, Thomas. 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK. ISBN 978-80-85959-46-8.

Dahlerup, Drude. 1988. *From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politic*. In *Scandinavian Political Studies*. roč. 11, č.4, p. 275-298. ISSN 0080-6757.

Disman, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. 3. vyd. ISBN 80-246-0139-7.

Ellemers, Naomi, van den Heuvel, Henriette, et.al. 2004. *The Underrepresentation of Women in Science: Differential Commitment or the Queen Bee Syndrome?* In *The British Journal of Social Psychology*. č. 3, p. 315-338.

Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis*. In *Discourse and Society*. č 2, p. 193-217.

Fairclough, Norman. 2005. *Critical discourse analysis*. In *Marges Linguistique*, č. 9, p. 76-94.

Giddens, Anthony. 2005. *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4.

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. p. 174. ISBN 978-80-262-0982-9.

Jandourek, Jan. 2007. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. p. 130. ISBN 80-7367-269-3.

Jonssonová, Pavla. 2007. „Ženy a komunální volby: touha pomoci?“ In Kateřina Jonášová, Pavla Jonssonová, Miluš Kotišová (eds.). *Viditelná žena: výběr z textů projektu 60 Prezidentka.cz na téma ženy a politika*. Praha: Prezidentka.cz. p. 34.

- Linek, Lukáš, Guasti, Petra. 2005. *Why Czech Parliamentary Party Groups Vote Less Unitedly: The Role of Frequent Voting and Big Majorities in Passing Bills*. Sociologický časopis, roč. 41, p. 423-442.
- Männle, Ursula. 1993. *FRAUENPOLITISCHES: POLITIK FÜR FRAUEN! - POLITIK FÜR MÄNNER?! - POLITIK VON FRAUEN!* In JCSW. č.34, p.114-131.
- Maříková, Hana, Vohlídalová, Marta. 2012. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-7419-100-8.
- Norris, Pippa. Inglehart, Ronald. 2001. *Women and Democracy: Cultural Obstacles to Equal Representation*. In Journal of Democracy. p. 126-140.
- Norris, Pippa, Lovenduski, Joni. 1989. *Selecting women candidates: obstacles to the feminisation of the House of Commons*. In European Journal of Political Research. p. 115.
- Palmer, Barbara, Simon, Dennis. 2008. *Breaking The Political Glass Ceiling: Women and Congressional Electionals*. New York: Taylor & Francis. 2nd ed. ISBN 978-0-415-96470-8.
- Peschke, Günes, Peschke, Lutze. 2018. *A Comparative Study of Women Issues*. Norderstedt: BoD – Books on Demand. ISBN: 978-3-7528-3008-8
- Rakušanová, Petra. 2006. *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?* Praha: Fórum 50 %, o.p.s. ISBN 80-239-7438-6
- Reichel, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s. p. 111-112. ISBN 978-80-247-3006-6.
- Ryan, Michelle, Haslam, Alexander. 2005. *The Glass Cliff: Evidence that Women are Over-Represented in Precarious Leadership Positions*. In British Journal of Management. č.2, p. 81-90.
- Sapiro, Virginia. 1981. *When Are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women*. In The American Political Science Review 75, č. 3, p. 701-16.
- Shevchuk, Zinaida. 2013. *Diskurzivní analýza*. Masarykova univerzita. p. 10.
- Smelser, Neil. 1976. *Comparative Methods in the Social Sciences*. New Jersey: Prentice-Hall. ISBN 9780131541382.

Staines, Graham, Tavris, Carol, Javaratne, Toby. 1974. *The Queen Bee Syndrome*. In *Psychology Today*, č. 7., p. 55-60.

Šprincová, Veronika, Mottlová, Markéta. 2016. *Více žen – jiná politika?* Praha: Fórum 50 % o.p.s. ISBN 978-80-904447-8-2.

Šuráňová, Veronika. 2013. *Interpretativní fenomenologická analýza*. In Gulová, Lenka, Šíp, Radim. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada Publishing, o.s. ISBN 978-80-247-4368-4.

Šaradín, Pavel, Horyna, Břetislav, et.al. 2002. *Filosofický slovník*. Olomouc: FIN. p.219. ISBN 8071820644.

van Dijk, Teun. 1993. *Principles of Critical Discourse Analysis*. In *Discourse & Society*, roč. 4,č. 2, p. 249–283.

Vašát, Petr. 2008. *Kritická diskurzivní analýza: Sociální konstruktivismus v praxi*. Západočeská univerzita v Plzni. Filozofická fakulta, katedra antropologických a historických věd.

Vohlídalová, Marta. 2012. *Ženy, muži a neplacená práce v domácnosti číslech*. In Hornová, Magdalena. *Pečuj a vypečeme tě: zpráva o neplacené práci v ČR*. Praha: Gender Studies. p. 39-45. ISBN 978-80-86520-45-2.

Vohlídalová, Marta, Maříková, Hana, et.al. 2016. *Sólo pro soprán: O ženách v české politice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. ISBN 978-80-7330-293.

Vojtíšek, Petr. 2012. *Výzkumné metody: Metody a techniky výzkumu a jejich aplikace v absolventských pracích vyšších odborných škol*. Praha: VOŠSP. ISBN 978-80-905109–3-7.

Watuka, Catherine. 2017. *Resistance to Women's Political Leadership: Problems and Advocated Solutions*. In *iKNOW Politics*.

Internetové zdroje

Buršová, Irena. 2019. *Kam všude matky s dětmi (ne)patří*. Dostupné na: <https://www.heroine.cz/spolecnost/1762-kam-vsude-matky-s-detmi-nepatri?> (15.6.2020)

Dragoun, Radek. 2020. *Měli jsme ve vedení dvě ženy a nikdo nás nechválil, říká Fiala k "pánskému klubu" ODS*. Dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/za-zeny-ve-vedeni-nas-nechvalili-rika-fiala/r~c6ca865e3c3411ea9d020cc47ab5f122/> (25.1.2020).

Česká tisková kancelář. 2013. *Volba Němcové? Vyprahlá ODS, zimní královna i skleněný útes*. Dostupné na: https://www.lidovky.cz/domov/volba-nemcove-ods-je-vyprahla-rika-kalousek-zimni-kralovna-podotyka-hasek.A130619_185056_ln_domov_kys (23.5.2020)

Česká tisková kancelář. 2013a. *Nejvíce preferenčních hlasů dostali Schwarzenberg a Němcová*. Dostupné na: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/volby-2013/nejvic-preferencnich-hlasu-dostali-schwarzenberg-a-nemcova_287021.html#.VKcDBSuG-Sz (23.5.2020)

Česká ženská lobby. 2018. *Kapacity v mateřských školkách nestačí ani pro tříleté*. Dostupné na: <https://czlobby.cz/cs/zpravy/tz-kapacity-v-materskych-skolkach-nestaci-ani-pro-trilete> (18.6.2020).

Český statistický úřad. 2020. *Zastoupení žen a mužů v politice*. Dostupné na: <https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice/poslanecka-snemovna> (30.4.2020)

Fórum 50 %, o.p.s. *Proč je v politice málo žen?* Dostupné na: https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/proc_je_v_politice_malo_zen.pdf (10.5.2020)

Homfray, Šárka. 2019. *Řekni, kde ty ženy jsou*. Dostupné na: <https://www.heroine.cz/svet/503-rekni-kde-ty-zeny-jsou> (15.6.2020)

Hrdina, Matouš. 2020. *Být mladá, levicová a žena je výbušná kombinace, říká místopředsedkyně Zelených Anna Gümplová*. Dostupné na:

<https://www.heroine.cz/spolecnost/2626-byt-mlada-levicova-a-zena-je-vybusna-kombinace-rika-mistopredsedkyne-zelenych-anna-gumplova?> (25.6.2020)

Inter-Parliamentary Union. 2000. *Women in Politics At The Site Of The IPU*. Dostupné na: <http://archive.ipu.org/press-e/gen93.htm> (16.5.2020)

Khazalová, Gaby. 2020. *Anketa: Bylo by to snazší, kdybych byla muž?* Dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/30858-anketa-bylo-byto-snazsi-kdybych-byla-muz> (10.6.2020)

Kopecký, Josef. 2019. *Fiala se omluvil poslankyni, o níž řekl, že je možná zamilovaná do Klause*. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/fiala-majerova-zahradnikova-omluva-klaus-mladsi-ods.A190423_155147_domaci_kop. (17.5.2020)

Kopecký, Josef. 2019a. *Nechte si ty kecy, počastovali se vzájemně Babiš a poslankyně Kovářová*. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/interpelace-snemovna-babis-kovarova-hadka.A191128_152658_domaci_kop. (3.6.2020)

Kopecký, Josef, Trachtová, Zdeňka. 2012. *Statní vojáci dívku Peake za ministryni obrany nepřijmou, míní Klaus*. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/klaus-o-karoline-peake.A121207_093811_domaci_zt (20.4.2020)

Macek, Jiří. 2020. *Markéta Pekarová Adamová: Vstupu do politiky nelituji. Domů si ale práci nenosím*. Dostupné na: <https://www.denik.cz/pro-zeny/politicka-marketa-pekarova-adamova-rozhovor-20200415.html> (13.5.2020)

Moreton, Cole. 2015. *Margaret Thatcher: A new book explores the Iron Lady's religious faith, and reveals how she modelled herself on Joan Crawford*. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/people/margaret-thatcher-a-new-book-explores-the-iron-ladys-religious-faith-and-reveals-how-she-modelled-10093611.html> (18.5.2020)

Nicholls, Sallyan. 2018. *Women in Politics: How does Europe measure up?* Dostupné na: <https://www.euronews.com/2018/03/12/women-in-politics-how-does-europe-measure-up-> (18.5.2020)

Pecháčková, Alena. 2015. *Jste lahodná i narážky na ňadra Buzkové. Připomeňte si nejopzlejší výroky politiků*. Dostupné na: <https://www.lidovky.cz/lide/jste-lahodna-i->

sexy-mozek-hlasujte-pro-nejoplzlejsi-politicky-vyrok.A150604_111404_lide_ape
(14.4.2020)

Poslanecká sněmovna. 2019. 39. schůze, čtvrtek 28. listopadu 2019, 14.40 hodin.
Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/039schuz/s039112.htm>
(12.6.2020)

Ryan, Michelle, Maslam, Alexander. 2004. *Introducing...the glass cliff*. Dostupné na :
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/3755031.stm (17.5.2020)

Rychlíková, Apolena. 2019. „*Musíte se připravit na neustálé zpochybňování.*“ *Ženy v politice (1. část)*. Dostupné na: <https://www.heroine.cz/spolecnost/733-musite-se-pripravit-na-neustale-zpochybnovani-zeny-v-politice-1-cast> (16.6.2020)

Sociologický ústav Akademie věd ČR. *Analýza nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích*. Dostupné na :<https://www.vlada.cz/assets/ppov/rada-pro-rovne-prilezitosti/oddeleni/dokumenty/Nizky-pocet-zen-v-politice.pdf> (10.5.2020)

Šojdrová, Michaela. 2018. *O rovnosti žen a mužů v odvětví médií v EU*. Výbor pro práva žen a rovnost pohlaví. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0031_CS.html (15.5.2020)

Vochocová, Lenka. 2017. *Gender Equality in the Media Sector in the EU*. Dostupné na:
<https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/122200/Draft%20programme%20-%20FEMM%20Hearing%20on%20Gender%20Equality%20in%20Media.pdf>
(15.5.2020)

Vohlídalová, Marta. 2015. *Výzkumná zpráva z dotazníkového šetření „Ženy a muži v rovnováze“*. Dostupné:
https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/vyzkumna-zprava-z-dotaznikoveho-setreni_postoje-verejnosti-k-pusobeni-zen-v-politice.pdf (15.4.2020)

Zpěváčková, Barbora. 2020. *Asi jsem to přehnal, řekl Babiš a omluvil se europoslancům za výrok o vlastizrádcích*. Dostupné na: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/babis-pritvrzuje-retoriku-nejen-zkorumpovana-ti-ale-i-vlastizradci-a-bestie-40315367>
(12.6.2020)

PŘÍLOHY

Otázky pro respondentky z obou politických úrovní

1. - Jak vnímáte ženy v politice?
 - Je podle Vás a Vašich zkušeností současná situace vůči ženám v politice přátelská či nepřátelská?
 - Jak se podle Vašeho názoru změnila situace v české politice ve směru k ženám od dob, kdy jste Vy do politiky vstoupila?
2. V současnosti je na české politické scéně 30 % žen, což je historicky nejvyšší číslo. Je to podle Vás dostatečný počet?
3. Registrujete existenci nějakých bariér, které by podle Vás mohly ženám bránit ve výkonu jejich funkce?
4. Jak velký mají podle Vás ženy v České republice zájem o politiku?
5. Jsou dle Vašeho názoru ženy v politice přínosem? Pokud ano, v čem konkrétně?
6. Zažila jste přímo Vy nebo některá z Vašich kolegyně odlišný přístup ze strany Vašich či jejich mužských kolegů?
7. Máte Vy nebo případně Vaše kolegyně nějakou negativní zkušenost s chováním mužských kolegů ve směru k Vám, ženám obecně,..? Pokud ano, o jaké negativní zkušenosti se jednalo?
8. Jak bylo přistupováno k ženám v rámci sestavování kandidátní listiny či nominací do vedení strany? Měli podle Vašeho názoru všichni vaši kandidáti/uchazeči ve volbách či při ucházení se o vedoucí pozici stejnou šanci na úspěch bez ohledu na pohlaví?
9. + Nesetkala jste se Vy či nějaká Vaše kolegyně (případně neslyšela jste o někom), kdo se setkal s jakoukoli potíží při postupu na vyšší funkci? Například ve Vašem případě při postupu na post XY? Jakékoli podoby institucionální překážky? Nesetkávají se podle Vás české političky s nějakými(jakýmikoli) bariérami při posunu směrem k funkcím ve výborech, do čela Sněmovny nebo Senátu, na pozici ministryně, při hlasování o nominacích, atp.?
10. - Zaznamenala jste někdy stížnost svých kolegyně na umístění v kandidátní listině či při případném následujícím udělování křesel?
 - Byla jste spokojena s Vaším umístěním na kandidátní listině?
 - Zažila jste nějaké překážky, nepříjemné situace nebo projevy diskriminace pramenící z umístění Vašeho či Vaší kolegyně na kandidátní listině, nebo při případném následném udělování křesel?
11. Setkala jste se Vy či Vaše kolegyně za dobu působení v *(doplněno dle konkrétní respondentky)* např.: s nízkou sebedůvěrou (ve vztahu k Vaší či jejich politické funkci), nedostatečnou (morální) podporou od rodiny,

- příp. s osobními problémy pramenícími přímo z jejich funkce (např. partnerské neshody, starost o zvládání chodu domácnosti, apod.)?
12. V průzkumu společnosti CVVM z roku 2014 uvedlo 48 % dotázaných mužů, že podle nich ženy na vrcholnou politiku nemají tak dobré předpoklady a schopnosti. Ve stejném průzkumu dále 37 % respondentů označilo péči o děti a domácnost jako výlučně ženské práce. Tímto se dostáváme k problematice předsudků, které ve společnosti stále panují a do určité míry ovlivňují působení žen v politice. Jaká je Vaše osobní zkušenost? Setkala jste se Vy osobně někdy v průběhu vašeho politického působení s nějakým předsudkem vůči ženám? Ať už ženám obecně nebo konkrétně vůči Vaším kolegyním? Pokud ano, od koho (Vaši či jejich kolegové, rodina, přátelé,...)?
 13. Jaký máte názor na společenské mínění o ženách v politice?
 14. Zažila jste někdy Vy nebo víte o nějaké své kolegyni, která zažila jakékoli projevy diskriminace na základě pohlaví? Projevy maskulinity (nevhodné poznámky směřující k Vám jakožto k ženě političce, nějakou formou uvádění do rozpaků, povyšování se nad Vás či Vaši kolegyni, projevy vedoucí k nepříjemnému pocitu, zpochybňování Vašich či jejich schopností, nerovnoměrné rozložení zodpovědnosti, apod.)?
 15. - Jaký podle Vás panuje vztah mezi ženami političkami?
 - Setkáváte/setkávala jste se spíše s dobrými vztahy či naopak zaznamenáváte přítomnost konkurenčního jednání?
 - Je zde podle Vás mezi ženami snaha o vzájemnou spolupráci a podporu?
 - Registrujete na české politické scéně přítomnost tzv. včelí královny?
 16. Setkala jste se někdy přímo Vy či u svých kolegyň se situací, kdy jste Vy či Vaše kolegyně chtěla povýšit na prestižnější anebo lépe placené místo a během cesty se náhle objevily do té doby neviditelné překážky a/nebo skryté formy diskriminace?
 17. Setkala jste se někdy Vy či některé Vaše kolegyně s jevem, kdy jste byla Vy či Vaše kolegyně (či jiná politička) (zničehonic) jmenována do vedení v době krize, zatímco pravidelně v době prosperity bývali do vedení jmenováni muži? Případně znáte nějakou ženu, která podle Vás toto zažila?
 18. Do jaké míry se podle Vás shodují/shodovaly názory a zkušenosti Vaše a názory a zkušenosti ostatních kolegyň v *(dle konkrétní respondentky)*?
 19. Co by podle Vás mohlo situaci nějak zlepšit/změnit? Jaké opatření nebo řešení by podle Vás mohlo fungovat?

Otázky pro respondenty z obou politických úrovní

1. - Jak vnímáte ženy v politice?
 - Je podle Vás a Vašich zkušeností současná situace vůči ženám v politice přátelská či nepřátelská?
 - Jak se podle Vašeho názoru změnila situace v české politice ve směru k ženám od dob, kdy jste Vy do politiky vstoupil?
2. V současnosti je na české politické scéně 30 % žen, což je historicky nejvyšší číslo. Je to podle Vás dostatečný počet?
3. Registrujete existenci nějakých bariér, které by podle Vás mohly ženám bránit ve výkonu jejich funkce?
4. Jak velký podle Vašeho názoru mají ženy zájem o politiku v České republice?
5. Jsou dle Vašeho názoru ženy pro politiku přínosem? Pokud ano, v čem konkrétně?
6. Zažil jste u některé z Vašich kolegyně odlišný přístup ze strany jejich mužských kolegů? Setkal jste se někdy s tím, že by Vaše kolegyně měly nějaké negativní zkušenosti (s chováním kolegů vůči nim)? Pokud ano, o jaké negativní zkušenosti se jednalo?
7. - Zaznamenal jste někdy stížnost svých kolegyně na umístění v kandidátní listině či při případném následujícím udělování křesel?
 - Mají podle Vašeho názoru všichni Vaši kandidáti stejnou šanci na umístění bez ohledu na pohlaví?
 - Nesetkala se nějaká Vaše kolegyně (případně neslyšel jste o někom), kdo se setkal s jakoukoli potíží při postupu na vyšší funkci? Například v případě při postupu na post XY? Jakékoli podoby institucionální překážky? Nesetkávají se podle Vás české političky s nějakými(jakýmikoli) bariérami při posunu směrem k funkcím ve výborech, do čela Sněmovny nebo Senátu, na pozici ministryně, při hlasování o nominacích, atp.?
8. Setkal jste se za dobu působení v Senátu u svých kolegyně např.: s nízkou sebedůvěrou (ve vztahu k jejich politické funkci), nedostatečnou podporou od rodiny, příp. s osobními problémy pramenícími přímo z jejich členství v zastupitelstvu (např. partnerské neshody, starost o zvládání chodu domácnosti, apod.?)
9. V průzkumu společnosti CVVM z roku 2014 uvedlo 48 % dotázaných mužů, že podle nich ženy na vrcholnou politiku nemají tak dobré předpoklady a schopnosti. Ve stejném průzkumu dále 37 % respondentů označilo péči o děti a domácnost jako výlučně ženské práce. Tímto se dostáváme k problematice předsudků, které ve společnosti stále panují a do určité míry ovlivňují působení žen v politice. Jaká je Vaše osobní zkušenost? Setkal jste se Vy osobně někdy v průběhu vašeho politického působení s nějakým

- předsudkem vůči ženám? Ať už ženám obecně nebo konkrétně vůči Vaším kolegyním? Pokud ano, od koho (Vaši či jejich kolegové, rodina, přátelé,...)?
10. Jaký máte názor na společenské mínění o ženách v politice?
 11. Víte o nějaké své kolegyni, která zažila jakékoli projevy diskriminačního chování v průběhu výkonu své politické funkce? Projevy maskulinity (například nějakou formou uvádění do rozpaků, povyšování se nad Vaši kolegyni, projevy vedoucí k nepříjemnému pocitu, zpochybňování jejich schopností, nerovnoměrné rozložení zodpovědnosti, apod.)?
 12. - Jaký podle Vás panuje vztah mezi ženami političkami?
 - Setkáváte se spíše s dobrými vztahy či naopak zaznamenáváte přítomnost konkurenčního jednání?
 - Je zde mezi ženami snaha o vzájemnou spolupráci a podporu?
 13. Setkal jste se někdy osobně či u svých kolegyní se situací, kdy Vaše kolegyně chtěla povýšit na prestižnější anebo lépe placené místo a během cesty se náhle objevily do té doby neviditelné překážky a/nebo skryté formy diskriminace? (Výsledkem tohoto bývá, že se na nejvyšších příčkách usazují s naprostou převahou sami muži.)
 14. Setkal jste se někdy (nejen) u svých kolegyní s jevem, kdy Vaše kolegyně (či jiná politička) byla (zničehonic) jmenována do vedení v době krize, zatímco pravidelně v době prosperity bývají do vedení jmenováni muži? Případně znáte nějakou ženu, která podle Vás toto zažila?
 15. Co by podle Vás mohlo situaci nějak zlepšit/změnit? Jaké opatření nebo řešení by podle Vás mohlo fungovat?

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Sociokulturní bariéry žen (zdroj: vlastní zpracování).....	45
Graf 2: Individuální bariéry žen (Zdroj: vlastní zpracování)	48
Graf 3: Institucionální bariéry žen (Zdroj: vlastní zpracování).....	50
Graf 4: Skleněný strop, skleněný útes, konkurenční vztah mezi ženami (Zdroj: Vlastní zpracování)	52
Graf 5: Sociokulturní bariéra – muži (Zdroj: Vlastní zpracování)	56
Graf 6 Individuální bariéra – muži (Zdroj: Vlastní zpracování)	58
Graf 7: Institucionální bariéra z pohledu mužů (Zdroj: vlastní zpracování)	59
Graf 8: Konkurenční vztahy mezi ženami, skleněný strop, skleněný útes, včelí královna – muži (Zdroj: vlastní zpracování)	61
Graf 9: Komparace zkušeností respondentek a respondentů (Zdroj: vlastní zpracování)	65
Graf 10: Komparace zkušeností respondentek a respondentů z lokální a národní úrovně (Zdroj: vlastní zpracování)	67